

Interpretatie – Samenvattingen van artikelen 2011-2014

2014

Interpretatie 22,1 – Het *Nieuwe Testament*

- Bert-Jan Lietaert Peerbolte, Het nieuwe verbond bij Paulus, *Interpretatie 22,1* (2014), 4-7

Samenvatting

In de brieven van Paulus komt de voorstelling voor, dat het optreden van Jezus het ‘nieuwe verbond’ vormt. Deze bijdrage beschrijft de achtergronden en de betekenis van deze terminologie binnen het geheel van Paulus’ brieven. Het gaat Paulus om de nieuwheid van de schepping, die tot uitdrukking komt in Christus.

Trefwoorden: Paulus, brieven, nieuwe verbond, nieuwe schepping, Christus

- Gerard van Zanden, Jezus van Nazaret als politiek en sociaal-economisch hervormer, *Interpretatie 22,1* (2014), 8-11

Samenvatting

In deze bijdrage proberen we de houding van Jezus ten opzichte van de politieke en economische instituten van zijn tijd in kaart te brengen en de bruikbaarheid daarvan te toetsen voor de huidige economische en politieke problematiek. Als leidraad hiervoor gebruiken we een uitweiding van Karl Barth (1886-1968) in zijn *Kirchliche Dogmatik IV/2*, waarin hij schrijft over Jezus’ ‘gelaten conservatisme’ (Duits: gelassener Konservatismus) ten opzichte van de maatschappelijke instituten van zijn tijd.

Trefwoorden: Jezus, maatschappelijke instituten, Kirchliche Dogmatik, Karl Barth

- Niek Schuman, Het nieuwste moet nog komen, *Interpretatie 22,1* (2014), 12-13

Samenvatting

‘Nieuw’ staat in de Bijbel op cruciale plaatsen. Echt beslissend lijkt die over het ‘koninkrijk der hemelen’, waar de huisbeheerder ‘de nieuwe dingen’ voorrang geeft boven ‘de oude dingen’ (Mat. 13,52). Ook in de profetie staat ‘het nieuwe’ voor een radicale verandering van de verhoudingen. Jesaja 40-66 roept met woorden over ‘de nieuwe dingen’ de verwachting op van een goddelijk handelen dat de begrenzing van al het vroegere doorbreekt. Het laatste bijbelboek intensificeert dit. Het ‘nieuwe’ overstijgt zelfs de horizon van Oude en Nieuwe Testament en creëert zoiets als een ‘Nieuwer Testament’. In vier stappen licht Schuman dit toe.

Trefwoorden: nieuw, nieuwe dingen, oude dingen, Matteüs 13:52, Jesaja

- Peter Tomson, Het nieuwe van de christelijke boodschap en het jodendom. De rollen van de Dode Zee tegen Eusebius, *Interpretatie 22,1* (2014), 14-18

Samenvatting

Willen we het ‘nieuwe’ van de boodschap van Jezus en Paulus kunnen appreciëren, dan moeten we deze in hun eigen tijd en omstandigheden horen. Daartoe is het nodig om de inkadering te doorzien die latere generaties eraan gaven. Het kader waarin wij doorgaans de verhouding tussen christendom en jodendom zien, is diepgaand bepaald door Eusebius. Argumenten tegen zijn inkadering kunnen we ontleen aan de Dode-Zee-rollen.

Trefwoorden: verhouding jodendom christendom, Eusebius, Dode Zee-rollen

- Meindert Dijkstra, Weergalozе ontferming, *Interpretatie* 22,1 (2014), 20-23

Samenvatting

Dit essay gaat over de vraag of Gods barmhartigheid een typische bijbelse eigenschap is, ontleend aan het Een-god-geloof van Israël, of diepere wortels heeft in de godsdienstgeschiedenis van Kanaän, van de mensheid of misschien wel van de biologie.

Trefwoorden: God, barmhartigheid, ontferming, El, kanaänitisch, Jezus

- Willien van Wieringen, Hooglied met en zonder context, *Interpretatie* 22,1 (2014), 26-28

Samenvatting

In de rubriek 'Dubbelfocus' legt Willien van Wieringen een intertekstuele lezing van Hooglied naast een psycho-analytische exegese.

Trefwoorden: Hooglied, intertekstuele lezing, psycho-analytische exegese

- Maarten Menken, Het Oude Testament in het Nieuwe Testament, *Interpretatie* 22,1 (2014), 29-31

Samenvatting

Onderzoek naar het gebruik van het Oude Testament in het Nieuwe is een fascinerende onderneming. Het confronteert de onderzoeker met de joodse wortels van het christendom, en met de wijze waarop vroegchristelijke auteurs hun joodse Heilige Schrift interpreteren om het nieuwe dat ze in Jezus ervaren hebben te verbinden met hun eigen traditie. Hedendaagse christenen kunnen de vroegchristelijke interpretaties van het Oude Testament niet zomaar in alle opzichten overnemen, maar er wel wat van leren op het punt van creatieve omgang met de eigen traditie.

Trefwoorden: Oude Testament, Nieuwe Testament, Schriften, schriftgebruik

- Nico Riemersma, Hoe gezaghebbend spreekt God (in Handelingen), *Interpretatie* 22,1 (2014), 32-33

Samenvatting

Nico Riemersma bespreekt het proefschrift van Helene Wuhrer, *Zum Stellenwert vom "Reden Gottes" im NT am Beispiel der Apostelgeschichte*, Amsterdam 2013. 260 p.

Trefwoorden: Handelingen, God, spreken van God.

- Huub van de Sandt, Polemieк en getuigenis in context. Het lijdens- en verrijzenisverhaal in Matteüs 26-28, *Interpretatie* 22,1 (2014), 34-36

Samenvatting

Als we het verhaal over het lijden, de dood en verrijzenis van Jezus bij Matteüs vergelijken met de versie van Marcus, zien we twee opvallende verschuivingen. Op de eerste plaats laat Matteüs de tendens zien om – meer dan Marcus – de schuld bij de slechte joodse leiders en volk te leggen. Dit gebeurt door de invoeging van een enkel woord ('vals' in 26:59), enkele verzen (27:24-25) en hele subsecties van perikopen (27:62-66 en 28:11-15). Vervolgens heeft hij – meer dan Marcus – aandacht voor Jezus' verrijzenis als het resultaat van goddelijk ingrijpen. De opstanding van Jezus gaat gepaard met buitengewone gebeurtenissen (27:51-54; 28:2-4; 28:8-10 en 16-20). Deze indrukwekkende tekenen van Gods nabijheid en macht maken Jezus' identiteit – tegenover alle reserves van zijn tegenstanders – ten volle zichtbaar. De polemische c.q. apologetische houding van Matteüs hangt samen met de situatie waarin zijn gemeente in Syrië verkeerde. Het scherpe meningsverschil tussen Jezus en de Farizeeën werd verdiept door het door Matteüs ontworpen beeld van zijn tegenstanders. Voor zijn groepering is het conflict van Jezus met de Farizeeën uitgegroeid tot een botsing met de joodse leiders en hun volk.

Trefwoorden: Matteüs, Marcus, Jezus, passieverhaal, lijdensverhaal; passie, lijden, opstanding, verrijzenis, van Jezus, joodse leiders, polemieк, getuigenis

- Rebecca Onderstal, Het nieuwe liedboek in Cothen, *Interpretatie* 22,1 (2014), 37-39

Samenvatting

De komst van een nieuw liedboek bracht protestants Nederland in rep en roer. Zou er niet te veel van dit en te weinig van dat in staan? Welke lievelingen zouden we gaan missen? En zou het niet te veel een compromisoplossing worden, vlees noch vis? Hoe het nieuwe liedboek in Cothen, een doorsneedorp, ontvangen is, leest u in deze bijdrage.

Trefwoorden: het nieuwe liedboek

- Piet van Veldhuizen, Een wijder wij. Bijbels-theologische notities bij Nieuw W!j, *Interpretatie* 22,1 (2014), 40-43

Samenvatting

Vijf jaar geleden, in december 2008, werd Nieuw W!J opgericht. Met in het logo een uitroepteken als i en een kaarsvlam op de j, als grafische expressie van urgentie en hoop. Sindsdien is de website www.nieuwwij.nl een knooppunt waarop allerlei initiatieven, acties en uitingen samenkomen die bijdragen aan een nieuw wij-begrip en/of wij-gevoel in de samenleving. In dit artikel wordt vanuit een bijbels-theologische interesse de vraag gesteld hoe nieuw of hoe anders een 'nieuw wij' kan zijn.

Trefwoorden: nieuw w!j, wij-gevoel

- Recensies, *Interpretatie* 22,1 (2014), 44-46
- Joost Schelling, Awake my soul (Mumford & Sons), *Interpretatie* 22,1 (2014), 48

Samenvatting

Joost Schelling bespreekt het lied 'Awake my soul' van Mumford & Sons.

Interpretatie 22,2 – Worstelen met

- Meindert Dijkstra, De teerling is geworpen. Jakob en de Jabbok, *Interpretatie* 22,2 (2014), 4-7

Samenvatting

De oorsprong van verhaal van Jakob bij de Jabbok is een oeroude sage over een ontmoeting met een ontstemde riviergod. Voor de exegese is het van wezenlijk belang om die oorsprong serieus te nemen. In de bijbelse traditie is deze sage gekoppeld aan de persoon Jakob. Ze wordt gebruikt om de namen Jakob en Israël met elkaar te verbinden en om de god van de Jabbok te identificeren als de God van Israël.

Trefwoorden: Genesis 32:23-33, Jakob, Jabbok, riviergod, God van Israël

- Mar van der Velden, De worsteling om vertrouwen. Over Eugen Drewermanns dieptepsychologische interpretatie van Genesis 32:23-33, *Interpretatie* 22,2 (2014), 8-11

Samenvatting

De auteur laat in zijn bijdrage zien hoe Eugen Drewermann het verhaal van Jakob aan de Jabbok (Genesis 32:23-33) dieptepsychologisch leest. In zijn dieptepsychologische benadering van de Bijbel zijn de elementen in iedere vertelling symbolische verwijzingen naar een innerlijke waarheid. Zoals in dit verhaal beelden als de nacht, de grensrivier, de gestalte, de worsteling, de heup, de opkomende zon. Ze zijn als mozaïeksteentjes, die langzaam maar zeker bij samenvoeging een beeltenis doen oplichten, die bij de lezer een gevoel van herkenning kunnen oproepen.

Trefwoorden: Genesis 32:23-33, Jakob, Jabbok, worsteling, nacht, grensrivier, dieptepsychologische lezing

- Sam Janse, Vechten in de Bijbel: license to kill? *Interpretatie* 22,2 (2014), 12-13

Samenvatting

Zolang er mensen bestaan wordt er gevochten. Dat is in Israël niet anders dan erbuiten. Hoe kan in deze kluwen van geweld die de Bijbel beschrijft het vreedzaam oplichten waarvan profeten en psalmisten spreken? Dat is de grote vraag van het Oude en ook van het Nieuwe Testament. Doordenking van dit thema vraagt om een kritische theologie die niet leidt naar het eigen grote gelijk, eventueel met de vuist of andere wapens bevochten. Jezus is in elk geval een andere weg gegaan.

Trefwoorden: vechten, gevecht, strijd, wapens, vrede, oorlog

- Hans Renkema, Met wie vecht Jakob bij de Jabbok? Genesis 32, *Interpretatie* 22,2 (2014), 14-18

Samenvatting

Na bespreking van een aantal klassieke antwoorden op de vraag ‘Met wie worstelde Jakob bij de Jabbok’: God, een engel, een nachtelijke demon staat Renkema stil bij een aantal cruciale punten van dit tekstgedeelte (worstelen, slaan, aanbreken van het morgenrood, zegenen). Hij zoekt het antwoord op de hoofdvraag in een oude, verborgen traditie, waarin de voorstelling voorkomt van de Allerhoogste die over elk volk een eigen godheid aanstelt (Psalm 82, Deuteronomium 32:8). Het is deze godheid van Kanaän die Jakob naar zijn land ziet komen met een enorme hoeveelheid vee en heel veel mensen bij zich. Het lijkt er alles op dat dit ten koste zal gaan van de inwoners van Kanaän. Daarom wil hij - evenals later koning Balak - Jakobs komst beletten. Hij valt Jakob aan om hem te doden.

Trefwoorden: Genesis 32:23-33, Jakob, Jabbok, godenzoon, godheid Kanaän.

- Nico Riemersma, Een raadselachtige gestalte in het Marcusevangelie. De neaniskos in 14:51-52 en 16:5, *Interpretatie* 22,2 (2014), 20-23

Samenvatting

Een van de meest raadselachtige passages van het Marcusevangelie is 14:51-52, helemaal aan het eind van het verhaal van de arrestatie van Jezus. Daarin gaat het over een niet bij name genoemde jongeman (*neaniskos*), een volgeling van Jezus, die een linnen kleed om zijn naakte lichaam draagt, dat hij kwijtraakt, als zij ook hem dreigen te arresteren; naakt vlucht hij weg. Hebben we hier met een grappig, maar verder weinig belangwekkend incident te maken of is er meer aan de hand, is het zelfs cruciaal voor het slot van het evangelie? In zijn bijdrage betreft de auteur deze passage op een andere passage in Marcus, waarin eveneens van een jongeman sprake is (16:1-18). Deze passages moeten tezamen gelezen worden. Wie de jongen is? Hij is de gestalte van de verandering die elk mens met Pasen mag ervaren. Eerst falend, zoals de leerlingen, maar dan een mens op de ereplaats. Je kan het met evenveel recht de verbeelding van de vergeving noemen.

Trefwoorden: Marcus 14:51-52, Marcus 16:1-18, jongeman, naakt, bekleed, transformatie, verandering, vergeving

- Maarten Wisse, De Johannesproloog en de laatste vragen over ons bestaan, *Interpretatie* 22,2 (2014), 26-28

Samenvatting

In de rubriek ‘Dubbelfocus’ zet Maarten Wisse het literair-kritische perspectief naast een receptie-theologisch perspectief; de te onderzoeken passage is de proloog uit het Johannes-evangelie.

Trefwoorden: Johannesevangelie 1, proloog, literair-kritisch, receptie-theologisch

- Pieter Siebesma, Bijbelse vakken aan de Christelijke Hogeschool Ede, *Interpretatie* 22,2 (2014), 29-30

Samenvatting

Pieter Siebesma laat zien hoe de bijbelse vakken aan de Christelijke Hogeschool Ede gedoceerd worden. Karakteristiek: 1. De signatuur is orthodox, zowel protestants-christelijk als evangelisch. De orthodoxe signatuur komt onder andere tot uiting in de studieboeken die door de studenten worden bestudeerd. 2. Men heeft een praktische inslag. 3. De opleiding ‘Godsdienst Pastoraal Werk’ is de enige theologische opleiding die het onderdeel ‘Geestelijke strijd’ aanbiedt.

Trefwoorden: bijbelse vakken, orthodox, evangelisch

- Sjimon René den Hollander, De vergeetzenew. Over Jakobs heup in Genesis 32, *Interpretatie* 22,2 (2014), 31-33

Samenvatting

Na de mysterieuze worsteling aan de Jabbok gaat aartsvader Jakob mank doordat hij geraakt is aan de heup. In het verhaal wordt vermeld dat de Israëlieten om die reden tot op de dag van vandaag een bepaald deel van hun geslachte dieren niet consumeren. Jacobs heuptrauma was zijn voortdurende herinnering aan een duur geleerde levensles. Voor latere generaties ligt die herinnering in het niet-eten van de heupzenuw.

Trefwoorden: Genesis 32:23-33, worsteling, Jakob, Jabbok, heup, herinnering

- Patrick Chatelion Counet, Encycliek over het eeuwige leven uit Rome. De intenties van de Eerste Brief van Petrus, *Interpretatie* 22,2 (2014), 34-36

Samenvatting

De Eerste Brief van Petrus aan de uitverkoren ballingen van Klein-Azië is een raadselachtig document. Tot op heden zijn de antwoorden op drie vragen nog zonder consensus gebleven. Wie schreef de brief? Uit welke tijd dateert hij? En met welke bedoeling werd hij geschreven? Een vooronderstelling bij het schetsen van de contouren van een antwoord is dat de brief naast een expliciete boodschap nog een verborgen intentie heeft, namelijk een bepaald kerkpolitiek belang. In zijn bijdrage gaat de auteur op bovenstaande drie vragen in.

Trefwoorden: Eerste Brief van Petrus, Klein Azië, lijden, redding, balling

- Lianne van Oosterhout & Willien van Wieringen, Grieks worstelen aan de Jabbok, *Interpretatie* 22,2 (2014), 37-39

Samenvatting

Uitgangspunt van de kroniek is een passage uit Dan Brown's boek 'Inferno', waarin het beeld Hercules en Diomedes van Vincenzo de Rossi uit 1560 een rol speelt. De kroniek loopt uit op deze vraag: Zou het kunnen zijn dat Jakob een potje Grieks worstelen deed met de bode van JHWH? Het is op zich geen gekke gedachte dat Jakob in zijn kruis werd getast in het gevecht. Hij raakt namelijk zó lelijk gebleesd dat hij vanaf dat moment mank loopt.

Trefwoorden: worstelen, Jabbok, Jakob, Hercules en Diomedes, Dan Brown

- Evert van den Berg, De schepper, de wijsheid en de ziel. Scheppingstheologie in Sirach 24 bij Meister Eckhart, *Interpretatie* 22,2 (2014), 40-43

Samenvatting

In deze bijdrage staat een preek van de dominicaanse mysticus Meister Eckhart (ca. 1260-ca. 1228) over de plaats van de wijsheid Sirach 24 centraal. Eerst wordt aangetoond dat de Vulgaat, die hier afwijkt van de Septuaginta, de grondtekst van Eckhart moet zijn geweest. Na een samenvatting van de preek wordt een schematisch overzicht gegeven van Eckharts neo-platoons gekleurde scheppingstheologie: er is een oorspronkelijke eenheid, die bij de schepping in tijd en ruimte verloren is gegaan, maar waarnaar de ziel steeds terugverlangt. Vervolgens wordt nagegaan hoe die theologie in Eckharts preek aan de oppervlakte komt. Ten slotte wordt Eckharts middeleeuwse manier van exegetiseren tegen de achtergrond van de ideeën over verklaren (*explication*) en begrijpen (*compréhension*) van Paul Ricoeur geplaatst.

Trefwoorden: Jezus Sirach 24, Eckhart, scheppingstheologie, wijsheid, mystiek

- Recensies, *Interpretatie* 22,2 (2014), 44-46
- Piet van Die, Wayfaring Stranger (Johnny Cash), *Interpretatie* 22,2 (2014), 48

Samenvatting

Piet van Die bespreekt het lied 'Wayfaring Stranger' van Johnny Cash.

Interpretatie 22,3 – Op het altaar

- Rieuwerd Buitenwerf, Het bloed van Christus als een beter offer. De kruisdood als offer in het boek Hebreëen, *Interpretatie* 22,3 (2014), 4-7

Samenvatting

De beschrijving van Jezus' dood als zoenoffer is in Hebreëen een onderdeel van de voorstelling van Jezus als hogepriester in de hemel. Zijn dood is het eenmalige, definitieve offer in de ware, hemelse tempel, waarmee de zonden weggenomen zijn. Met dit offer gaat Gods nieuwe afspraak met de mensen in, en breekt Gods nieuwe wereld aan. En het offer reinigt niet alleen de buitenkant, maar ook de harten van mensen, zodat ze God op de juiste wijze kunnen dienen. Dat wil zeggen: mensen moeten tot geloof komen, zich aansluiten bij de christelijke gemeente, en vooral niet afvallig worden. Want de ware, hemelse hogepriester zorgt ervoor dat mensen bij God kunnen komen. Ze zijn gered, en dat zal blijken bij zijn terugkeer op aarde. En zo blijkt het ogenschijnlijk theologisch-systematische relaas van Hebreëen over Jezus' dood als offer uiteindelijk een belangrijk ingrediënt voor een vermaning: blijf geloven en zorg dat je gered wordt!

Trefwoorden: Hebreëen, offer, hogepriester, Jezus, zonde, dood, hemel, tempel

- Eric Luijten, Het offer als zelfgave, Een systematisch-theologische reflectie op eucharistie, offer en Jezus, *Interpretatie* 22,3 (2014), 8-11

Samenvatting

De dynamiek van geven, ontvangen en door- of teruggeven vormt de kern van de eucharistie als offer. Hierin zijn alle gelovigen betrokken. Deze dynamiek is nauw verbonden met de thematiek van vergeven. Zoals geven en ontvangen doorheen de hele viering van de eucharistie thema is zo wordt ook vergeving door de gehele liturgie van de eucharistie gethematiseerd.

Aan het kruis geeft Jezus alles wat Hij van Zijn Vader ontvangen heeft terug. In deze dynamiek van geven, ontvangen en teruggeven wijst Hij ons de weg naar God. Door de eucharistie te vieren krijgen wij deel aan het leven dat God is, en dat gekenmerkt worden door een voortdurend geven, ontvangen en opnieuw geven. Wij stappen daar als het ware in en gaan zelf op grond van het priesterschap dat wij delen met Hem mee in het ontvangen en terug geven. Wij laten op onze beurt anderen daar weer in delen als wij na de viering de wereld weer intrekken om te getuigen van de hoop die in ons leeft.

Trefwoorden: offer, eucharistie, priesterschap, Jezus, hogepriester, vergeving, genade

- Marian Geurtsen, Bijbels-theologisch grondwoord: Bloed, *Interpretatie* 22,3 (2014), 12-13

Samenvatting

Bloed is een centraal element bij het offeren van dieren. Offerbloed dat in de tempel op het altaar wordt vergoten, heeft de kracht om te reinigen en te verzoenen. Buiten de context van de tempel wordt bloed juist vaak onrein genoemd. Het artikel bespreekt ten slotte de vraag hoe het mogelijk is dat bloed twee zo verschillende betekenissen kan hebben?

Trefwoorden: bloed, verzoenen, reinigen, onrein, offerbloed

- Marcel Poorthuis, Leviticus: het centrum van de Tora, *Interpretatie* 22,3 (2014), 14-18

Samenvatting

Poorthuis bespreekt de diverse offers in het boek dat dan het midden van de Tora mag vormen, maar dat tot de minst gelezen boeken van de Bijbel behoort. Hij bespreekt eerst een aantal moderne ‘allergieën’ tegen het offer. Na het overzicht van de offers en ‘een theologie van het offer’ komt de auteur aan het eind tot de uitspraak wat Leviticus ons leert: ‘Het boek Leviticus leert ons dat het rituele leven een essentieel element van de religie uitmaakt.’

Trefwoorden: Leviticus, offer, offeren, gebed, ritueel

- Leo Mock, De behouden Tempel. Tekst, ritueel en offer in het rabbijnse jodendom, *Interpretatie* 22,3 (2014), 20-23

Samenvatting

In dit artikel gaat de auteur op het *kaparot*-ritueel voor Jom Kippoer en in meer algemene zin op de verbinding in het jodendom tussen gebed, torastudie en de offercultus.

Trefwoorden: verzoening, Jom Kippoer, offercultus, gebed, Tora, tempel

- Klaas Smelik, Klei – het oudste schrijfmateriaal, *Interpretatie* 22,3 (2014), 27-28

Samenvatting

Klei speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van het schrift in het oude Nabije Oosten; begonnen als materiaal voor symbolische voorwerpen, met vooral economische doeleinden, werd het later tot materiaal waarin symbolen gekrast konden worden.

Trefwoorden: Schrift, schrijven, klei, spijkerschrift, oude Nabije Oosten

- Willien van Wieringen, Onheil dat voorbijgaat. De mogelijke beleving van demonen in de psalmen, *Interpretatie* 22,3 (2014), 29-30

Samenvatting

Van Wieringen bespreekt het proefschrift van Gerrit Vreugdenhil, *Onheil dat voorbijgaat. Psalm 91 en de (oudoosterse) bedreiging door demonen*. Zoetermeer, Boekencentrum Academic 2013.

Trefwoorden: Psalm 91, onheil demonen

- Jos Moons, Is ‘offertjes doen’ voorbij vroomheid? *Interpretatie* 22,3 (2014), 31-33

Samenvatting

In deze bijdrage wordt de rooms-katholieke traditie van offeren en opdragen beschreven. De auteur suggereert hoe het komt dat die vroomheid grotendeels heeft afgedaan. Maar hij laat ook zien dat we in feite nog steeds hetzelfde doen. Dat noemen we echter liever ‘iets overhebben voor de ander’. Voor christenen heeft dat een christelijke diepte. Hoe je die goed benoemt, dat blijft de vraag.

Trefwoorden: offer, offeren, offertjes doen, vroomheid, Moeder Theresa, Martin Buber

- Piet van Veldhuizen, Doorlezen tot het eind. Leeswijzer bij de brief aan de Romeinen, *Interpretatie* 22,3 (2014), 34-36

Samenvatting

Van Veldhuizen bepleit een andere manier van het lezen van Paulus’ brieven. ‘Dat is de kunst van het brieflezen: niet elk zinnetje willen oogsten en zodoende bewering op bewering stapelen, maar in de lange betooglijn beluisteren waar de schrijver met zijn lezers heen wil. Waarna het altijd boeiend is om ook de tussenstapjes van dichtbij te bekijken.’

Trefwoorden: Brief aan de Romeinen, Romeinenbrief, Paulus, geloof, werken, homosexualiteit

- Bram Grandia, Slachtofferhulp. Een doekje voor het bloeden? *Interpretatie* 22,3 (2014), 37-39

Samenvatting

Grandia gaat in in de kroniek de leer bij Cornelis Verhoeven, René Girard en Jan van Dijk die alle drie behartenswaardige dingen hebben gezegd over het 'slachtoffer'. Wat hij van hen leert, is ieder keer opnieuw de vraag te stellen waarom we het woord 'slachtoffer' en niet een ander woord. Waarom zeggen we bij een verkeersongeluk: 'Op de A15 zijn drie slachtoffers gevallen' en niet 'een automobilist uit X heeft drie mensen doodgereden' of 'bij een botsing vanwege de gladheid zijn drie mensen om het leven gekomen'. Waarom steeds die slachtofferterminologie?

Trefwoorden: slachtoffer, slachtofferhulp, slachtofferrol, Cornelis Verhoeven, René Girard, Jan van Dijk

- Sam Janse, 'De soldaat die Jezus kruisigde'. Over de aanwezigheid van de Romeinse militaire macht in Israël in de tijd van Jezus en Paulus, *Interpretatie* 22,3 (2014), 40-43

Samenvatting

Wie waren de soldaten die Jezus kruisigden? In de exegetische en nog vaker in de homiletische literatuur wordt er gemakshalve vaak van uitgegaan dat het Romeinse soldaten waren die Jezus kruisigden. De Romeinen waren in deze tijd toch de baas in Israël? Inderdaad, maar daarmee is nog niet alles gezegd. In zijn artikel zet Janse diverse vraagtekens achter vanzelfsprekende aannames.

Trefwoorden: soldaat, centurio, kruisiging, Romeinen, Handelingen

- Recensies, *Interpretatie* 22,3 (2014), 44-46
- René Woudenberg, Disease of Conceit (Bob Dylan), *Interpretatie* 22,3 (2014), 48

Samenvatting

René Woudenberg bespreekt het lied 'Disease of Conceit' van Bob Dylan.

Interpretatie 22,4 – De geheime dienst

- Gerrit Vreugdenhil, De duivel en demonen als zijn verwanten. Over onheil van geesten en demonen, *Interpretatie* 22,4 (2014), 4-7

Samenvatting

De wereld van Jezus en zijn discipelen is in religieus opzicht een rijk geschakeerde wereld. Over één ding waren de meeste van hun tijdgenoten het wel eens: onzichtbare geestelijke machten en krachten oefenen hun invloed uit op het dagelijkse leven van mensen. Door middel van magische teksten, amuletten en toverspreuken heeft men geprobeerd het kwaad dat geesten en demonen tot stand brengen te bezweren of af te wenden. De geschriften uit de Hellenistische tijd laten zien hoe breed men geloof hechtte aan geesten en demonen. Het jodendom van die tijd is hierdoor sterk beïnvloed. Kwade geesten worden met naam en toenaam genoemd. De werkzaamheid van deze kwade geesten ziet men vooral op moreel vlak liggen. Voor de schrijvers van het Nieuwe Testament is de wereld bezet gebied en is Jezus gekomen om de werken van duivel en demonen te verbreken.

Trefwoorden: magie, astrologie, duivel, demonen, onheil, geestelijke strijd

- Jean-Jacques Suurmond, De kerk mist kippenvel, *Interpretatie* 22,4 (2014), 8-11

Samenvatting

In antwoord op de vraag waarom kerk en geloof zo weinig meer aanspreken, zijn bibliotheken volgeschreven. De auteur denkt dat een voornamelijk reden ligt in het feit dat God te aardig en politiek correct is gemaakt. Als bijvoorbeeld kinderen een rozige God wordt voorgespiegeld, kunnen ze die later volstrekt niet verbinden met de weerbarstige realiteit. Het resultaat is dat het geloof in een compartiment apart van het gewone leven belandt of, veel vaker, in irrelevantie verdampt. Suurmond bepleit een revival van ontzag, van huiver voor de (of het) Heilige.

Trefwoorden: God, heilig, huiver, ontzag

- Matthijs de Jong, Testen of verzoeken? *Peirazô, peirasmós, Interpretatie* 22,4 (2014), 12-13

Samenvatting

De woorden *peira*, ‘poging’ en *peiraomai*, ‘proberen’ komen een enkele keer voor in de Bijbel (bijv. Hand. 26:21, Hebr. 11:29). Ook het verwante *peirazô* komt voor in deze betekenis (Hand. 9:26). Kenmerkend voor de Septuagint, latere Joodse en christelijke literatuur is echter het gebruik van (*ek*)*peirazô* in de meer specifieke betekenis van ‘testen’. In deze bijdrage gaan we op die betekenis in, met aandacht voor de werkwoorden *peirazô* en *ekpeirazô* en het zelfstandig naamwoord *peirasmós*.

Er zijn drie hoofdlijnen te onderscheiden. (a) Als God iemand ‘test’ gaat hij na of iemand werkelijk op hem vertrouwt, hem echt gehoorzaam is. Het is een proef, en vandaar de gebruikelijke weergave ‘op de proef stellen’. (b) Als mensen God ‘testen’ willen ze zien of hij werkelijke macht heeft. De Bijbel spreekt daar negatief over: deze vorm van ‘beproeven’, uitdagen, is een blijk van wantrouwen. (c) De test die mensen ondergaan kan ook worden gezien als verleiding om te zondigen, om tégen God te kiezen. Dan wordt het ‘verzoeken’.

Trefwoorden: proberen, beproeven, testen, uitdagen, verleiden, op de proef stellen

- Piet van Veldhuizen, Die tegen ons pleit. Een bijbels-theologische schets van satan, *Interpretatie* 22,4 (2014), 15-18

Samenvatting

In het Oude Testament staat de term ‘satan’ voor een functie in de rechtspleging: het is degene die tegen je pleit, degene die je overtredingen registreert of soms uitlokt, en die je aanklaagt bij de rechter. Als er bij het koningschap van de Eeuwige ook sprake is van zo’n satan, is de vraag, in hoeverre de Eeuwige zich door dienst observaties en aanklachten laat leiden. In de teksten blijkt de inbreng van een *satan* nooit doorslaggevend te zijn voor Gods oordeel. Hoewel in latere eeuwen de ‘satan’ evolueert tot ‘vorst der duisternis’, staat ook een deel van de nieuwtestamentische teksten duidelijk onder invloed van dit oudtestamentische satansbegrip.

Trefwoorden: satan, duivel, aanklager, tegenstander, provocateur

- Klaas Dribergen, Duivelse personages in de Bommelstrip. Satan in Rommeldam, *Interpretatie* 22,4 (2014), *Interpretatie* 20-23

Samenvatting

De onderzoeksvraag voor dit artikel luidt: welke personages in de Olivier B. Bommel-verhalen van Marten Toonder het dichtst bij de bijbelse figuur van satan komen. De auteur nomineert drie personages: professor Sickbock, de zwarte magister Hocus Pas, en de Zwarte Zwadderneel die zich vertoont als een boeteprediker van streng-calvinistische snit. De professor kan bij nader inzien van het lijstje af, omdat hij zich weliswaar gewetenloos toont, maar toch vooral nieuwsgierig is naar de uitkomsten van zijn onderzoek. Hocus Pas lijkt het meest op een ‘vorst der duisternis’, iemand die het slechtste in mensen naar boven wil halen en daarmee zijn eigen macht wil vestigen. De Zwadderneel is een verbeelding van de religie of haar representanten, van wie de intenties achter hun vrome taal vaak allesbehalve menslievend zijn.

Trefwoorden: satan, duivel, Olivier B. Bommel, Hocus Pas, Sickbock, Zwadderneel

- Klaas Smelik, Papyrus en perkament, *Interpretatie 22,4* (2014), 27-28

Samenvatting

Dit artikel beschrijft in het kort de ontwikkeling van de woorddragers ‘papyrus’ en ‘perkament’ en het gebruik ervan in de oudheid en de vroege kerk. Een belangrijke innovatie: de overgang van rol naar codex, de voorloper van het boek.

Trefwoorden: Schrift, schrijven, papyrus, perkament, boekrol, codex

- Niek de Wilde, Bijbelse vakken aan Hogeschool Inholland, Amsterdam, *Interpretatie 22,4* (2014), 29-30

Samenvatting

Niek de Wilde beschrijft hoe de bijbelse vakken aan Hogeschool Inholland, Amsterdam worden gegeven.

Trefwoorden: bijbelwetenschap

- Meindert Dijkstra, Staatsgevaarlijk. Geheime dienst in het oude Israël en het oude Nabije Oosten? *Interpretatie 22,4* (2014), 31-33

Samenvatting

Werd Jezus als subversief profeet geschaduwd door een geheime dienst? Bestond er in de antieke wereld eigenlijk zoiets? In dit artikel passeren teksten van binnen en buiten de Bijbel de revue waaruit blijkt dat het vergaren en verwerken van inlichtingen ook in de oudheid al van groot belang.

Trefwoorden: spionage, militaire inlichtingen, inlichtingendienst, profetie, geheime dienst, satan

- Bettine Siertsema, Met de ogen van Sara. Genesis 11-23, *Interpretatie 22,4* (2014), 34-36

Samenvatting

Dit najaar (2014) staan de verhalen rondom Abraham (Genesis 16-23) op het oecumenisch leesrooster. Sara speelt slechts een bijrol, maar wel één die cruciaal is voor het ontstaan van het volk Israël. De aartsvaderlijke belofte krijgt alleen via haar een begin van vervulling: Isaak, de zoon die tegen alle verwachting geboren wordt, en haar graf dat het eerste stuk van het land is dat Abraham in bezit krijgt. Het brengt Siertsema ertoe Sara zelf aan het woord te laten.

Trefwoorden: Genesis 16-23, Sara, Saraï, Abraham

- Marjet de Jong, Rood, zwart, paars. Gestalten van de duivel, *Interpretatie 22,4* (2014), 37-39

Samenvatting

De Jong gaat op zoek naar de kleuren van ‘duivel’ en ‘demon’. Wie op Google naar ‘duivel’ zoekt, ziet overwegend de kleur rood en veel spektakel. Je krijgt de indruk dat de duivel een figuur is in wiens outfit je zou willen kruipen, omdat hij mensen domineert, verleidt en opwindt. Wie googlet op ‘demon’ ziet iets anders: overwegend de kleur zwart en de meest vreselijke, duistere tronieën. De demon is het kwaad in eigen persoon. Hij jaagt angst aan en probeert zich vast te bijten in de onschuldige persoon, die te beschadigen en te ‘ontzielen’.

Trefwoorden: duivel, demon, satan, zwart, rood, paars

- Archibald van Wieringen & Frank Bosman, Doden: tussen bezweren en opwekken. Over necromantie in Bijbel en cultuur, *Interpretatie 22,4* (2014), 40-43

Samenvatting

Waar in de volksmond necromantie zowel op dodenbezweving kan slaan als op het opwekken van doden, wordt in de Bijbel een streng onderscheid gemaakt tussen dodenbezweving en dodenopwekking. Het bezweren van doden wordt sterk afgewezen. In de populaire cultuur wordt dodenopwekking vaak als

negatief voorgesteld: het gaat dan om het opwekken van een willoos en moorddadig leger van zombies. Dat wordt ook sterk als moreel verwerpelijk neergezet in allerlei games en films. Maar het opwekken kan ook een andere verschijning hebben: het opwekken van een rechtvaardige.

Trefwoorden: dodenbezweering, dodenopwekking, necromantie

- Recensies, *Interpretatie 22,4* (2014), 44-46
- Vijko Top, My City of Ruins (Bruce Springsteen), *Interpretatie 22,4* (2014), 48

Samenvatting

Vijko Top bespreekt het lied 'My City of Ruins' van Bruce Springsteen.

Interpretatie 22,5 – Afscheidsworden

- Miranda Vroon-van Vugt, Afscheid van vader – Egyptian style, *Interpretatie 22,5* (2014), 4-7.

Samenvatting

In het boek Genesis staan meerdere verhalen over overlijden en begraven. De manier waarop afscheid wordt genomen is een afspiegeling van de manier waarop men in het leven staat. Dit artikel bespreekt de achtereenvolgende afscheids- en begrafenisverhalen in Genesis, met de nadruk op het afscheid van Jakob en van Jozef in Genesis 50.

Trefwoorden: Genesis, dood, afscheid, begrafenis, balseming, Egypte, Jakob, Jozef.

- Piet van Veldhuizen, Petrus en Paulus. Gingen hun wegen uiteen? *Interpretatie 22,5* (2014), 9-11.

Samenvatting

Paulus wordt vaak als 'de apostel van de heidenen' aangeduid. Zo zag hij zichzelf ook, in ieder geval toen hij de brief aan de Galaten schreef. Volgens die brief was er ooit in Jeruzalem overeengekomen dat Petrus een missie had voor de joden en Paulus voor de niet-joden. Het conflict waarin hun wegen scheidden, bevestigde deze verdeling nog eens, althans volgens Paulus in diezelfde brief. Maar was het wel zo?

Trefwoorden: Paulus, Petrus, Galaten, Handelingen, joden-heidenen, scheiding van wegen

- Eep Talstra, Bijbels grondwoord: Over zegenen gesproken, *Interpretatie 22,5* (2014), 12-14.

Samenvatting

Het werkwoord 'zegenen' dwingt ons om weer opnieuw te kijken naar de taal van godsdienst en geloof. In plaats van over 'beneden en boven' is het daarbij bijbels om te praten over 'eerder en later', over de geschiedenis tussen scheppen en voltooiën. Op die lijn heeft het werkwoord 'zegenen' zijn plek en niet in de wereld van het bovennatuurlijke.

Trefwoorden: zegenen, voltooiën, scheppen, God, schepper, magie

- Joop Smit, Het afscheidsmaal. Johannes 13-17, *Interpretatie 22,5* (2014), 15-18.

Samenvatting

In het Johannesevangelie neemt Jezus op de laatste avond voor zijn dood uitvoerig afscheid van zijn leerlingen. Symposium en Testament zijn daarbij tot een afscheidsmaal gecombineerd. Jezus drukt de leerlingen op het hart elkaar lief te hebben en troost hen met de belofte van een andere pleitbezorger in zijn plaats. Het is een plechtig samenzijn in de schaduw van de dood, maar ook vol van het leven dat na Jezus' vertrek doorgaat.

Trefwoorden: Johannes 13-17, Jezus, symposium, afscheidsmaal, testament, dood, afscheidswaarden, gebed

- Frank Bosman, En Isaac hilde ... Godsdienstkritiek in de videogames *The Binding of Isaac* en *The Wrath of the Lamb*, *Interpretatie* 22,5 (2014), 20-23.

Samenvatting

Het bijbelverhaal van het (bijna-)offer van Isaac door zijn vader Abraham (Gen. 22:1-19) is een van de bekendste, meest besproken en meest bekritiseerde passages uit de Bijbel. Een vader die bereid is zijn zoon zonder enige vorm van protest te offeren als bewijs voor zijn devotie aan God, die van hem dit offer vraagt, veroorzaakt kortsluiting in onze moderne ethische bedrading. Bosman neemt twee videogames die dit verhaal als achtergrond hebben onder de loep.

Trefwoorden: Abraham, offer, Isaak, God, Genesis 22

- Klaas Smelik, Van blokboek tot e-book, *Interpretatie* 22,5 (2014), 26-28.

Samenvatting

Dit artikel beschrijft in het kort de ontwikkeling van de boekdrukkunst.

Trefwoorden: Schrift, schrijven, boekdrukkunst, blokboek, e-book. Middeleeuwen, Nieuwe Tijd.

- Hans Berkheij, Jeremia in voortdurend debat, *Interpretatie* 22,5 (2014), 29-30

Samenvatting

Hans Berkheij bespreekt het proefschrift van Janneke Stegeman, *Decolonizing Jeremia, Identity, Narratives and Power in Religious Tradition*, Amsterdam 2014.

Trefwoorden: Jeremia 32, Joden en Palestijnen, conflict

- Annette Merz, Mara bar Sarapion en de wijze koning van de Joden, *Interpretatie* 22,5 (2014), 31-33.

Samenvatting

De brief van de Syrische filosoof Mara bar Sarapion aan zijn zoon bevat misschien wel de oudste niet-christelijke uitspraken over Jezus, 'de wijze koning der Joden'. Het artikel biedt een eerste kennismaking met dit fascinerende geschrift.

Trefwoorden: Mara bar Sarapion, Jezus, Syrisch filosoof, de wijze koning van de Joden

- Dries van den Akker, Getekend en bezegeld. Openbaring 7:2-4, *Interpretatie* 22,5 (2014), 34-39.

Samenvatting

Het boek Openbaring van Johannes of Apocalyps heeft in het verleden voor heel wat angst gezorgd. Vaak geloofde men dat de schrikwekkende taferelen die er in geschilderd worden ons nog te wachten stonden. Immers, met uiterst spectaculaire beelden wordt het einde van de wereld geschilderd. En dan te bedenken dat dit boek is bedoeld als blijde boodschap en troostboek. Hoe moeten we dat verstaan? Een rol speelt de concepten heilige en slaaf. Uiteindelijk blijkt Openbaring een troostboek te zijn.

Trefwoorden: Openbaring, Johannes, Apocalyps, dienaar, slaaf, heiligen, doopkleed, rood, wit

- Marcel Barnard, Afscheid – met of zonder woorden, *Interpretatie* 22,5 (2014), 37-39.

Samenvatting

Barnard doet verslag van het feit dat velen de kerk hebben verlaten, maar dat zijn ouders en schoonouders bleven.

Trefwoorden: kerkverlating, afscheid, afscheidswwoorden, zegen.

- Matthijs de Jong, Over het karakter van een bijzondere vertaling. *De Bijbel in Gewone Taal, Interpretatie 22,5* (2014), 40-43.

Samenvatting

Begin oktober 2014 verscheen de *Bijbel in Gewone Taal*, een vertaling die de Bijbel leesbaar en begrijpelijk maakt voor zoveel mogelijk lezers. Deze bijdrage gaat dieper in op het karakter van de vertaling en op de manier waarop die is gemaakt.

Trefwoorden: Bijbel in gewone taal, vertaling, vertaalkeuzes, vertalen.

- Recensies, *Interpretatie 22,5* (2014), 44-46.
- Marieke den Braber, Dat ik je mis (Maaïke Ouboter), *Interpretatie 22,5* (2014), 48.

Samenvatting

Marieke den Braber bespreekt het lied *Dat ik je mis* van Maaïke Ouboter.

Interpretatie 22,6 – Wat komt

- Leendert-Jan Parlevliet, Bij een gedaanteverandering, *Interpretatie 22,6* (2014), 4-6.

Samenvatting

Interpretatie ontstond in de jaren tachtig. Eraan ten grondslag ligt niet een beweging, maar de bevlogenheid van een aantal theologen. Het was vanaf het begin een tijdschrift voor mensen die de Bijbel ter sprake brengen. Hermeneutiek en exegese hadden hun plek, en vele interpretaties kwamen aan bod. Het artikel blikt met name terug op de ontstaansperiode van het bijbels-theologische tijdschrift.

Trefwoorden: ontstaan, Interpretatie, redactie, oprichting, hermeneutiek, exegese

- Bettine Siertsema, ‘Wat komt’ – na de Sjoa, *Interpretatie 22,6* (2014), 7-9.

Samenvatting

Voor het Shoah Visual History Archive (vhaonline.usc.edu) hebben overlevenden van de Holocaust in de tweede helft van de jaren 1990 op video getuigenis afgelegd van hun lotgevallen. Het gebeurde in interview-vorm volgens een vast stramien. Aan het eind werd de vraag gesteld, welke boodschap de geïnterviewde wilde meegeven aan de komende generaties. Op basis van ongeveer honderdvijftig interviews wordt in dit artikel een overzicht gegeven van de antwoorden op die vraag. De rode draad: ‘nooit meer Auschwitz’ en ook: kijk niet weg.

Trefwoorden: sjoa, holocaust, Auschwitz, jodenvervolgning

- Piet van Veldhuizen, Het uur dat komt, *Interpretatie 22,6* (2014), 11-12.

Samenvatting

Het uur dat komt, gaat niet over de eerstvolgende zestig minuten, het is in de bijbelboeken die aan Johannes worden toegeschreven een uitdrukking voor een bepalend moment dat nog voor ons ligt. Het is een moment in de toekomst waarnaar het heden zich uitstrekt – totdat het eindelijk aanbreekt.

Trefwoorden: Johannesevangelie, Johannes, uur, het uur komt

- Nico Riemersma, ‘Bent u degene die zou komen?’ Over de vraag van Johannes de Doper in Lucas 7:18-23, *Interpretatie 22,6* (2014), 15-18.

Samenvatting

De uitdrukking *ho erchomenos* (letterlijk: ‘de komende’) komt in relatie tot Jezus verschillende keren voor in het Lucasevangelie (7:19,20; 13:35; 19:38; 21:27). In deze bijdrage gaat de aandacht in het bijzonder uit naar Lucas 7:18-23, waarin deze uitdrukking onderdeel uitmaakt van de vraag van Johannes de Doper aan Jezus. Hoe moet de vraag vertaald, gelezen en geduid worden?

Trefwoorden: Johannes de Doper, gevangenis, vraag, de komende, Lucas 7:18-23.

- Piet van Midden, Het komt er niet van. Over de smalle weg tussen realiteitszin en cultuurpessimisme aan de hand van de geschiedenis van Israël, *Interpretatie* 22,6 (2014), 20-23.

Samenvatting

Je zult er maar wonen, in het beloofde land. Een ingewikkelder ligging is nauwelijks voorstelbaar. Je woont op de plek waar drie continenten elkaar raken. Volken met een ongezonde expansiedrift, Assyriërs en Babyloniërs met name, op zoek naar havens aan de Middellandse Zee en op weg naar de rivaliserende grootmacht Egypte, die dezelfde havens op het oog heeft. Het beloofde land is het België van het Nabije Oosten: handelsgebied, maar vooral ook slagveld.

Trefwoorden: Israël, Kanaän, Assyriërs, Babyloniërs, Egyptenaren.

- Willien van Wieringen, Een hond in de Bijbel – van begin tot het einde, *Interpretatie* 22,6 (2014), 26-28.

Samenvatting

Het deuterocanonieke boek Tobit blijkt vernuftig gecomponeerd. Twee verhaallijnen worden door elkaar verweven als twee gebeden en als één verder gaan. Een ongekende literaire vorm in de bijbel. Er is *cliff hanger* in de vorm van drie attributen die nodig blijken te zijn voor de ontknoping van het verhaal (hart, gal en lever van een vis). En een hond die in en uit het verhaal loopt.

Trefwoorden

Tobit, Tobias, Rafaël, Asmodeüs, hond, deuterocanoniek.

- Dick Vos & Marieke den Braber, *Interpretatie* houdt op te bestaan, *Interpretatie* 22,6 (2014), 29-30.

Samenvatting

Dick Vos & Marieke den Braber lichten toe waarom *Interpretatie* stopt.

Trefwoorden: Interpretatie, tijdschrift voor bijbelse theologie

- Laura de Vries, Wonderlijk zoals U mij kent. Lezing van Psalm 139, *Interpretatie* 22,6 (2014), 31-33.

Samenvatting

Psalm 139 is een psalm die het waard is om steeds opnieuw gelezen te worden. In dit artikel worden een aantal lijnen, hoofdzaken en bijzaken in de psalm belicht. Wat de ik-figuur in het gebed doet, is verwondering wekken over Gods grootheid en goedheid ten aanzien van zichzelf. Hij laat zien slechts te weten, dat hij niet-weet. Vanuit het besef dat God hem heeft gemaakt zoals hij is, gaat hij de lezer voor in het verlangen om de levensweg te gaan in radicale verbondenheid met God.

Trefwoorden: Psalm 139, God, gebed, kennen.

- Marcel Barnard, Johan Cilliers, Cas Wepener, Wie komt. De ruimte van de Advent, *Interpretatie* 22,6 (2014), 34-36.

Samenvatting

Bijna als vanzelf laat Advent zich benaderen als categorie van de tijd. We spreken van de adventstijd en tellen de vier zondagen voor het kerstfeest. In dit artikel benaderen Marcel Barnard, Johan Cilliers en Cas Wepener Advent primair als categorie van de ruimte. Advent heeft betekenis voor de liturgische ruimte, voor het kerkgebouw.

Trefwoorden: Advent, tijd, komst, ruimte, liturgie, kerkgebouw

- Sinke, Anton. Vernieuwend en vertrouwd. Beeldcitaten in de ontwerpen van het Liedboek, *Interpretatie* 22,6 (2014), 37-39.

Samenvatting

In deze laatste door Anton Sinke vormgegeven *Interpretatie* is de vormgever van *Interpretatie* door de redactie uitgenodigd om de beeldkroniek te schrijven. Hij grijpt deze gelegenheid aan om iets te vertellen over de achtergronden van een – voor veel lezers van *Interpretatie* – bekend ontwerp van zijn hand: de omslagen van het *Liedboek, zingen en bidden in huis en kerk*.

Trefwoorden: Liedboek, beeldontwerp, beeldcitaten

- Rudy Van Moere, Een alternatief voor morgen, *Interpretatie* 22,6 (2014), 40-43.

Samenvatting

Door de verbinding met hun oorspronkelijke voedingsbodem kunnen christenen weer tot hun recht komen en opnieuw de geweldige dynamiek van het prille christendom ontwikkelen. Dat zal hen tevens in staat stellen om samen met joden te bouwen aan de door Jezus gewilde messiaanse gemeenschap waar ze elkaar kunnen ontmoeten en vinden en zodoende bijdragen aan een rechtvaardiger samenleving. De auteur bespreekt in dit verband het boek Daniël en haalt gedeeltes uit Openbaring aan.

Trefwoorden: Daniël, Openbaring, christenen, vernieuwing, jodendom, leren, Aschkenazy, John Shelby Spong

- Recensies, *Interpretatie* 22,5 (2014), 44-46
- Frank Bosman, Young and Beautiful (Lana del Rey), *Interpretatie* 22,6 (2014), 48.

Samenvatting

Frank Bosman bespreekt het lied *Young and Beautiful* van Lana del Rey.

2013**Interpretatie 21,1 – Passie**

- Renilde van Wieringen, De goede moordenaar, *Interpretatie* 21,1 (2013), 4-6.

Samenvatting

Dit artikel opent met reacties van mensen die in een justitiële inrichting moeten verblijven, op het verhaal van de goede moordenaar. De gedachte dat je tijdens je leven alles probeert te bemachtigen en vervolgens Jezus ook nog om het eeuwig leven kan vragen, blijkt wel waardering te vinden bij enkele justitiabelen. Het is echter nog maar de vraag of de zogenaamde ‘goede moordenaar’ hierom vraagt. Wetende dat hij niet kan bogen op goede daden, maar ook dat hij in een heel penibele situatie verkeerd om nog goede daden te doen, vraagt hij om gedachtenis. Tegen deze achtergrond valt op dat deze man aan het einde van zijn leven nog twee goede daden verricht die tot gedachtenis gesteld kunnen worden.

Trefwoorden: goede moordenaar, kruis, passie, justitie, gedachtenis, Michel van de Plas

- Leendert-Jan Parlevliet, Maar het rijmt niet. De vrouw die Jezus' voeten zalft, *Interpretatie* 21,1 (2013), 7-9

Samenvatting

Lucas 7:36–50 vertelt over een bezoek van Jezus aan een farizeeër. Tijdens het bezoek komt een vrouw binnen, die in de stad bekend staat als zondares. Zij giet geurige olie over Jezus' voeten, waarop zich een gesprek over liefhebben en de vergeving van zonden ontspint. Het is een vreemd voorval, en nog vreemder is de conclusie die Jezus eraan verbindt. Een gedicht van Herman de Coninck over de kwetsbaarheid én de kracht van poëzie verschaft helderheid.

Trefwoorden: Lucas 7,36-50, Jezus, vrouw, zalven, farizeeër Simon, Herman de Coninck

- Annette Merz, Barabbas: historisch, literair en creatief benaderd, *Interpretatie* 21,1 (2013), 11-13

Samenvatting

Barabbas' persoon en verhaal blijven fascineren. In dit artikel onderzoekt de auteur allereerst wat wij historisch kunnen weten over Barabbas. Daarna volgt zij als 'lezer binnen de tekst' de rol die Barabbas in het passieverhaal heeft gekregen. Als laatste gaat zij als creatieve lezer, geleid door haar eigen voorstellingsvermogen en op de sporen van dichters en schrijvers op zoek naar Barabbas buiten de grenzen van de tekst en vrij van de begrenzingen van zijn individueel historisch bestaan. Het gedicht 'Barabbas' van H.J.W.M. Keuls komt in het artikel ter sprake als een mogelijke vorm van de persoon van Barabbas.

Trefwoorden: Barabbas, passieverhaal, veroordeling, misdadiger, lijden

- Rudy Van Moere, In de ban van de leeuw [Amos], *Interpretatie* 21,1 (2013), 15-18.

Samenvatting

Met twee heftige beelden brengt Amos een 'metaforische' leeuw die JHWH's oorlogsintenties tegen Israël symboliseert. Geen recht en gerechtigheid (5:7) maar onderdrukking en geweld (3:9-10)! Daarnaast voert hij drie brullende leeuwen op in een passievolle toespraak (3:3-8). Via zeven retorische vragen groeit de spanning en mondt uit bij een glasheldere conclusie: JHWH is de auteur van het onheil! De profeet ervaart het onontkoombare gebrul zodat hij deze vaststelling moet bekendmaken! Een perfect parallelismus membrorum met staccatoritme brengt het leeuwengebrul en JHWH's spreken met Amos' vrezes en profeteren samen (3:8). Indrukwekkende synergie!

Het qinametrum van het klaaglied voor de rouw overheerst in het metaforische deel over de jacht en het niet-metaforisch over de oorlog. Tussen de inclusie van brullende leeuwen klinkt er in het exacte midden een sjofar als verbindend scharnier. De focus richt zich op het oorlogsalarm: onontkoombaar onheil!

Amos' brullende leeuwen koppelen terug naar JHWH's megabrullen vanuit Sion (1:2). Hij is woedend om de misdaden van zeven buurvölker en om Israëls eigen zeven misdaden (1:3-2:8)! Alle retorische registers gaan open met oorlogsgeruis en krijgsgeschreeuw bij dreigende sjofarklanken. Zouden de vele misdaden tegen de menselijkheid van vandaag Amos' JHWH niet ook doen brullen? Of zou hij dat aan mensen overlaten?

Trefwoorden: profeet Amos, leeuw, prooi, JHWH

- Frank Bosman, 'I am Legion'. Bijbelse referenties in de computerspeltrilogie *Mass Effect*, *Interpretatie* 21,1 (2013), 20-23.

Samenvatting

In de computergametriologie *Mass Effect* heeft religie een vanzelfsprekende rol in de verschillende galactische beschavingen. De mensheid lijkt hierop een uitzondering. Toch kennen de makers van het spel hun bijbels-christelijke traditie goed: Eva, Eden, de Goede Herder, Lazarus en Legion spelen belangrijke rollen in de game-narrative. In dit artikel beschrijft Frank Bosman deze bijbelse verwijzingen en duidt hij hun betekenis in cultuurtheologische zin. Cultuuruitingen als *Mass Effect* kunnen in zekere zin voor ons de Schriften ontsluiten.

Trefwoorden: Marcus 5, Lazarus, Eva, Eden, Lazarus, goede herder, legioen, games

- Harry Pals, Delen in lijden. Gepassioneerd achter Jezus aangaan, *Interpretatie* 21,1 (2013), 26-27.

Samenvatting

Is 'lijden' wel een 'bijbels grondwoord'? Waarom ligt er in het christelijk geloof zo vaak nadruk op het negatieve, het zware? Waarom dat 'moeten' in combinatie met 'lijden'? In het Nieuwe Testament komt het Griekse werkwoord *paschein* ('lijden'), inclusief synoptische parallellen en afgeleide of samengestelde woorden, 69 keer voor. Daarvan gaat het maar enkele keren over het lijden als lot. Het gaat bijna altijd over het lijden van Jezus en van wie hem volgen – over het laatste lijden nog meer dan het eerste. Het heeft dan steeds te maken met keuzes die mensen maken. Daar kan lijden uit voortkomen, en dat lijden kunnen mensen dan op zich nemen.

Trefwoorden: Nieuwe Testament, Jezus, lijdende rechtvaardige, lijden, moeten.

- Piet van Veldhuizen, In goed tekstgezelschap. Martin Ruf over 2 Petrus, *Interpretatie* 21,1 (2013), 28-29.

Samenvatting

Piet van Veldhuizen bespreekt het proefschrift van Martin G. Ruf, *Die heiligen Propheten, eure Apostel und ich. Metatextuellen Studien zum zweiten Petrusbrief* (WUNT 2/300), Tübingen: Mohr Siebeck. 2011. In zijn dissertatie doet Martin Ruf, zoals dat in een proefschrift meestal gebeurt, twee dingen tegelijk. Hij beproeft een onderzoeksmethode, en hij probeert via die methode iets zinnigs te zeggen over 2 Petrus. De methode noemt hij *metatextuele analyse*: hij tracht de tekst in beeld te krijgen zoals ze zichzelf heeft genesteld in een vlechtwerk van andere teksten, en vraagt dan wat de tekst doet door zich zo in te bedden. En zo onbekend als 2 Petrus is, het is een dankbaar geschrift voor deze methode, want deze brief beroept zich herhaaldelijk expliciet op andere geschriften, maar telt ook veel impliciete intertextuele verwijzingen.

Trefwoorden: 2 Petrus, profeet, apostel

- Wim Beurskens, Passiespelen in Tegelen, *Interpretatie* 21,1 (2013), 31-33.

Samenvatting

Passiespelen zijn een verbeelding van het lijdensverhaal, de laatste dagen van Jezus in Jeruzalem. Sinds de middeleeuwen komen zij in de hele katholieke wereld voor. Het zijn in meer of mindere mate uitingen van volksreligiositeit en ook in onze tijd trekken deze spelen grote aantallen mensen. Vaak is het massa-amateurtoneel in de vorm van een nagespeelde kruisweg langs staties, of toneel in zalen, kerken of de open lucht. Van dit laatste is het passiespel van Tegelen een voorbeeld. De teksten hiervan zijn door de tijd wel veranderd, maar de grote belangstelling van spelers en toeschouwers is gebleven.

Trefwoorden: passiespelen, Tegelen, lijdensverhaal, kruisweg, toneel, Oberammergau

- Winfried Timmers, Een passie voor de Passie. Een speurtocht naar 'Christus op de koude steen', *Interpretatie* 21,1 (2013), 34-36.

Samenvatting

'Christus op de koude steen' is een afbeelding van een bijna naakte man, zittend op een verhoging, een rots of een muurtje, de handen en voeten gebonden, met een doornenkroon op het hoofd. Het kan gaan om een houten of stenen beeld, een prent of een schilderij. Beelden en prenten zijn echter het meest gangbaar. De devotie van de afbeelding en het beeld gaat in de Middeleeuwen en daarna de wereld rond. Diverse kloosterordes spelen daarbij een rol. Tot op de dag van vandaag zijn beeltenissen van Christus op de koude steen in kloosters, musea en op andere plaatsen te vinden.

Trefwoorden: Christus op de koude steen, devotie, passie, beeld, kloosters

- Wout van der Spek, 1 en 2 Samuël. Spoorzoeken naar de Messias, *Interpretatie* 21,1 (2013), 37-39.

Samenvatting

Het thema van de Samuëlboeken is globaal: het ontstaan van het koningschap en de eerste koningen Saul en David. De naam Saul betekent zoveel als ‘gevraagd’ – de naam David ‘geliefde’. Nergens wordt daar aan hem getwijfeld en als het al een keer expliciet over zijn tekortkomingen gaat ligt één en ander in de sfeer van boetedoening en berouw. Daarbij gaat het eerste deel vooral over Saul, al speelt David hier ook een belangrijke rol en eindigt met de dood van Saul een Jonathan. Het tweede boek gaat over David, al spelen hier de Sauliden hier ook een rol en het eindigt met het bouwen van een altaar voor de Eeuwige. De dood van David bewaart men voor het Koningenboek.

Trefwoorden: 1 en 2 Samuël, David en Saul, Messias

- Marieke Maes, De soldaat die Jezus kruisigde. Honderdmannen in het Nieuwe Testament, *Interpretatie* 21,1 (2013), 40-43.

Samenvatting

De centurio, de honderdman, is een rang in het Romeinse leger. Centurio's hebben mensen onder en boven zich, zoals de centurio in Matteüs 8:9 uitlegt. In de evangeliën en Handelingen komen ze enkele malen voor in belangrijke episoden. Opmerkelijk is de rol die de centurio speelt bij de kruisiging van Jezus. In Matteüs en Marcus getuigt de centurio over Jezus in woorden die voor meerdere interpretatie vatbaar zijn: ‘Deze is werkelijk een godzoon!’ zou je kunnen vertalen. Dat kan als ironie uitgelegd worden. Bij Lucas spreekt de centurio ondubbelzinnige woorden: ‘Deze is werkelijk een rechtvaardige.’ Naast het lijdensverhaal wordt het gedicht geplaatst van Nijhoff, de soldaat die Jezus kruisigde. In dit gedicht gaat een gewoon soldaat, iemand die het vuile werk moet opknappen, de centurio voor.

Trefwoorden: centurio, honderdman, lijdensverhaal, kruisiging, Martinus Nijhof

- Debat ‘De passie moet gepreekt’ *Interpretatie* 21,1 (2013), 48.

Samenvatting

In het debat over de vraag of er op Goede Vrijdag gepreekt kan worden, zegt Andries Govaart ‘nee’ en Robert Stigter ‘ja’.

Trefwoorden: Goede Vrijdag, preek, preken, lezen van het lijdensverhaal

Interpretatie 21,2 – Zingt een nieuw lied

- Marieke de Bruijne en René van Loenen, De weg naar een nieuw lied, *Interpretatie* 21,2 (2013), 4-7

Samenvatting

Twee lieddichters vertellen over het dichterlijk proces bij het schrijven van een nieuw kerklied. Voor Marijke de Bruijne gaat het om de ervaring van Gods aanwezigheid. Als het thema is vastgesteld komt een gedachtestroom op gang met beelden en klanken. Uit dit ruw materiaal komt door veel schrappen en kritisch kijken een eerste versie tot stand. Het is belangrijk dat de tekst ruimte biedt waarin de gebruiker eigen emoties en ervaringen kan onderbrengen. In elke tekst moeten beide polen van het leven, vreugde en verdriet, voelbaar zijn.

René van Loenen illustreert het creatieve proces met een concreet voorbeeld van een liedtekst geschreven bij een schilderij van Jeltje Hoogenkamp, getiteld ‘Doortocht’. Het lied wordt een strofische hymne, waarin het wonder van de doortocht door de Schelfzee wordt beantwoord met het uitspreken van vertrouwen in de Eeuwige. Hij kiest voor een bestaande melodie, die dus de vorm van de tekst bepaalt. Zo laat hij de ambachtelijke kant van het dichten zien: welke aanvankelijk gekozen woorden of regels blijven haken en behoeven herziening, wat zijn de overwegingen om voor de ene of de andere versie te kiezen.

Trefwoorden: kerklied, hymne, dichten, doortocht, Schelfzee

- Hans van Reisen, Augustinus over zingen in de liturgie, *Interpretatie* 21,2 (2013), 9-11

Samenvatting

In deze bijdrage wordt ingegaan op een leefregel van Augustinus over het zingen (*Praeceptum* 2,4): *Et nolite cantare, nisi quod legitis esse cantandum; quod autem non ita scriptum est ut cantetur, non cantetur*. Hans van Reisen legt twee vertalingen van deze regel naast elkaar, die van Vincent Hunink en van Jan van Bavel. De vertaling van de auteur: ‘Zing alleen passages waarvan je leest dat je die kunt zingen; passages zonder die vermelding zing je niet.’

Trefwoorden: Augustinus, regel, zingen

- Sytze de Vries, ‘Looft den Heer’ gaat nooit verloren, *Interpretatie* 21,2 (2013), 12-13

Samenvatting

De oorsprong en betekenis van de uitroep Halleluja is te vinden in het boek Psalmen, en in Psalm 117 bij uitstek. Het eerste woord daarvan is *halloe*, de oproep tot lofprijzing, het laatste woord *halloe-jah*, met de Godsnaam als object. De kerk heeft deze Hebreeuwse exclamatie onvertaald gelaten, net als het Griekse *kyrië eleison*, maar sommige bijbelvertalingen geven een Nederlandse variant, bijv. Godlof, of ‘Alle eer aan God’. In de vroege kerk werd de uitroep steeds verbonden met het bericht van Christus’ opstanding. In de vaste zondagse liturgie fungeert het als aankondiging van de evangelielezing.

Trefwoorden: halleluja, psalmen, Hallel, Psalm 117

- Thijs Booij, De klankrijke wereld van de psalmen, *Interpretatie* 21,2 (2013), 14-18

Samenvatting

Psalmen kunnen onder verschillende gezichtspunten worden beschouwd. Uit canonic oogpunt bezien, kan een psalm samenhang vertonen met een of meer andere psalmen. Zo kan Psalm 145, de laatste van een bundeltje psalmen “van David”, worden beschouwd als inleiding op een reeks lofliederen: Davids wens, uitgesproken aan het slot van de psalm, lijkt een antwoord te vinden in de liederen die nog volgen. Vanuit historisch gezichtspunt kunnen we de psalmen begrijpen als teksten die waren aanvaard en geautoriseerd binnen de officiële cultische religie. Dat psalmen die wij kennen, hebben geklonken in het heiligdom, blijkt uit verschillende Oudtestamentische gegevens. Met name lofliederen en andere liederen van de gemeenschap, zowel als psalmen ‘van Asaf’ en ‘van de Korachieten’, zullen door tempelzangers zijn gezongen in de officiële liturgie. Het opschrift *lamnatséach* boven verscheidene individuele gebedsliederen suggereert dat ook deze teksten een cultische situatie veronderstellen, al is de aard ervan meestal moeilijk te bepalen. Religieuze extase is de achtergrond van verscheidene godswwoorden in de psalmen. Omdat echter de cultische autoriteiten de extase in reguliere banen hebben willen leiden, zullen deze godswwoorden wel niet de neerslag zijn van spontane uitingen. Opvallend persoonlijk zijn sommige psalmen van de latere tijd.

Trefwoorden: Psalmen, tempelzangers, Korach, Asaf, cultus

- Henk Gols, Tango van de liefde. De dans van het Hooglied door de tijd, *Interpretatie* 21,2 (2013), 20-23

Samenvatting

Het zingt door alle eeuwen heen: het bijbelboek Hooglied, vol liefdespoëzie. Kerkvaders putten eruit voor hun hoogste en diepste gedachten; in middeleeuwse kloosters wordt het stukgelezen en virtuoos gezongen; Heinrich Schütz en Olivier Messiaen maken er schitterende muziek van; Judith Herzberg heeft het eigentijds bewerkt in haar dichtbundel ‘27 liefdesliedjes’ (1971) en Marc Chagall wijdt er speelse, kleurige schilderijen aan.

In de vroege Middeleeuwen is het Hooglied binnengeglijpt door de kloosterpoort. De minne slaat dan eeuwenlang haar vlammen door het monastieke bidden en zingen. Bevlogen, zinnelijk, subtiel en gelaagd

zijn de gregoriaanse gezangen die worden gecomponeerd. Vlamme minne zoekt zich een weg door cisterciënzer abdijen en laait door de teksten van Beatrijs van Nazareth en Hadewych. Toch weigert de minne het habijt: ze wil terug naar de wereld, naar het alledaagse leven van vlees en bloed.

Trefwoorden: Hooglied, liefdespoëzie, minne, Hadewych, erotiek, mystiek

- Willien van Wieringen, Het Magnificat, *Interpretatie* 21,2 (2013), 26-27

Samenvatting

In de nieuwe rubriek 'Dubbelfocus', waarin een bijbeltekst op twee manieren wordt benaderd, leest Willien van Wieringen de lofzang van Maria eerst vanuit het perspectief van de bevrijdingstheologie en daarna via de methode van de intertekstualiteit.

Trefwoorden: Magnificat, Lucas 1,46-55, Maria, lofzang van Maria

- Jacques van Ruiten, Bijbelse vakken in Groningen, *Interpretatie* 21,2 (2013), 28-29

Samenvatting

Dit artikel bespreekt de wijze waarop lesgegeven wordt in bijbelse vakken aan de opleidingen theologie en godsdienstwetenschap aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Bijbelse theologie staat hier niet apart op het curriculum. De zogenaamde bijbelse vakken (Oude Testament & vroeg jodendom; Nieuwe Testament & vroeg christendom) zijn onderdeel van de vakgroep 'Jodendom, Christendom en Islam in hun formatieve fase'. In het onderzoek en onderwijs staat de dynamische wisselwerking tussen religie en cultuur centraal. Primair wordt gekeken naar die fase van het jodendom, het christendom en de islam, waarin zij ontstonden. Studenten en docenten bestuderen hun dynamische wisselwerking in de context van het klassieke Nabije Oosten, de Grieks-Romeinse cultuur en latere klassieke culturen. Ook de onderlinge wisselwerking van de godsdiensten komt aan bod.

Trefwoorden: vroeg jodendom, vroeg christendom

- Hans de Wit, In de stoet der getuigen, *Interpretatie* 21,2 (2013), 30-31

Samenvatting

In de theologische autobiografie van Niek Schuman *Mijn jaren van geloven* vormt de ervaring in Latijns-Amerika een kantelpunt. De bevrijdingstheologie ziet hij als traumaverwerking, als het zoeken naar een antwoord op verdwijningen, martelingen en moorden. Theologie kan alleen zinvol zijn als zij zich oriënteert op de machtlozen en marginalen. De kern van het boek en van het hele theologiseren van Schuman is erbarmen. Allerlei geloofsvoorstellingen zijn ook voor Schuman voorgoed voorbij, maar de inspiratie van het visioen is blijvend.

Trefwoorden: Niek Schuman, bevrijdingstheologie, erbarmen, visioen.

- Riemer Roukema, Paulus' verhandeling over de opstanding (1 Korintiërs 15), *Interpretatie* 21,2 (2013), 33-35

Samenvatting

In 1 Korintiërs 15 – het hoofdstuk wordt in de kerke gelezen op de zondagen na Pasen 2013 - lijkt Paulus het thema van de opstanding der doden uitvoerig te behandelen, maar toch is dat slechts ten dele juist. Hoewel nergens in het Oude en het Nieuwe Testament dit thema zo breedvoerig aan de orde komt als in dit hoofdstuk, is het voor latere lezers pijnlijk beknopt en op allerlei plaatsen onduidelijk. De reden hiervan is dat Paulus aan een gemeente die hij goed kende, een brief heeft geschreven en geen catechetisch handboekje voor algemeen gebruik.

Trefwoorden: 1 Korintiërs 15, Paulus, opstanding van Christus, opstanding der doden

- Erica Schruer, Cantate Domino canticum novum, *Interpretatie* 21,2 (2013), 36-39

Samenvatting

In de *Kroniek* wijdt de auteur enkele overwegingen aan de relatie tussen ‘het nieuwe lied’ en de hunkering bij mensen in problematische schuldsituaties om tot een nieuw lied te komen.

Trefwoorden: schuldsanering, schuldsituaties, schuld, schuldvergeving, Matteüs 18,23-35

- Pieter Endedijk, Een nieuw liedboek, *Interpretatie* 21,2 (2013), 40-43

Samenvatting

Het werk aan het nieuwe liedboek voor de kerken werd getekend door versnipperde (of positief gesteld: veelkleurige) liturgische landschap van de deelnemende kerken. Het nieuwe liedboek is niet alleen bestemd voor de zondagse liturgie, maar ook voor gebruik thuis, in andere bijeenkomsten zoals catechisatie en (opening en sluiting van) kerkelijke vergaderingen en pastoraat. Tijdens het reactieproces waren primaire aandachtspunten: de kwaliteit van de tekst en de melodie, de woord-toonverhouding, de theologische lijn en de liturgische functionaliteit. Daarnaast, maar ondergeschikt, speelden zaken als geliefdheid, het historische of internationale gewicht en het kerkmuzikale repertoire waartoe een lied behoort, een rol. De redactie stelde zich open voor wat ‘het lied van een ander’ kan betekenen en ervoer zo zelf het verbindende karakter van liederen dat verschillen kan overbruggen.

Trefwoorden: liedboek, liturgie, pluriformiteit, eenheid.

- Recensies, in: *Interpretatie* 21,2 (2013), 44-46
- Debat: Piet van Veldhuizen en Henk Dikker Hupkes, ‘Kerkliederen moeten meezingers zijn’, *Interpretatie* 21,2 (2013), 48

Samenvatting

Piet van Veldhuizen beargumenteert waarom hij het met de stelling ‘Kerkliederen moeten meezingers zijn’ eens is, Henk Dikker waarom hij niet met deze stelling kan instemmen.

Trefwoorden: kerklied, meezingers, zingen

Interpretatie 21,3 – Schaduw

- Piet Schelling, Waar vind ik een schuilplaats, *Interpretatie* 21,3 (2013), 4-7

Samenvatting

In de Bijbel vormt de zon een bedreiging en wordt schaduw als een weldadig geschenk gewaardeerd. In tegenstelling tot de beleving van zon en schaduw in onze cultuur. In de Psalmen betekent schaduw vaak een schuilplaats. Daarnaast wordt schaduw ook ingezet als beeld van vergankelijkheid en eindigheid en in de context van een moeizaam en bedreigd bestaan. In die situatie, vaak vervuld van tragiek, zoekt de mens geborgenheid. Die, zo bezingen de dichters, biedt God.

Trefwoorden: Psalmen, schaduw, zon, schuilplaats, vergankelijkheid

- Rudy Van Moere, Hizkia zit in de schaduw, *Interpretatie* 21,3 (2013), 8-11

Samenvatting

In de regeerperiode van Hizkia is het veertiende jaar cruciaal. Jeruzalem dreigt te vallen maar wordt bevrijdt, Hizkia dreigt te sterven maar geneest. De twee verhalen vertonen opvallende parallellen, waarbij het begrip schaduw een verbindende rol speelt.

Trefwoorden: 2 Koningen 20, Hizkia, Jesaja, schaduw, ziekte

- Peter-Ben Smit, Overschaduwen, *Interpretatie* 21,3 (2013), 12-13

Samenvatting

‘Schaduw’ en ‘overschaduwen’ spelen een rol binnen de theologische anthropologie en soteriologisch georiënteerde teksten. Daarnaast komt ‘schaduw’ ook voor als een natuurverschijnsel dat onder de macht van God staat (bijv. 2 Kon. 20; Jes. 38), en als een tijdsaanduiding (Hoogl. 2:17, 4:6; Jer. 6:4). In dit artikel gaat het met name om schaduw en overschaduwen in relatie tot de vluchtigheid van de wereld, in relatie tot verschillende soorten beschutting, en in relatie tot het spreken over God.

Trefwoorden: schaduw, overschaduwen, vluchtigheid, beschutting

- Martin Ruf, De schaduw van Petrus (Handelingen 5:12-16), *Interpretatie* 21,3 (2013), 15-18

Samenvatting

Handelingen 5,12-16 is een opmerkelijke tekst over de werking van schaduw. Wil Lucas dat de lezer dit als uitingsvorm van geloof beschouwt? Aanvaardt hij magische verwachtingen aan de apostelen? Bij nader inzien blijkt dat deze tekst in het Nieuwe Testament minder uniek is dan vermoed. Ruf bespreekt daartoe in dit artikel andere plaatsen in de bijbel waar schaduw en het werkwoord overschaduwen voorkomt, evenals enkele teksten uit de (Griekse) oudheid. Schaduw blijkt een vloek, maar ook een zegen, te kunnen zijn.

- Anke Dorman, Ismaël in de schaduw van Isaak. Het verhaal over de betekenis van de besnijdenis in Jubileeën 15, *Interpretatie* 21,3 (2013), 20-23

Samenvatting

Deze bijdrage belicht de verhouding tussen Isaak en Ismaël in het verhaal over de besnijdenis uit Genesis 17 zoals het wordt naverteld in *Jubileeën* 15. In de navertelling zet *Jubileeën* zijn eigen accenten en heeft een andere visie op Ismaël dan Genesis. Hoewel Ismaël in de bijbel ook spreekwoordelijk in de schaduw van Isaak staat, is dit motief in het boek *Jubileeën* nog veel sterker. Zelfs wanneer Isaak nog niet geboren is, is de rol van Ismaël als Abrahams oudste zoon van ondergeschikt belang.

Trefwoorden: Isaak, Ismaël, Genesis 17, besnijdenis, Jubileeën 15

- Annette Merz, Onverwachte overwinning (Lucas 18:1-8), *Interpretatie* 21,3 (2013), 26-27

Samenvatting

De auteur past in de rubriek Dubbelfocus twee exegetische methoden: intertekstualiteit en redactiekritiek, toe op de parabel van de weduwe (in Lucas 18:1-8). Afhankelijk van de toegepaste methode verandert de focus van de gelijkenis. Wie op de inbedding in het evangelie van Lucas let, ziet een parabel die wil aansporen om te blijven bidden, alles van God te verwachten en uit te zien naar het einde der tijden, waar God alomvattende gerechtigheid teweeg zal brengen. Als je de blik richt op de parabel zelf in haar intertekstuele inbedding in de teksten over weduwen in Israëls traditie, hoor je een tekst, die degenen, die onder ongerechtigheid lijden, aanspoort om zich niet bij de rol van het slachtoffer neer te leggen, maar een opening te zoeken en van hun zwakte een sterkte te maken.

Trefwoorden: Lucas 18:1-18, weduwe, rechter, God, bidden, eschatologie

- Herman Heijn, Schrijven met schaduw. Over Vivian Stassen, *Interpretatie* 21,3 (2013), 28-29

Samenvatting

De foto's in dit nummer van *Interpretatie* zijn van de fotografe Viviane Sassen. Haar jeugd in Afrika speelt een belangrijke rol in haar werk. Als zij fotografeert, schrijft ze met licht, en vooral met schaduw. Schaduw is een metafoer die staat voor dood, luwte, grenzen en contrasten. Maar het is ook de schaduw die dingen juist laat zien zoals ze zijn.

Trefwoorden: Vivian Stassen, licht en schaduw

- Emanuel Gerrit Singgih, Genegeerde schaduw in Indonesië, *Interpretatie* 21,3 (2013), 30-33

Samenvatting

Een voorstelling van het traditionele *wayang kulit* poppenspel, met uit leer gesneden figuren, vindt op Midden Java en Yogyakarta 's nachts plaats, zo vanaf 21.00 uur. Singgih beschrijft dit spel, en de betekenis van licht en schaduw hierin. Vanuit christelijke context reflecteert hij hierop.

Trefwoorden: poppenspel, wayang kulit, licht en schaduw, Indonesië

- Huub Welzen, De dynamiek van de uittocht in Lucas, *Interpretatie* 21,3 (2013), 34-36

Samenvatting

Midden in de Galilese periode van het evangelie volgens Lucas stelt Johannes via twee van zijn leerlingen aan Jezus de vraag of hij de komende is (7:22). Het antwoord van Jezus wijst naar wat ze hebben gezien en gehoord. De tekenen van bevrijding zijn een realisatie van de boodschap uit Jesaja die in de synagoge van Nazaret is voorgelezen (4:18-19). De aanduiding van Jezus als de komende komt nog twee maal voor in Lucas: in 13:35 en 19:38. De context roept verschillende beelden op: dat van een profeet en dat van een koning. Beide beelden worden gebruikt voor het bevrijdend handelen van Jezus. Maar ze houden ook verband met de afwijzing van Gods bevrijding in Jeruzalem. In het lucaanse dubbelwerk is afwijzing een belangrijk element in de voortgang van de verkondiging. Het gespreksonderwerp van Jezus, Mozes en Elia in 9:31 kan men daarom verstaan als niet alleen betrekking hebbend op de komende gebeurtenissen in Jeruzalem, maar ook als een verwoording van de innerlijke dynamiek van de verkondiging. In de parabel van het zaad (8:4-18) wordt deze dynamiek zichtbaar waar de leerlingen de opdracht krijgen de geheimen van het koninkrijk van God te openbaar te maken.

Trefwoorden: Lucas, Jezus, Johannes, de komende, uittocht

- Kees Posthumus, Alleen zon is ook niet alles, *Interpretatie* 21,3 (2013), 37-39

Samenvatting

In de *Kroniek* 'fietst' de schrijver door Toscane naar Rome, vertelt hij over het liedboek, waar hij niets over mag zeggen, om via Cyprus met zijn crisis uit te komen op de Landelijke Diaconale Dag in Utrecht, waar twee Indiase gasten aanwezig waren, waar hij diep van onder de indruk raakte.

Trefwoorden: Liedboek, Landelijke Diaconale Dag, paus

- Marieke den Braber, Wat moet een ongelovige met de bijbel? Fantastische geschiedenis. Guus Kuijer over Genesis, *Interpretatie* 21,3 (2013), 40-43

Samenvatting

Marieke den Braber recenseert het nieuwste boek van Guus Kuijer 'De Bijbel voor ongelovigen', waarin Kuijer Genesis hervertelt.

Trefwoorden: Guus Kuijer, Bijbel, Genesis

- Recensies, *Interpretatie* 21,3 (2013), 44-46
- Debat over de stelling 'Een voorganger mag geen schaduwkant hebben', *Interpretatie* 21,3 (2013), 48

Samenvatting

Zowel Eric Luyten als Nelleke Boonstra zijn het met deze stelling oneens.

Trefwoorden: voorganger, schaduwkant

Interpretatie 21,4 – God-geklaagd

- Archibald van Wieringen & Frank Bosman, Ik heb toch niets fout gedaan? Een tweeluik, *Interpretatie 21,4* (2013), 4-9

Samenvatting

Het bijbelboek Job heeft een centrale plek in het theologisch denken over de theodiceevraag en dient daarvoor als klankbord tot in onze laatmoderne cultuur. Dit tweeluik verkent eerst vanuit bijbeltheologische perspectief elementen die een rol spelen in de Schriften omtrent de vraag naar het kwaad, zoals in het boek Job, en staat vervolgens vanuit cultuurtheologisch perspectief stil bij de doorwerking ervan via het boek Job.

Trefwoorden: Job, theodicee, protest, lijden, kwaad

- Piet van Midden, Bijbels grondwoord: Klagen en klacht, *Interpretatie 21,4* (2013), 11-12

Samenvatting

Diverse woorden voor klacht en klagen in de Hebreeuwse Bijbel worden in dit artikel onder de loep genomen: *qien, qiēna, sieach, haha, nehie, hoj, eek* en *eecha*. De conclusie is dat er vooral in de profetenboeken wordt geklaagd. De motivatie voor de klacht komt het vaakste voor in het boek Psalmen. Daar zijn de woorden voor klacht en klagen echter opvallend afwezig.

Trefwoorden: klacht, klagen, Jeremia 9, klaagpsalm

- Marjo Korpel, Godverlatenheid, *Interpretatie 21,4* (2013), 15-18

Samenvatting

De dichter van Psalm 22 voelt zich verscheurd, en treurt erover dat God hem verlaten heeft. Jezus neemt de woorden uit vers 2 van Psalm 22 opnieuw in de mond. Het bekende kruiswoord 'Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?' (Mat. 27:46; Mar. 15:34), wekte bij Jezus' volgelingen de indruk dat God hun meester in de steek gelaten had. Velen hadden geloofd dat Jezus de Zoon van God was die Israël zou gaan bevrijden. Hun teleurstelling en vertwijfeling zijn indrukwekkend weergegeven in een beeldengroep te Chaource. Maar zwijgend aanvaarden is niet de enige legitieme reactie. Er zijn momenten waarop een mens wel *moet* schreeuwen tegen God. Het leven van Jezus eindigde met zo'n luide klacht. Was dat Godslasterlijk? Nee, een mens mag klagen, zoals ook blijkt uit het boek Ruth, waar Noömi uitroept dat de HEER haar kwaad heeft aangedaan.

Trefwoorden: Psalm 22, God, Godverlatenheid, kruis, kruiswoorden

- Evert van den Berg, Wat is wijsheid? Job 12, 28 en 38-39 als stappen op weg naar inzicht, *Interpretatie 21,4* (2013), 20-23

Samenvatting

Het bijbelboek Job is een wijsheidsboek. Deze constatering roept twee vragen op: wat is wijsheid en hoe is die te vinden? Om deze te beantwoorden worden drie tekstcomplexen onderzocht: Job 12, 28 en 38-39. Uiteindelijk blijkt wijsheid te berusten op het inzicht dat de ordening van de macrokosmos het begrip van de mens te boven gaat, en dat het zijn opdracht is godvrezend te leven.

Trefwoorden: God, Job, wijsheid, inzicht, wijsheidsboek

- Bas van den Berg, Dubbelfocus: God als werkwoord, *Interpretatie 21,4* (2013), 26-27

Samenvatting

In dit artikel staat een tekst uit het begin van het boek Exodus centraal, Exodus 3:1-8. Het is het verhaal van de ontmoeting van Mozes met de 'godheid'. Als leesmethoden worden de methode van de redactiekritiek en een methode in lijn met de Amsterdamse school toegepast.

Trefwoorden: Exodus 3, Mozes, Amsterdamse school, redactiekritiek

- Rob van Houwelingen, Bijbelse vakken: Bijbelse theologie aan de Broederweg, *Interpretatie* 21,4 (2013), 28-29

Samenvatting

In het curriculum van de Theologische Universiteit heeft het vak bijbelse theologie sinds 2002 een eigen plaats. Daarvoor werd het gezien als een onderdeel van de systematische theologie. De auteur schetst deze ontwikkeling mede aan de hand van Kamper publicaties. Het begrip *heilsgeschiedenis* staat in het vak centraal.

Trefwoorden: bijbelse vakken, heilsgeschiedenis, Kampen

- Bettine Siertsema, Buiten het boekje: God in de beklagdenbank, *Interpretatie* 21,4 (2013), 30-32

Samenvatting

In zijn film *God on Trial* brengt Fank Cottrell Boyce een anekdote van Elie Wiesel tot leven: een groep rabbijnen daagt in Auschwitz God voor het gerecht omdat Hij het verbond verbroken heeft. In de debatten die dan gevoerd worden zijn allerlei argumenten uit de ‘theologie na Auschwitz’ te ontdekken. De film prikkelt de kijker zijn eigen geloof en ongeloof onder de loep te nemen.

Trefwoorden: Shoah, Job, Elie Wiesel, theologie na Auschwitz, *God on Trial*.

- Joop Smit, Leesrooster: Een profeet op weg. Lucas 11-14, *Interpretatie* 21,4 (2013), 33-36

Samenvatting

Lucas 11-14 is een willekeurige passage waarin Jezus op weg is naar Jeruzalem. De tekst springt van de hak op de tak. Het is dan toch verrassend dat de stukjes van deze legpuzzel zich laten samenvoegen tot een geheel waarin wij Jezus als profeet aan het werk zien. In navolging van de profeten van Israël vormen rijkdom en godsdienst zijn voornaamste thema's, bedient hij zich vooral van belofte en dreiging, en roept hij in naam van God de verdeelde kinderen van Abraham op tot respect en zorg voor elkaar. Hij laat zich leiden door de twee voornaamste geboden van de Thora: ‘Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf’ (10:27). Hij zet zich volledig in voor de komst van het koninkrijk van God, maar net zo min als zijn voorgangers is hij welkom in zijn vaderstad.

Trefwoorden: Lucas 11-14, Jezus, profeet, koninkrijk van God

- Machteld Teekens, Beeldkroniek: Kruisgedichten, *Interpretatie* 21,4 (2013), 37-39
- Noortje Blokhuis, Dochters van Israël, treur om Saul, *Interpretatie* 21,4 (2013), 40-43

Samenvatting

In de christelijke traditie wordt koning Saul vaak in de rol van slechterik geplaatst. Saul is degene die de gezalfde des Heren vervolgde, die zich tegen het plan van JHWH keerde! Maar wat gebeurt er als we Saul bekijken als slachtoffer van zijn lot, als tragische held? De auteur vergelijkt de Griekse tragedie Oidipous van Sophocles met de Samuëlverhalen over Saul.

Trefwoorden: 1 en 2 Samuël, Saul, David, tragedie, Oidipous, Sophocles

- Recensies, *Interpretatie* 21,4 (2013), 44-46
- Debat over de Stelling: Klagen bij God is nutteloos, *Interpretatie* 21,4 (2013), 48

Samenvatting

Marieke Maes legt uit waarom ze het eens is met de stelling. Vicky van Oosterhout is het met de stelling oneens: ‘Niet klagen, maar dragen en vragen om kracht’.

Trefwoorden: klagen, dragen, God

Interpretatie 21,5 – Jezus gaat apocrief

- Annette Merz, De kinderjaren van Jezus. *Een intertekstuele zoektocht naar Coetzees verborgen boodschap*, *Interpretatie 21,5* (2013), 4-7

Samenvatting

Het boek *De kinderjaren van Jezus* van J.M. Coetzee verwijst op verschillende manieren naar bijbelse en buitenbijbelse bronnen als het Kindheidsevangelie van Thomas. Dit artikel wijst op enkele van die overeenkomsten tussen David en Jezus, Simon en Simon Petrus en Ines en Maria.

Trefwoorden: Coetzee, kindheidsevangelie van Thomas, kinderjaren, Jezus

- Bas van Os, Het huwelijk van Jezus. De publicatie en interpretatie van het Evangelie van Jezus' vrouw, *Interpretatie 21,5* (2013), 8-11

Samenvatting

Bas van Os bespreekt de authenticiteit van het *Evangelie van Jezus' Vrouw* en de interpretatie hiervan door Harvard-professor Karen King. Met name wordt ingegaan op het gebruik door King van het *Evangelie van Filippus*, waar dit evangelie spreekt van Maria als moeder, zuster en partner van Jezus.

Trefwoorden: *Evangelie van Jezus' Vrouw*, Maria, kus, Harvard, papyrus, *Evangelie van Filippus*

- Stefan van Dijk, Bijbels-theologisch grondwoord: Apocrief, *Interpretatie 21,5* (2013), 12-13

Samenvatting

Het Griekse woord *apokrief* betekent 'verborgen', 'geheim' of 'duister'. Het meest bekend is dit woord in de uitdrukking 'apocriefe boeken'. In dit artikel worden de verschillende betekenissen van het woord besproken. Onder andere wordt stil gestaan bij de tegenstelling tussen apocrief, openbaar en gesloten, verborgen in relatie tot de bekendmaking van de boodschap van het evangelie. Dit wordt gedaan aan de hand van diverse Paulijnse teksten.

Trefwoorden: apocrief, apocriefe boeken

- Riemer Roukema, Apocriefe overleveringen over Jezus, *Interpretatie 21,5* (2013), 15-18

Samenvatting

Voor apocriefe boeken bestaat sinds lang belangstelling. Er hangt een geheimzinnig aura omheen. Deze boeken zouden door de kerk verborgen zijn gehouden, omdat de kerk iets te verbergen had: de waarheid omtrent Jezus. In een uitvoerig overzicht laat Riemer Roukema zien dat apocriefe boeken eerder uitingen van volksvroomheid zijn en dat er heel veel in te vinden is, maar niet de waarheid omtrent Jezus.

Trefwoorden: apocrief, Jezus, deuterocanoniek

- Piet van Veldhuizen, De sneeuw, de leeuw en de kelder. Benaja's heldendaad in 2 Samuël 23, *Interpretatie 21,5* (2013), 20-23

Samenvatting

In 2 Samuel 23:20 lezen we over Benaja, de commandant van Davids koninklijke garde: 'Hij was het die afdaalde en de leeuw doodde binnenin de put op de dag van de sneeuw'. In dit artikel wordt onderzocht wat voor gebeurtenis en wat voor omstandigheden we ons bij die zin moeten voorstellen. Het gaat vermoedelijk om een ondergronds waterreservoir dat, omdat het sneeuwt, spoedig zal volstromen met smeltwater. Een leeuw die in de nog lege cisterne wordt aangetroffen, moet gedood en opgeruimd voordat

het water komt, omdat anders het water voor gebruik verloren gaat. De heldendaad van Benaja ligt in de lijn met wat we verder van hem weten.

Trefwoorden: 2 Samuël 23, Benaja, leeuw, cisterne, waterreservoir, put.

- Hans Snoek, Dubbelfocus: De vrouw voor wie Jezus buigt [Marcus 7:24-30], *Interpretatie* 21,5 (2013), 26-27

Samenvatting

Hans Snoek vergelijkt een narratieve en een bijbels-theologische lezing van Marcus 7:24-30 met elkaar.

Trefwoorden: Marcus 7:24-30, Jezus, vrouw die zalft.

- Nico Riemersma, Proefschrift: Burgerlijk christendom, *Interpretatie* 21,5 (2013), 28-29

Samenvatting

Nico Riemersma bespreekt het proefschrift van Myriam Klinker-De Klerck, *Herderlijke regel of inburgeringscursus. Een bijdrage aan het onderzoek naar de ethische richtlijnen in 1 Timoteüs en Titus*.

Trefwoorden: 1 Timoteüs, Titus, 1 Korintiërs

- Freek Bakker, Jezus en de seks in Jezusfilms, *Interpretatie* 21,5 (2013), 30-32

Samenvatting

Er zijn vijf Jezusfilms waarin expliciet aandacht wordt gegeven aan de relatie tussen Jezus en Maria Magdalena. Dat zijn THE KING OF KINGS (Cecil B. DeMille, 1927), SON OF MAN (Dennis Potter, 1969), JESUS CHRIST SUPERSTAR (Norman Frederick Jewison, 1973), THE LAST TEMPTATION OF CHRIST (Martin Scorsese, 1988) en JÉSUS DE MONTREAL (Denys Arcand, 1988). In dit artikel wordt kort weergegeven wat voor portret die films laten zien om daarna te kijken hoe deze portretteringingen zich verhouden tot de christelijke traditie.

Trefwoorden: Jezus, seks, Maria, Maria van Magdala, Jezusfilms

- Anne-Marie Bos & Kees Waaijman, God leeft, voor wiens gelaat ik sta. 1 Koningen 17-2 Koningen 2, *Interpretatie* 21,5 (2013), 33-36

Samenvatting

Elia is een van de grootste profeten. Hoewel wij betrekkelijk weinig van hem weten en zijn nalatenschap tot slechts enkele verhalen beperkt bleef (1 Kon. 17-2 Kon. 2), is zijn weerklank in de joodse, christelijke en islamitische spiritualiteit moeilijk te overschatten. Wij beperken ons in deze bijdrage tot een viertal schetsen: hoe hij zich onmiddellijk aangesproken wist door Wezer, de verslaving van de afgoderij brak, op de Horeb een stem van beukende stilte hoorde en Elisa tot zijn opvolger zalfde. Samen geven zij ons een beeld van deze man Gods, wiens naam uitdrukte wie hij was: Eli-Jahoe, Mijn God is Wezer.

Trefwoorden: Elia, 1 Koningen 17-19, Karmel, Horeb

- Alex van Ligten, Kroniek: Van poly naar mono, *Interpretatie* 21,5 (2013), 37-39

Samenvatting

In de kroniek onderzoekt Alex van Ligten de theorie 'Het monotheïsme heeft zich ontwikkeld vanuit het polytheïsme'.

Trefwoorden: polytheïsme, monotheïsme

- Eep Talstra, Als de dogmatiek niet bestond, dan moesten we haar uitvinden, *Interpretatie* 21,5 (2013), 40-43

Samenvatting

In hun *Christelijke dogmatiek* kiezen G. van den Brink en C. van der Kooi in het oude dilemma van ‘kennis’ tegenover ‘getuigen’ voor het tweede. Dat is zinvol. De methoden van de bijbelwetenschap zijn principieel neutraal, agnostisch. Maar het materiaal is dat niet. Daar ligt het verband tussen de vakken. Maar, zoals iedere bijbelwetenschapper ervaart: tussen ‘kennen’ en ‘getuigen’ struikel je over het verschijnsel geschiedenis. Vakken als godsdienstgeschiedenis en tekstgeschiedenis, krijgen die ruimte in deze ‘trinitarisch vormgegeven’ dogmatiek?

Trefwoorden: dogmatiek, bijbelwetenschap, triniteit, kennisleer, geschiedenis

- Recensies, *Interpretatie* 21,5 (2013), 44-46
- Fred Omvlee, Liederlijk: How great Thou Art (Elvis Presley), *Interpretatie* 21,5 (2013), 48

Interpretatie 21,6 – Hemel en aarde

- Eveline Staalduine-Sulman, Het nieuwe Jeruzalem. Een nieuwe woonplaats voor God, *Interpretatie* 21,6 (2013), 4-7

Samenvatting

Wanneer bijbelschrijvers een nieuwe hemel en aarde schilderen, zijn ze vooral geïnteresseerd in het nieuwe Jeruzalem. Deze stad blijkt het middelpunt van een nieuwe wereldorde en een nieuwe schepping. Lezend vanuit Jesaja naar Openbaring – en niet andersom – blijkt in dit nieuwe Jeruzalem plaats te zijn voor Israël, christenen en de volken. En te midden van al deze mensen wil God wonen. De blijde boodschap is voor heel de wereld.

Trefwoorden: het nieuwe Jeruzalem, Jesaja 65-66, Openbaring 21

- Theo de Boer & Piet van Veldhuizen, Aarde zonder hemel. Over bijbelse theologie als interpretatie, *Interpretatie* 21,6 (2013), 8-11

Samenvatting

In het boekje *Religie zonder God* zegt filosoof Theo de Boer dat de ‘bijbelse theologie’ de manier bij uitstek is om in de huidige tijd betekenisvol over God te spreken. Het *discours*, de eigen redeneerwijze waarvan die bijbelse theologie zich bedient, typeert hij als ‘interpretatie’.

Trefwoorden: bijbelse theologie, interpretatie

- Roelien Smit, En de hemel is de aarde, ze vallen samen zonder grens, *Interpretatie* 21,6 (2013), 12-13

Samenvatting

De Zeeuwse band Bløf zingt in één van zijn nummers: “En de hemel is de aarde, ze vallen samen zonder grens (...) En de hemel is de aarde, je kunt er lopen, je kunt er staan.” Een lied over het gemis van iemand, die toch dichtbij blijkt te zijn. Maar in de Bijbel bestaat er een heel ander beeld over de hemel, de aarde en de plek van de mens.

Als er gesproken wordt over ‘afdalen’ of ‘neerdalen’ in vertalingen, staat er in het Oude Testament vaak het werkwoord *jarad* en in het Nieuwe Testament *katabainein*. Maar hoe worden deze werkwoorden gebruikt als het gaat om afdalen uit de hemel naar de aarde? En onder de aarde lag, in het bijbelse wereldbeeld, de onderwereld. Hoe zit het met afdalen daarheen? Dit korte artikel wil proberen om op deze vragen een antwoord te geven.

Trefwoorden: afdalen, neerdalen, hemel, aarde, God

- Klaas Spronk, 'God is in de hemel en jij bent op de aarde'. Een kleine bijbels-theologische kosmologie, *Interpretatie* 21,6 (2013), 14-17

Samenvatting

De hemel en de aarde komen op verschillende plaatsen in de Bijbel voor. De auteur bespreekt Genesis, diverse plaatsen in de Wijsheidsliteratuur, Psalmen, profeten, apocalyptiek en in diverse brieven van Paulus. Sommige teksten leggen een verbinding tussen de hemel en de aarde, in andere teksten lijkt de hemel soms wel heel ver weg van de aarde.

Trefwoorden: hemel en aarde, Genesis

- Annette Merz & Piet van Veldhuizen, Omdat hij uit het huis en het geslacht van David was. De volkstelling in Lucas 2, *Interpretatie* 21,6 (2013), 20-23

Samenvatting

Volgens Lucas vindt de geboorte van Jezus in Betlehem plaats als gevolg van een census (volkstelling) die plaatsvond op last van keizer Augustus, toen Quirinius het bewind over Syrië voerde. Het verhaal vertelt dat Jozef en Maria vanwege die census naar Betlehem moeten reizen omdat Jozef van David afstamt. Piet van Veldhuizen heeft daar vragen over, Annette Merz heeft er onderzoek naar gedaan.

Trefwoorden: Lucas 2, keizer Augustus, volkstelling, census

- Rudy Van Moere, Een oorlogsverhaal. 2 Koningen 18-20, *Interpretatie* 21,6 (2013), 26-28

Samenvatting

De bijbelverteller schrijft erg lovend over koning Hizkia van Juda. Hij doet immers recht in JHWH's ogen – en doet dit 100% zoals David – vertrouwde op hem, hing hem aan en hij hield zich aan Mozes' Tora (2 Kon. 18:1-8). Desondanks beleeft hij zeer bange momenten als de Assyrische koning Jeruzalem belegert (2 Kon. 18:13-20:11). In dit artikel wordt het verhaal vanuit twee methodes belicht: een bijbels-theologische en een intratekstuele circulaire lezing.

Trefwoorden: 2 Koningen 18-20, Hizkia, Jeruzalem

- Eric Peels, Bijbelse vakken in Apeldoorn, *Interpretatie* 21,6 (2013), 29-30

Samenvatting

Vanaf het geboorteuur hebben aan de TUA de bijbelvakken een grote plaats ingenomen. Hieraan ligt een hartelijke overtuiging ten grondslag dat het gebouw van de theologie waarde en duurzaamheid heeft, als het wordt opgetrokken op het fundament van een zorgvuldig luisteren naar de Bijbel. Zonder de Bijbel geen theologie. Maar dan ook 'luisteren' op alle niveaus: historisch, literair, theologisch.

Trefwoorden: bijbelwetenschap, Apeldoorn

- Leo Mock, 'Laat ons de mens maken' - of toch maar niet? Midrasj Rabba over de schepping van de mens, *Interpretatie* 21,6 (2013), 31-33

Samenvatting

Genesis Rabba gaat in op de pluralis gebruikt in Genesis 1:26. De midrasj gaat uit van een discussie van God met kosmische machten over het scheppen van de mens. Dit artikel gaat vooral in op de discussie die God volgens de midrasj heeft met de vier waarden uit Psalm 85:11: goedertierenheid, waarheid, rechtvaardigheid en vrede, en de consequentie van het kapotgooien van een daarvan, waarheid, door God (Dan. 8:12). Hierdoor moet iedere mens op aarde nu op zoek naar de waarheid. Alle deeltjes gevonden waarheid samen vormen een hogere waarheid dan de hemelse waarheid ooit was.

Trefwoorden: Genesis 1:26, Psalm 85, goedertierenheid, waarheid, rechtvaardigheid, vrede

- Archibald van Wieringen, Profetische koningskritiek. Jesaja 6-12, *Interpretatie* 21,6 (2013), 34-36

Samenvatting

In de Adventstijd zijn de hoofdstukken 6-12 uit Jesaja populair. Beroemde beelden passeren de revue: de Immanu-El, het Kind dat geboren wordt, het rijtje aan de stronk van Jesse. Zij willen allereerst gelezen worden als teksten vol profetische kritiek, in het bijzonder op het koningschap.

Trefwoorden: Jesaja 6-12, Immanuël, Jesse

- Ton Kruse, Kroniek: Onder de zon. Gé-Karel van der Sterren, *Interpretatie* 21,6 (2013), 37-39

Samenvatting

Kunst stelt ons in staat onze plek onder de zon, ergens tussen de aarde en de hemel in, te heroverwegen. Nooit komen we helemaal los van de aarde. Maar kunnen we wel helemaal opgaan in de aarde? Gé-Karel van der Sterren werkt aan een oeuvre dat enerzijds gaat over het fysieke schilderen: de stof, het materiaal, de beweging die hij maakt daar en dan. Anderzijds wijst zijn werk verder dan het puur stoffelijke en lichamelijke van het schilderen, naar de wereld die we als mensen voor onszelf maken en zijn.

Trefwoorden: Gé-Karel van der Sterren, kunst, mens, hemel en aarde

- Bob Becking & Willien van Wieringen, Toekomstmuziek of verleden tijd. Een tweeluik over Psalm 126, *Interpretatie* 21,6 (2013), 40-43

Samenvatting

Psalm 126 is een geliefde psalm bij uitvaarten, met name in de versie van Huub Oosterhuis. Twee auteurs laten hun licht schijnen over deze psalm. Bob Becking gaat in op de oorspronkelijke betekenis van de tekst en Willien van Wieringen op de doorwerking in de Romana. In beide teksten figureert het lied van Oosterhuis.

Trefwoorden: Psalm 126, Huub Oosterhuis, Salve Regina.

- Recensies, *Interpretatie* 21,6 (2013), 44-46
- Jan Andries de Boer, Beautiful Day (U2), *Interpretatie* 21,6 (2013), 48.

2012

Interpretatie 20,1 – Begin

- Bob Becking, Ook dit begin is moeilijk: Over de vertaling van de eerste zin in het Oude Testament, *Interpretatie* 20,1 (2012), 4-7.

Samenvatting

Genesis 1 bevat verschillende elementen die vertalers bezig blijven houden. Het eerste woord, 'beresjit', wordt vaak weergegeven met 'in het begin', maar vraagt veeleer 'In een begin', of 'In het begin van het scheppen door God ...'. Beide mogelijkheden leiden weg van de opvatting dat het in Genesis 1 gaat om een absoluut begin van de tijd. Een ander 'crux interpretum' is de betekenis van het werkwoord 'bara'. Ellen van Wolde pleit voor een vertaling met 'scheiden', Bob Becking pleit voor 'scheppen' en geeft hier bijbelse argumenten voor. Hij geeft drie modellen voor 'scheppen' (die elkaar niet wederzijds uitsluiten), en het enige model van schepping zoals bekend uit het Oude Nabije Oosten, dat in Israël werd afgewezen: het model van schepping door procreatie. Dat is de reden dat er niet het oudere, maar ambivalente werkwoord *qanah* is gebruikt, en wel het meer theologische werkwoord *bara*.

Trefwoorden: Genesis 1, openingszin, begin, scheppen, Ellen van Wolde

- Sam Janse, Paulus: vent in vorm. De inzet van zijn brieven, *Interpretatie* 20,1 (2012), 8-11.

Samenvatting

Paulus' onomstreden brieven vertonen in de groetformule aan het begin van de brief een veelal stereotiep beeld. Dat komt omdat de schrijver zich aan bestaande conventies houdt. Dat geldt ook voor de daarop volgende dankzegging, ingeleid door *eucharisteô* ('ik dank'), die we in de meeste van zijn brieven vinden. Hier werken bestaande epistolaire en retorische vormen op in. Het eigene van Paulus' briefinzet bestaat hierin dat hij de dankzegging aan God, die formeel verwant is aan de dank van zijn heidense tijdgenoten aan de goden, verbindt met de waardering voor zijn lezers, die te vergelijken is met de *captatio benevolentiae* in de klassieke retorica. Zo loopt de waardering voor zijn lezers via God die hen door zijn goede gaven tot goede dingen in staat heeft gesteld.

Waar deze strakke vorm doorbroken wordt, is er reden om te vragen *waarom*. In 1 Korintiërs kan dat samenhangen met een gespannen verhouding tussen apostel en gemeente en Paulus' eigen ervaringen van gevaar. In Galaten heeft dat te maken met verschil in de uitleg van het evangelie en in samenhang daarmee met Paulus' apostelschap.

Trefwoorden: briefopening, briefvorm, brieven van Paulus, *captatio benevolentiae*

- Wim Weren, Jezus' eerste woorden volgens de evangelisten, *Interpretatie* 20,1 (2012), 15-18.

Samenvatting

Ouders horen graag dat 'mama' en 'papa' de eerste woorden zijn van hun kind. 'Imma' en 'abba' in het Aramees, de taal van Jezus. Alleen in Lucas heeft Jezus het over zijn vader (Vader?) als hij op twaalfjarige leeftijd zijn eerste uitspraak doet (2:49). De andere evangelisten laten Jezus pas aan het woord komen aan het begin van zijn publieke optreden. Dan spreekt hij volgens Matteüs over het vervullen van alle gerechtigheid (3:15), volgens Marcus over het nabijgekomen zijn van koninkrijk van God (, en in Johannes vraagt hij aan twee aspirant-volgelingen, Andreas en Simon, wat zij zoeken (1:38). Van elk evangelie analyseert Weren Jezus' eerste uitspraak. Hij laat zien dat de eerste telkens heel goed past bij de rest van het boek. Aan het slot formuleert hij enkele conclusies.

Trefwoorden: Matteüs 3:15, Marcus 1:15, Lucas 2:49, Johannes 1:38, eerste woorden van Jezus, abba,

- Willien van Wieringen, Waarom de een wel en de ander niet? Over moeders en dochters in Kronieken, *Interpretatie* 19,7 (2011), 20-22.

Samenvatting

De genealogische lijsten in Kronieken zijn niet gelijk aan namen in lijsten en verhalen die dezelfde periode en dezelfde geslachten behelzen, in andere bijbelboeken. Veel mannelijke personages komen bekend voor, maar van een aantal vrouwelijke personages ontbreekt ieder spoor in Kronieken. Ook zijn er personages toegevoegd. En verderop in Kronieken blijkt de Kronist in vergelijking met andere bijbelteksten een eigen keuze te hebben gemaakt in het vermelden van vrouwelijke personages, en de wijze waarop zij in de tekst verwerkt worden. Waarom?

In de genealogie van 1 Kronieken worden vrouwen vermeld die in productieve zin een rol spelen in de voortzetting van de geslachtslijnen. Hierbij is het niet van belang wat de mogelijke professie van een vrouw was; de verwijzing naar een vrouw via haar maatschappelijke en/of religieuze status ontbreekt in Kronieken. De omschrijving van een vrouw in haar familiale context komt wel een aantal keren voor, waarbij deze omschrijving functioneel is voor de voortzetting van de familiale lijn. De meest voorkomende vermelding van vrouwen gaat via de eigenaam, en de kinderen die deze vrouw heeft gebaard. Omdat de verhalen er niet toe doen voor geslachtslijsten, zijn vrouwen aan wie een bijbelboek als Genesis uitvoerig aandacht besteedt, nauwelijks tot niet interessant voor een opsomming. Hier laat zich de agenda van de tekstopstellers zien: wat in theologische zin van belang is, hoeft dat niet te zijn vanuit historisch perspectief. En daarom kan een vrouw als Ketura uitvoerig worden vermeld in de genealogische opsomming, en Sara niet.

Trefwoorden: Kronieken, Kronist, geslachtslijsten, genealogie, *gender*, Ketura

- Marieke den Braber, Gods communicatiemedewerkers. Openbaring voor en door mensen, *Interpretatie* 20,1 (2012), 28-29.

Samenvatting

Openbaring kan op allerlei manieren tot mensen komen. In een ervaring, in dromen, visioenen of orakels. En via de natuur, zoals in Psalm 19. Veel openbaringen vragen om interpretatie door de oorspronkelijke ontvanger, bijvoorbeeld de profeet, en boodschapper (mens of tekst), en uiteindelijk ook door de ontvangers die de boodschap, soms pas eeuwen, later lezen of horen. Mensen zijn als Gods communicatiemedewerkers hierbij onmisbaar, waarbij hun subjectiviteit de zwakte maar ook de kracht is.

Trefwoorden: openbaring, communicatie, communicatiemedewerkers, profeet

- Piet van Veldhuizen, HIJ begon. Over God en de geweldsspiraal in Genesis 4, *Interpretatie* 20,1 (2012), 30-33.

Samenvatting

Het verhaal over de eerste doodslag door Kaïn (Genesis 4) eindigt zeven generaties later met de afkondiging, door Kaïns nazaat Lamech, van zevenenzeventigvoudige wraak voor wie hem iets zou aandoen. Lamech refereert daarbij op een toezegging die de Eeuwige aan Kaïn had gedaan toen die zich na de moord vogelvrij waande, namelijk om zevenvoudig te wreken wie hem te na zou komen. Op deze manier lijkt God een actief aandeel te hebben in de opbouw van de geweldsspiraal, zoals Hij ook een actief aandeel had in de opbouw van Kaïns jaloezie die leidde tot de moord. Het lijkt erop dat het verhaal expliciet wil vertellen dat de Eeuwige niet met schone handen buiten het verhaal van de mensengeschiedenis wil staan. In een wijder, christelijk bijbels-theologisch perspectief kan het verhaal van Jezus die zevenenzeventigvoudige vergeving predikt, gelezen worden als de voortzetting of vervulling van dit goddelijk engagement.

Trefwoorden: Kaïn, Genesis 4, wraak, vergelding, Lamech, geweldsspiraal, 77.

- Johan Lust, De man die bijna God zag. Visioenen in Ezechiël, *Interpretatie* 20,1 (2012), 37-39.

Samenvatting

Het boek Ezechiël lijkt wel een kijkboek. Het begint met een uitgebreid visioen (hoofdstukken 1-3), dat later vervolgd wordt (hfst. 8-11). Het eindigt bovendien met een reeks visionaire beelden (hfst. 37 en 40-48). Ezechiëls openingstafereel schildert God gezeten op een hemelse troonwagen. De beschrijving van wat de profeet ziet is zeer aarzelend en omslachtig. Lust beschrijft in zijn artikel de rol van visioenen in Ezechiël, de persoon en de geloofsbeleving van de profeet. Hij concludeert dat het boek een diepe geloofsovertuiging van de auteur weergeeft. De visioenen zijn niet een weergave van God, maar een poging om uit te drukken hoe de profeet zijn relatie tot God ervaart.

Trefwoorden: Ezechiël, visioenen, troonvisioen, roepingsvisioen, zending, straattoneel

- Eeuwout van der Linden, Zwevende atheïsten. Ongelovige fascinatie voor God, spiritualiteit en Bijbel, *Interpretatie* 20,1 (2012), 41-43.

Samenvatting

Het artikel gaat over de fascinatie van atheïsten voor God, spiritualiteit en de Bijbel. Van der Linden geeft een selectief literatuuroverzicht. Eerst beschrijft hij kort de werken van enkele overtuigde en soms geharnaste atheïsten met een zendingsdrang. Daarna is de focus op gematigde atheïsten, die met openheid schrijven over religies en deze niet bij voorbaat afwijzen. Sommigen introduceren zelfs de term 'atheïstische spiritualiteit' en hebben ontzag voor het heilige. Ten slotte verschuift de aandacht naar de atheïstische fascinatie voor de Bijbel. De tijd is voorbij dat goede boeken over de Bijbel geschreven werden door gelovige deskundigen. Aan het eind geeft de auteur kort aan waar hij zelf staat.

Trefwoorden: atheïsme, spiritualiteit, religie, Bijbel

Interpretatie 20,2 - Dag drie

- Leo Mock, Dag drie van de schepping, *Interpretatie 20,2* (2012), 4-7

Samenvatting

Allerlei bijzondere gebeurtenissen in de Bijbel spelen zich af op de ‘derde dag’. Bij nader inzien blijkt ook de derde dag van de schepping in Genesis 1 een speciaal geval te zijn. Leo Mock geeft een overzicht van uiteenlopende rabbijnse opvattingen over Dag 3 en slaat op het einde ook een brug naar het Exodusverhaal.

Trefwoorden: Genesis 1, derde dag, schepping, scheppingsverhaal, het droge, rabbijnen

- Willien van Wieringen, Die pijnlijke derde dag. Het verbondsteken misbruikt in Genesis 34? *Interpretatie 20,2* (2012), 8-11

Samenvatting

In Genesis 34 onteert Sichem Dina, de dochter van Jakob en Lea. Jakob wil de zaak in de minne schikken, haar broers Simeon en Levi nemen echter wraak. Wat is de inzet van die wraak? Dat lijkt afhankelijk van de vertaling van ‘*innah*’: verkrachten of onteren door gemeenschap te hebben zonder toestemming te vragen aan de mannelijke verwanten. En dat laatste lijkt het geval te zijn. De broers zijn gekrenkt in hun mannelijke eer en eisen dat de mannen van de stad Sichem worden besneden, alvorens hun zus huwt met Sichem. Op de derde dag, als de mannen onmachtig van de pijn zijn, brengen Simeon en Levi alle mannen om, inclusief Sichem en Hemor. Dina wordt meegenomen naar huis. De broers gebruiken het verbondsteken, de besnijdenis, om hun gekrenkte manneneer te wreken. En JHWH laat het gebeuren, er volgen geen tegenreactie op dit gebruik van het verbondsteken. De familie kan in vrede gaan.

Trefwoorden: Genesis 34, Sichem, Dina, Simeon, Levi, verkrachten, vernederen

- Klaas Smelik, Driemaal is scheepsrecht, *Interpretatie 20,2* (2012), 12-13

Samenvatting

Drie is een bijzonder getal; het duidt een stap hoger aan dan twee, het getal van de simpele herhaling. Pas de derde keer is doorslaggevend. Dit geldt ook voor het bijbelse gebruik van het getal drie. Twee keer is niet voldoende: “Een drievoudig snoer wordt niet snel gebroken” (Pred. 4:12).

Het gebruik van het getal drie in de Hebreeuwse Bijbel kunnen wij in drieën onderverdelen: drie als telwoord, drie in tijdseenheden en de drievoudige herhaling als stijlfiguur. In deze bijdrage staan wij stil bij de derde categorie: de drievoudige herhaling als stijlfiguur. Herhalingen komen vaak voor in de bijbelse verhalen. De eerste twee herhalingen lijken sterk op elkaar, maar de derde maal is anders. De derde keer komt de episode tot een beslissende wending, precies zoals wij uitdrukken met de zegswijze ‘Driemaal is scheepsrecht’. Dit wordt nader toegelicht aan de hand van drie bijbelgedeelten: 2 Koningen 1, 1 Samuël 3 en Numeri 22.

Uit het verhaal in 2 Koningen 13 blijkt echter hoe de bijbelschrijvers met hun lezers een spel spelen. Aan de ene kant kiezen zij voor de zich herhalende stijlfiguur, waarmee zij bij de lezer een bepaalde verwachting opwekken, aan de andere kant doorbreken zij die verwachting onverhoeds.

Trefwoorden: drie, herhaling, stijlfiguur, 2 Koningen 1, 1 Samuël 3 en Numeri 22.

- Peter-Ben Smit, Ten derden dage verrezen van de doden, *Interpretatie 20,2* (2012), 15-18

Samenvatting

Het gebruik van het theologische chiffré 'de derde dag' om iets over de verrijzenis van Jezus Christus te zeggen heeft zijn achtergrond in oudtestamentisch en vroeg-joods denken. Deze bijdrage gaat het gebruik na van de uitdrukking “ten derden dage verrezen van de dode” (en soortgelijke uitdrukkingen) in het Nieuwe Testament en probeert tot een theologisch, historische, en hermeneutische bevredigend antwoord op de vraag naar de betekenis ervan te komen. Dit leidt tot een positie, die probeert recht te doen aan herinnering en theologie. Een interpretatie van de opstanding van Jezus, die op de derde na zijn executie

plaatsgevonden zou hebben, die alleen het 'chronologische feit' vermeldt schiet te kort, omdat de eschatologische resonanties van 'de derde dag' zo verdwijnen. Een reductie van dezelfde uitdrukking tot een louter theologisch feit doet evenmin recht aan wat er gezegd kan worden over de ervaringen van de discipelen na Jezus' dood. Een middenweg zou zijn om op reden voor het gebruik van de omschrijving 'ten derden dage' zowel in de (chronologische) verbinding van Jezus' dood en opstanding te zien als ook de in verbinding tussen deze verrijzenis en het eschatologische handelen van God in de gehele schepping.

Trefwoorden: ten derden dage, de derde dag, verrijzenis, Jezus

- Annette Merz, Existentiële duisternis of incident in het heelal. De zonsverduistering tijdens de kruisiging, *Interpretatie* 20,2 (2012), 20-23

Samenvatting

Volgens de synoptische evangeliën viel er, toen Jezus aan het kruis hing, midden op de dag duisternis over het land. De bestudering van oude bronnen en bijbelse teksten werpt een nieuw licht op deze duisternis. Besproken worden onder andere Origenes, Phlegon en Thallos. Ook wordt de lijn met de negende plaag in Egypte, duisternis, besproken. De auteur concludeert dat de duisternis niet een historische, maar theologische wijze van spreken is.

Trefwoorden: Jezus, kruis, duisternis, negende plaag

- Bas van den Berg, Het getal drie in lev-verhalen, *Interpretatie* 20,2 (2012), 26-27

Samenvatting

Drie: het getal komt in de Bijbel veelvuldig voor. Maar ook buiten dit boek, in de Joodse traditie van leren en vertellen. Van den Berg legt uit dat drie een getal is dat in de dagelijkse praktijk stevigheid geeft, en ook in het onthouden van dingen houvast. Ook literaire verhalen maken van het getal drie gebruik. Jezus verwerkt praktijk, onthouden en literaire kunst in zijn gelijkenissen en maakt zo van het ternaire patroon gebruik. Van den Berg illustreert dit met het Matteüs 7:24-27/Lucas 6:47-49.

Trefwoorden: drie, ternair patroon, lev-verhalen, mnemotechniek

- Klaas Spronk, Het bijbels-theologisch profiel van de PThU (Kampen), *Interpretatie* 20,2 (2012), 28-29

Samenvatting

De auteur schetst in vogelvlucht de ontwikkeling van de bijbelse theologie in Kampen vanaf de oprichting van de Theologische School in 1854. Die ontwikkeling verliep van de aanvankelijke opvatting van de Bijbel als het onfeilbare woord van God, via een voorzichtige dialoog met de wetenschap en de introductie van het vak Bibliëetiek naar Bijbelse Theologie als deel van het curriculum. Een constante factor is de vraag naar de theologische relevantie van bijbelwetenschappelijk onderzoek.

Trefwoorden: bijbelse theologie, bibliëetiek, Kampen.

- Lidwien van Buuren, Dinsdag of zondag? De derde dag in Johannes 2:1-11, *Interpretatie* 20,2 (2012), 30-32

Samenvatting

De tijdsaanwijzing die in Johannes 2 wordt gegeven voor de bruiloft te Kana ('op de derde dag') sluit niet aan bij het tijdsverloop in voorgaande en volgende perikopen, en moet daarom wel een bijzondere betekenis hebben. Vanuit de joodse traditie wordt gewezen op de derde scheppingsdag, dus dinsdag, als traditioneel joodse trouwdag. Toch lijkt er meer voor te zeggen dat Johannes hier een signaal geeft dat een verbinding legt met de opstanding van Jezus op de derde dag – want die dag, de zondag, wordt in de christelijke gemeente al gauw de dag van het 'bruiloftsmaal van het Lam'.

Trefwoorden: Johannes 2:1-11, Kana, derde dag, bruiloft, bruidegom

- Jean Bastiaens, De Handelingen van de Apostelen: De hele wereld in een boek! *Interpretatie* 20,2 (2012), 37-39

Samenvatting

Wie het wil hebben over het boek *De Handelingen van de Apostelen*, moet ook spreken over het Lucasevangelie. De twee boeken vormen immers één geheel. Talloze formele en inhoudelijke parallellen bevestigen dit. Vanuit het evangelie wordt er een beweging gemaakt naar de stad waar Jezus zijn leven ‘moet’ eindigen: Jeruzalem. En in het boek Handelingen is Jeruzalem het uitgangspunt voor een uitwaaiende beweging *tot aan de uiteinden van de aarde*. In het evangelie staat Jezus centraal: de Mensenzoon ‘die zijn hoofd nergens te ruste kan leggen’ (9:58). In het boek Handelingen is de heilige Geest de stuwende actor die de leerlingen op weg zet naar steeds nieuwe gebieden, onder het verleggen van telkens nieuwe grenzen. De leerlingen die het evangelie verkondigen lijken op Jezus (Petrus, Stefanus, Filippus), maar vooral Paulus is dezelfde rusteloze prediker, die ‘van stad tot stad’ (vgl. Luc. 8:1) gaat om het evangelie te verkondigen. De opzet van het dubbelwerk moet de beoogde lezers gerust stellen en vertrouwen schenken: het ‘plan van God’ (Hand. 15:14) is geen aaneenrijging van toevallige gebeurtenissen, maar ontvouwt zich volgens vooraf voorziene lijnen. En ook al zijn de tijden woelig en chaotisch, ze maken deel uit van dit goddelijk plan.

Trefwoorden: Handelingen, goddelijk plan, moeten, Jeruzalem, uiteinden der aarde, Heilige Geest

- Piet van Midden, Lijdensgeschiedenis bij Matteüs, *Interpretatie* 20,2 (2012), 41-43

Samenvatting

Frans Breukelman had een typische wijze van exegetiseren, waarvan zijn boeken een mooi voorbeeld zijn. In dit artikel wordt zijn exegese van de passie van Matteüs besproken door Van Midden. Matteüs schrijft vanuit de passie over de geboorte van Jezus. En daarvoor gebruikt hij bepaalde woorden of woordgroepen en combinaties daarvan. Van Midden wijst erop hoe Breukelman exegetiseert over het ‘heimelijk’ in passie en geboorteverhaal, maar staat vooral stil bij de verschillende rollen tussen mannen en vrouwen in de passie.

Trefwoorden: Breukelman, Matteüs, passieverhaal

- Debat over gaming, *Interpretatie* 20,2 (2012), 48

Samenvatting

Frank Bosman beweert dat het spel BioShock (2007) appelleert aan je ethische principes die je uit de Bijbel haalt. John Dommeck vindt dit onzin en vindt het ‘gewoon’ een schietspel.

Trefwoorden: gaming, Bijbel, ethiek

Interpretatie 20,3 - In de zon

- Marieke den Braber, Een eindeloze zon-dag. De stilstaande zon in Jozua 10, *Interpretatie* 20,3 (2012), 4-7

Samenvatting

In Jozua 10 staat de zon, naast de maan, stil. In dit artikel worden verschillende interpretaties van dit verhaal besproken. Ook bij de geografische omstandigheden van het verhaal wordt stilgestaan. De auteur wijst verklaringen welke natuurverschijnselen inbrengen om de stilstand te verklaren, of de zon tot een god verheffen van de hand. Ze concludeert dat in Jozua 10 de zon juist wordt gereduceerd van god (voor de omringende volken) tot sfeerverlichting aan de hemel (voor Israël). De eindeloze zon-dag geeft aan dat er geen zogenaamde goden aan de macht zijn, maar dat JHWH de enige is met macht.

Trefwoorden: Jozua 10, zon, stilstand, JHWH

- Albert Ringer, Helios in de synagoge. Afbeeldingen van zon en zodiak in synagoges, *Interpretatie* 20,3 (2012), 8-11

Samenvatting

Op het mozaïek in de synagoge van Bet Alfa en andere synagoges wordt de zonnegod Helios afgebeeld temidden van de dierenriem. In dit artikel concludeert Ringer dat deze afbeelding in de Byzantijnse tijd gangbaar was en niet onder het beeldverbod viel. De betekenis van de afbeelding zoekt hij met behulp van joodse mystieke literatuur als de Hechalot, Merkawa en Jotser Or waar levenloze objecten God aanbidden in de hemelse paleizen. Daaraan herinnert de afbeelding van de zon (levenloos object) in de synagoge (aardse representant van het hemelse paleis).

Trefwoorden: zon, zodiak, Helios, Bet Alfa, joodse mystiek

- Piet Schelling, Licht dat ons aanstoot in de morgen, *Interpretatie* 20,3 (2012), 11-12

Samenvatting

Licht heeft in de Bijbel voornamelijk theologische implicaties. God is de bron ervan, zoals dat in het scheppingslied van Genesis wordt ontvouwd. Ja, Hij zelf is het licht. Hij laat zich zien als licht en verbergt zich in licht. Die twee kanten schetsen God als de zichtbare en onzichtbare.

Vanuit dit hemels licht loopt er een verbinding met de Tora en met Jezus, en vanuit die twee naar de geloofsgemeenschap. De Tora is als het ware gestold goddelijk licht. Licht dat vorm en inhoud krijgt door het doen van gerechtigheid, het brengen van sjalom, het delen van goedheid.

In dat spoor is Israël lichtdrager en als zoon van Israël is Jezus lichtdrager. Licht van de hemel en licht van de Tora zijn in hem verenigd. Jezus is licht der wereld, wat gestalte krijgt in zijn woorden en daden. Zijn volgelingen zijn aan gestoken door dat licht en zijn daarmee in zijn lijn licht der wereld.

Trefwoorden: licht der wereld, duisternis, God, Jezus. lichtdrager

- Hildo van Es, Land van licht, *Interpretatie* 20,3 (2012), 14-18

Samenvatting

De Egyptische cultus van de zonnegod wordt uitvoerig besproken. Er blijkt niet een, maar meerdere zonnegoden te zijn. Onder verschillende namen als Atun en Horus blijken verschillende aspecten benoemd te worden, maar al deze goden zijn zonnegod. De teksten waarin deze goden aanbeden worden besproken, en de verering blijkt opvallende overeenkomsten te vertonen met die van God, de Heer. Ook de theologische lijnen die rond de zonnegod zijn, als bijvoorbeeld uitdeler van het heil en verantwoordelijk voor het handhaven en creëren van gerechtigheid zijn opvallende overeenkomsten met de God van Israël.

Trefwoorden: Egypte, zonnecultus, zon, zonnegod, Aton, Horus.

- Henk Abma, Lilith, *Interpretatie* 20,3 (2012), 20-23

Samenvatting

Volgens een middeleeuwse traditie was er vóór Eva een andere vrouw bij Adam, Lilith geheten. Zij weigert hem gehoorzaam te zijn en verlaat uit eigen wil het paradijs en leeft voort als wraakgodin. In Lilith wordt de menselijke angst voor de seksualiteit geprojecteerd. Ze wordt de demon van chaos en woestenij en heeft haar spoor getrokken in kunst en literatuur, van Michelangelo tot Lucebert. Eén keer slechts komt haar naam in de Bijbel voor, in Jesaja 34, in een vloekrede tegen Edom. Robert Graves laat in een gedicht over Jezus' veertigdaagse verblijf in de woestijn al de gruwelijke wezens die Jesaja opvoerde vreedzaam luisteren naar Jezus' woorden: het kwaad wordt gedemoniseerd.

Trefwoorden: Lilith, Jesaja 34

- Gerben Zweers, Zeven werken van barmhartigheid. Augustinus aan het woord, *Interpretatie* 20,3 (2012), 26-27

Samenvatting

De christelijke traditie kent verschillende rijtjes om de gedachten over de persoonlijke relatie met God te ordenen. Zo'n optelsom als geheugensteun zijn de zeven werken van barmhartigheid, ontleend aan Matteus 25, 31-46 en het boek Tobit 1,17.

Augustinus noemt barmhartigheid (*misericordia*) een mee-aangedaan zijn in ons hart door het lijden van een ander (*miserum cor*). Doordat wij mee-aangedaan zijn, worden wij aangespoord om die ander zo veel mogelijk te helpen. Het is een veel grotere barmhartigheid, volgens Augustinus, dat de Zoon van God uit de hemel neerdaalde en werd bekleed met een menselijk lichaam. Hiermee plaatst Augustinus de barmhartigheid die de ene mens tegenover de ander kan beoefenen bij de bron van alle barmhartigheid: God zelf. God is barmhartig door in de persoon van Jezus Christus mens te worden en dezelfde honger en dorst, kou en hitte te voelen die ieder mensenkind voelt.

Trefwoorden: Augustinus, zeven werken van barmhartigheid, Matteüs 25

- Joep Dubbink, 'Misschien' - Een eenvoudig bijwoord als theologische blikopener, *Interpretatie* 20,4 (2012), 30-33

Samenvatting

In dit artikel staat het (bijbelse) bijwoord 'misschien' centraal, door de auteur een voetnoot in de bijbelse theologie genoemd, een voetnoot die het verhaal van JHWH en zijn omgang met mensen nóg opener en communicatiever maakt. De functie van dit bijwoord is duidelijk: het drukt onzekerheid uit. Soms slaat die onzekerheid op het heden of het directe verleden, dus een situatie die weliswaar wel beslist is, maar waarvan de uitkomst bij de spreker niet bekend is. Veel vaker daarentegen heeft 'misschien' betrekking op de toekomst, en dat is ook logisch: voorspellen is immers een hachelijke zaak, zeker waar het de toekomst betreft. Onzekerheid ligt dan voor de hand.

Trefwoorden: misschien, wie weet, wellicht, onzekerheid, bijbelse theologie

- Nico Riemersma, De krachten gebundeld. Opbouw, motiefwoorden en theologie van het boek Ruth, *Interpretatie* 20,3 (2012), 34-37

Samenvatting

Wie vraagt: 'Waar gaat het boek Ruth over?' krijgt van de auteur dit antwoord: 'Ruth gaat over kracht, over krachtige vrouwen als de Moabitische Ruth en de Judese Nöomi, en een krachtige man, Boaz, over vrouwen die initiatief nemen en risico's durven lopen, over God en mensen die trouw zijn aan elkaar.'

Er wordt aandacht geschonken aan een aantal motiefwoorden (leeg en vol, brood en huis, gaan en terugkeren, krachtig en trouw) van Ruth. Aan het slot wordt de opvallende rol van God onder de loep genomen, maar het artikel begint met de opbouw van het boek. De schrijver bepleit een tweedeling: 1:1-19a (weg uit Betlehem), 1:19b-4:22 (terug in Betlehem) en een centrale positie voor het nachtelijk bezoek van Ruth bij Boaz op de dorsvloer (3:8).

Trefwoorden: Ruth, Betlehem, brood, huis, krachtig, trouw, David

- Ciska Stark, Keuzes tussen tekst en toepassing, *Interpretatie* 20,3 (2012), 41-43

Samenvatting

Een preek als eigentijdse toespraak biedt een toepassing van een bijbelgedeelte voor de hoorders en de situatie van het moment. In de theologiegeschiedenis zijn meerdere lijnen ontworpen waarlangs zo'n betekenis gevonden kan worden. Actuele preken leggen de verbanden tussen exegese en toepassing echter niet meer langs lijnen van traditie of schriftgezag, maar via rationele argumentaties of via de analogie van ervaring. De laatste weg lijkt nogal willekeurig, maar biedt de nodige openheid naar tekst én hoorders om in vrijheid tot een eigen interpretatie te komen.

Trefwoorden: preek, hermeneutiek, uitleg, toepassing, Wesley, homiletiek

Interpretatie 20,4 - Jij bent 'm

- Aarnoud Jobsen, De gave van de profetie: de roeping van Jeremia, *Interpretatie 20,4* (2012), 4-7

Samenvatting

De beschrijving van de roeping van Jeremia aan het begin van het bijbelboek fungeert als legitimatie van zijn profetische missie. De nadruk valt bij deze roeping niet op spectaculaire tekenen, die de aanwezigheid en majesteit van de Heer moeten beklemtonen, zoals bij andere grote profeten wel gebeurt. Van het begin af aan is duidelijk, dat de verkondiging van de woorden van de Heer aan hem is gegeven. Daarom vindt de roeping van Jeremia al plaats op jeugdige leeftijd. Van het begin af aan is hij al apart gezet voor deze missie. Er is sprake van een hechte relatie tussen de Heer en Jeremia. Alleen zo kunnen de woorden van de Heer op een integere manier worden gesproken en gestalte krijgen. Het is de Heer samen met Jeremia 'tegen de rest': tegen het geweld van volken, tegenover de ontrouw van de bevolking van Juda. De Heer staat niet automatisch aan de kant van zijn volk. Hij gebruikt het geweld van met name Babel om een gericht te voltrekken over zijn eigen ontrouwe volk. Jeremia krijgt de taak in deze context te profeteren. Het zal het uiterste van zijn krachten vergen. Het werkwoord 'geven' maakt duidelijk, hoe de kracht van de Heer in Jeremia doorwerkt.

Trefwoorden: Jeremia, roeping, profeet.

- Piet van Veldhuizen, Roepings sandwich. De roeping van Ananias in Handelingen 9:10-17, *Interpretatie 20,4* (2012), 8-11

Samenvatting

Het verhaal over de roeping van Saulus in Handelingen 9 bevat nog een tweede roepingsverhaal. De manier waarop beschreven wordt hoe Ananias wordt opgeroepen om Saulus de ogen te openen, voldoet aan de standaard van de bijbelse profetenroeping. Dat Lucas van de roeping van Ananias zo uitdrukkelijk werk maakt binnen het roepingsverhaal van Saulus, kan niet zonder betekenis zijn. Het lijkt aan te geven dat, wanneer een buitenstaander zich tot Jezus bekeert, ook de gemeente zich moet bekeren tot het ontvangen van deze bekeerling. In zoverre loopt het verhaal parallel aan dat over Petrus en Cornelius: als Cornelius zich bekeert, heeft Petrus een ingrijpend roepingsvisioen nodig om hem tegemoet te treden. Dit idee van een dubbele roeping weerspiegelt een wezenlijk missiologisch inzicht.

Trefwoorden: Handelingen 9, Ananias, Paulus, roeping, sandwichconstructie

- Riemer Roukema, 'Roepen' in het Nieuwe Testament. Meer dan een grondwoord, *Interpretatie 20,4* (2012), 12-13

Samenvatting

In de Bijbel 'roept' God sommige mensen tot een bijzondere opdracht. In het Nieuwe Testament wordt de term 'roepen' enerzijds gebruikt voor Jezus die mensen uitnodigt hem te volgen en deel uit te maken van Gods koninkrijk; anderzijds is het God die mensen roept tot de verlossing die aan Jezus wordt toegeschreven. In die zin zijn alle gelovigen in het Nieuwe Testament geroepen, maar een bijzondere roeping komt daar ook voor, in het bijzonder van Paulus. Zowel in het Oude als het Nieuwe Testament komt soms wel de zaak van een roeping voor, zonder dat de term hiervoor gebruikt wordt.

Trefwoorden: roepen, roeping, God, Jezus, Paulus

- Klaas Smelik, De roeping van de profeet als *type-scene*, *Interpretatie 20,4* (2012), 14-18

Samenvatting

De roepingsverhalen van profeten in het Oude Testament zijn te beschouwen als *type-scenes*, verhalen die verlopen volgens een vast stramien. De auteur bespreekt dit stramien aan de hand van de belangrijkste roepingsverhalen en laat tevens zien dat er met de vaststaande elementen uitgebreid gevarieerd kan worden. Hierdoor krijgen de profeten toch een eigen gezicht en een eigen verhaal.

Trefwoorden: roeping, profeet, type-scene, Oude Testament

- Sam Janse, Bidden en vechten in 1 en 2 Makkabeeën, *Interpretatie* 20,4 (2012), 20-23

Samenvatting

Beide boeken van de Makkabeeën staan in de traditie van de heilige oorlog. Maar consequenter dan 1 Makkabeeën werkt 2 Makkabeeën de grondgedachte uit dat de overwinning niet van de aantallen soldaten en de kwaliteit van de wapens afhangt, maar van het vertrouwen in Israëls God.

Sterker dan in 1 Makkabeeën worden in 2 Makkabeeën de kracht van wapens en de hulp van God tegenover elkaar gezet. In 2 Makkabeeën 15:11 wordt nadrukkelijk gezegd dat Judas zijn mannen niet bemoedigt met een verwijzing naar hun lansen en schilden, maar met woorden. Daarbij appelleert hij aan de wet en de profeten en aan vroegere overwinningen (15:9). Deze twee motieven zijn in 1 Makkabeeën niet afwezig, integendeel, maar de schrijver heeft niet de behoefte om bemoedigende woorden tegenover het gebruik van wapens te stellen. Uiteindelijk wijst ook 2 Makkabeeën de wapens niet af, maar de schrijver wil wel, sterker dan 1 Makkabeeën, duidelijk maken dat gebruik van wapens zonder de zegen van God niets uithaalt. God is hier de eigenlijke aanvoerder van de Makkabese legers (12:36). De gewenste houding van strijdende soldaten wordt uitgedrukt in 2 Makkabeeën 15:27: 'Terwijl ze strede met hun handen, baden ze in hun hart tot God.'

In de loop van zijn beschrijving verwijderd de auteur van 1 Makkabeeën zich meer en meer van de theologie van de heilige oorlog en daarin weerspiegelt zich de geschiedenis van het Makkabese vorstenhuis waarin professionalisering van het oorlogsbedrijf het aanvankelijke vertrouwen op God die de overwinning geeft op de achtergrond dringt. Naarmate de legers groter worden, neemt het gebed af.

Wie hier een theologische evaluatie wil geven, moet een positie zoeken tussen een dogmatisme dat de werkelijkheid uit het oog verliest (2 Makkabeeën) en een *Realpolitik* die vooral van aantallen weet (1 Makkabeeën). In de eerste eeuw zouden de Zeloten en Josephus opnieuw deze posities innemen. Een niet onbelangrijke vraag ten slotte is wat het ons te zeggen heeft dat het Nieuwe Testament niet de lijnen van de twee boeken der Makkabeeën, maar die van Daniël zal doortrekken.

Trefwoorden: 1 en 2 Makkabeeën, bidden, vechten, heilige oorlog

- Nico Riemersma, De fanatieke Paulus, *Interpretatie* 20,4 (2012), 26-27

Samenvatting

Kijk je in het woordenboek van Van Dale onder 'fanatiek' of 'fanatisme', dan vind je in de omschrijving het woord 'ijver'. Bij fanatiek staat: 'door een blinde ijver (voor het geloof of idee) gedreven.' En bij fanatisme lees je: felle, hartstochtelijke ijver voor iets, gepaard gaand met onverdraagzaamheid jegens andersdenkenden. Kijk je vervolgens naar Paulus, dan zie je het woord 'ijver' verschillende keren bij hem voorkomen. De typering van 'fanatieke Paulus' klopt dus. Ga je verder op zoek, dan zie je dat het woord 'ijver' bij Paulus op twee manieren voorkomt: 1. Hij is fanatiek als vervolger van de christelijke gemeente, en 2. Hij is fanatiek in het joodse geloof. In zijn fanatieke vervolging wordt hij vanuit de hemel gestoord. Maar ook na zijn bekering blijft Paulus een gedreven mens.

Trefwoorden: Handelingen 8, Paulus, ijver, ijveren voor God, fanatiek, vervolger

- Archibald van Wieringen, Het bijbels-theologisch gehalte van de FKT, *Interpretatie* 20,4 (2012), 28-29

Samenvatting

De Faculteit Katholieke Theologie (*Tilburg School of Catholic Theology*) viert in 2012 haar eerste lustrum. Maar haar *roots* zijn veel ouder. Zij is een fusie van oorspronkelijk drie theologieopleidingen: de Katholieke Theologische Hogeschool Amsterdam, de Katholieke Theologische Hogeschool Utrecht en de Theologische Faculteit Tilburg. Wie theologie studeert in de katholieke traditie, kijkt de toekomst in vanuit een verleden dat verder teruggaat dan vijf jaar. Het tijdvak van de kerkvaders behoort evengoed tot deze traditie als de theologische visies van het Tweede Vaticaans Concilie. Vóór het ontstaan van de exegeese als zelfstandige discipline binnen het wetenschappelijke spectrum van de theologiebeoefening in de loop van de 16e eeuw, vormde de *studia sacra* een vanzelfsprekend geheel. Zeker de kerkvaders dienen niet alleen als systematisch theologen beschouwd te worden, maar ook als exegeten. Zo kan Augustinus zonder problemen zowel dogmaticus als exegeet genoemd worden.

Aan de Faculteit Katholieke Theologie bestaat een exegesebeoefening die gericht is op een tekstomgang die niet leidt tot abstracties. Drie zaken zijn daarbij belangrijk: 1. Betekenis ontstaat alleen binnen een concrete *context*. 2. Teksten zijn *communicatie*. Niet alleen treden er in de tekst communicerende instanties op, maar de tekst communiceert ook zelf met zijn (tekstimmanente) lezer. 3. Teksten worden steeds opnieuw gebruikt, waarmee aan teksten *nieuwe contextualisaties* geboden wordt. De auteur demonstreert deze tekstomgang aan de hand van Psalm 114.

Trefwoorden: r.k. exegese, studia sacra, Psalm 114, bijbelse theologie

- Piet van Midden, Een verrassende *date* met Abigaïl, *Interpretatie* 20,4 (2012), 30-33

Samenvatting

In 1 Samuel 25 staat het verhaal waarin Abigail, Nabal en David een rol spelen. David komt bij Nabal zijn jaarloon halen, maar krijgt dit niet. In dit artikel wordt Abigail, de vrouw van Nabal, voor het voetlicht gebracht. Ze is een vrouwe Wijsheid en een ‘hulp tegenover’ welke de onstuimige David vertelt dat wraak nemen met het zwaard niet past bij een toekomstig koning, zoals David daartoe geroepen is door JHWH. Met verstand weerhoudt ze David van het wraaknemen op haar man Nabal en verzekert ze zich uiteindelijk van een plek aan Davids zijde als zijn vrouw.

Trefwoorden: 1 Samuël 25, David, Abigaël, Nabal

- Geert Van Oyen, Een minicursus ‘hermeneutiek van het bijbellezen’. Marcus 6:30-9:50, *Interpretatie* 20,4 (2012), 34-36

Samenvatting

In deze bijdrage wil de auteur enkele leestips aanreiken om ten volle de tekst, in dit geval Marcus 6:30-9:50, te laten spreken. De betekenis van de tekst ontstaat door ontmoeting van twee bewegingen. Enerzijds wordt van de lezer gevraagd om zich van enige competentie te voorzien, wanneer de lectuur begint. Anderzijds moet de lezer zich ook als het ware ‘laten doen’ door de tekst. Het is uit die permanente wisselwerking dat de dynamiek van de betekenisgeving ontstaat. Deze ‘heen-en-weer’ beweging is nodig om twee valkuilen te vermijden die bij het lezen van teksten wel eens over het hoofd worden gezien. De eerste bestaat er in dat de lezer zelf alle betekenis in de tekst legt. De tweede bestaat er in dat men denkt dat de tekst een bepaalde inhoud heeft die als een losstaand pakket onveranderd van generatie op generatie kan worden doorgegeven. De werkelijkheid ligt ergens tussenin: het is in het samenspel tussen de betekenis in de tekst en de zinging door de lezer dat er een ‘betekenis-voor-mij’ ontstaat.

Trefwoorden: hermeneutiek, Marcus 6:30-9:50, pragmatiek van de tekst

- Eddy van den Brink, Beeldkroniek: Vrouwen in de Bijbel, *Interpretatie* 20,4 (2012), 37-39

Willien van Wieringen, De Heilige Geest en de Geestelijke Oefeningen van Ignatius van Loyola. Goede en kwade geesten in een bijbelse retraite, *Interpretatie* 20,4 (2012), 40-43

Samenvatting

De Geestelijke Oefeningen van Ignatius van Loyola kennen bijbelpassages als basis: een perikoop wordt bereflecteerd en bemediteerd. Centraal bij de Oefeningen staat de ‘onderscheiding der geesten’. De Oefeningen richten de keuzes van de geloofsleerling op het AMDG: alles tot meerdere eer van God. God zelf helpt de leerling bij het maken van die keuzes, en hij doet dat via verschillende wegen. Het leven van de Zoon is voorbeeld en leidraad in de meditatie. De Heilige Geest is behulpzaam bij het (leren van de) onderscheiding van de goede en de kwade geesten. De geloofsleerling gaat in gesprek met de Zoon tijdens de reflectie, en aan het slot van elke oefening richt hij zich in gebed tot de Zoon en de Vader (en Maria).

Trefwoorden: Ignatius van Loyola, Geestelijke Oefeningen, Heilige Geest, meditatie, onderscheiding der geesten

- Debat ‘Goed als een dominee pro Deo werkt’, *Interpretatie* 20,4 (2012), 48.

Samenvatting

Bas van der Bent en Harry Pals debatteren over de stelling ‘Goed als een dominee pro Deo werkt’.

Interpretatie 20,5 - Kleur

- Izaak de Hulster, Kleur zonder woorden. Kleuren in het Oude Testament en de archeologie, *Interpretatie* 20,5 (2012), 4-7.

Samenvatting

Zelfs met je ogen dicht blijft alles vol met kleuren – kleuren zijn niet alleen om je heen, van nature en door (kunstzinnig) ingrijpen van de mens, maar het fenomeen ‘kleur’ speelt zich ook af in hoe ons brein hetgeen we zien, verwerkt, categoriseert en benoemt. Kleur bestaat zowel taalkundig als visueel in onze herinnering. Dat was waar de Bijbel zich afspeelde niet anders, al geven onze zwart-wit gedrukte Bijbels daar misschien weinig blijk van.

Dit artikel bespreekt kleuren in de Hebreeuwse Bijbel, woorden die voor kleuren (vooral rood, wit, zwart en groen) gebruikt worden en voorwerpen die (mede) vanwege hun kleur in het oog springen, zoals bepaalde luxe goederen (gemaakt van goud, zilver, purper, of edelstenen). Zo ontstaat er een verbinding met de archeologie en daarom worden door de mens gemaakte kleuren ook vanuit dit perspectief behandeld. Kleurstoffen worden besproken in de categorieën ‘organisch’ en ‘anorganisch’.

Trefwoorden: kleur, kleuren, rood, groen, zwart, wit, purper

- Rudy Van Moere, Het scharlaken koord van Rachab (Jozua 6), *Interpretatie* 20,5 (2012), 8-11.

Samenvatting

De auteur bespreekt de verhalen van Tamar en Juda (Genesis 38), Rachab en Jozua (Jozua 2 en 6) en de hoer van Babylon (Openbaring 16-19). Het zijn drie niet-Israëlitische vrouwen en dito steden (Timna-Jericho-Babylon), drie verhalen waarin sprake is van geheimhouding, naar buiten gaan, gevaar, verdicht, verbranding, (merk)teken en opname in de gemeenschap (Juda's clan, Israëls en Gods volk). De drie verhalen getuigen van een onmiskenbare intertekstuele relatie en hebben het fenomeen prostituee als centraal gegeven waarbij het woord scharlakenrood als syllepsis fungeert. Dit rood kan immers op verschillende manieren tegelijk worden geduid. Aan de lezer om die klus contextueel te klaren: het tekstverband bepaalt de betekenissen. In deze verhalen gaat de auteur voor rood tussen leven en dood.

Trefwoorden: rood, prostitutie, Rachab, Tamar, hoer van Babylon

- Bart Thijs, De duizend gezichten van de ‘schoonheid’, *Interpretatie* 20,5 (2012), 12-13.

Samenvatting

De auteur bespreekt het begrip schoonheid en stelt vast dat je schoonheid in soorten hebt: schoonheid in engere zin (het aangename) en schoonheid in veel bredere en diepere betekenis waarbij bijvoorbeeld ook zoets als goedheid en waarheid in het spel zijn. Vervolgens concludeert hij na bespreking van een aantal bijbelse beelden dat de bijbelse schoonheid heel de werkelijkheid in haar volle glorie en diepe misere spiegelt, zoals verteld en verbeeld in het verhaal van schepping, bevrijding en voltooiing. De auteur geeft weer dat de filosofische opvatting van 'schoonheid' zeer divers is, en komt uiteindelijk tot de conclusie dat schoonheid niet zozeer een grondwoord, als wel een grondervaring is.

Trefwoorden: schoonheid, filosofie, bijbel, ervaring

- Adriaan Soeting, Kleursymboliek in het boek Openbaring, *Interpretatie* 20,5 (2012), 15-18.

Samenvatting

Wit staat in onze cultuur symbool voor alles wat schoon en smetteloos is. Ook bij Johannes speelt wit een grote rol. Als contrast tot kleuren als rood, purper en zwart verwijst het wit in Openbaring naar zuiverheid, reinheid. ‘Laten uw kleren altijd wit zijn’, maant hij met een woord van Prediker (9:8).

In de Apocalyps van Abraham 11,2 wordt een engel getekend met ‘haar wit als sneeuw’, in Openbaring 1:14 wordt de ‘Mensenzoon’, Christus, getekend met het epitheton van God zelf. Met zijn haren ‘wit als witte wol’ wordt hij tot de hoogste waardigheid verheven. In het slot van zijn boek wordt het beeld van de smetteloze kleding herhaald: ‘Zalig die hun gewaden wassen’ (Op. 22:14). De volgelingen van het Lam zullen leven in een nieuw Jeruzalem, tot in de eeuwen der eeuwen, in hemelse feestkledij, dat wil zeggen, in witte kleren. Tussen het wit van het begin en het einde schenkt Soeting ook aandacht aan de andere kleuren in de Apocalyps van Johannes, in het bijzonder aan de kleuren van de vier paarden.

Trefwoorden: Openbaring, Apocalyps van Johannes, Mensenzoon, wit, kleding, paarden

- Bart Stobbelaar, Het ongrijpbare is concreet. Een drievoudige confrontatie met demonen naar aanleiding van Marcus 5:1-20, *Interpretatie* 20,5 (2012), 20-23.

Samenvatting

De man tussen de graven, levend in en met onreine geesten, zoals Marcus dat beschrijft in 5,1-20, wordt na zijn bevrijding van die geesten genoemd *de door demonen bezetene*. Het is een verwarrend verhaal. Zeker ook voor de hoorder van nu en hier in het Westen. In Zambia heeft men daar minder moeite mee, demonen, zij bestaan. Een levende werkelijkheid. Ongrijpbaar weliswaar, maar concreet. Karl Barth oordeelt in zijn *Kirchliche Dogmatik* niet anders: ‘Dämonen, sie sind da!’ Lezing en herlezing van de tekst, mede door de ogen en het gehoor van de Zambiaanse collega theologen en gemeenteleden, kan de ogen openen voor een ongrijpbare werkelijkheid. Het tegen God gerichte moet een gestalte aannemen om het te kunnen bestrijden en krachteloos te maken. Misschien houdt de door demonen bezetene ons wel een spiegel voor.

Trefwoorden: Marcus, demonen, geesten, legio, Zambia

- Piet Schelling, Grijs rijmt op wijs, *Interpretatie* 20,5 (2012), 26-27.

Samenvatting

Grijs is een kleur die weinig aantrekkingskracht heeft. Dat geldt ook voor de vergrijzing, die zowel in de samenleving als in de kerk toeneemt. Vaak komt vergrijzing op een negatieve wijze ter sprake en ouderen worden ten onzent meer en meer een probleemgroep.

Hoe waarderen de auteurs van het Oude Testament ouderen? Vormen grijsaards ook daar een probleem? Geenszins. Ouderdom is een zegen van God en dus is ouderdom theologisch geladen. Daarom zullen de jongeren de ouderen met respect bejegenen. Er is nog een reden om de ouderen met eerbied tegemoet te treden: zij zijn dragers van wijsheid. Door levens- en geloofservaring hebben zij inzicht verworven. Voor de komende generaties is dat inzicht onmisbaar. Zij zullen luisteren naar wat ouderen te zeggen en te delen hebben. Grijs, in de context van de ouderdom, is een kleur die ontzag oproept.

Hoeveel respect er ook is voor ouderen, de ouderdom wordt niet geïdealiseerd. Ouderen blijven gewone mensen. Maar wel geldt dit: jongeren hebben de levenswijsheid van ouderen nodig om de goede levensweg te vinden en ouderen hebben met hun beperkingen de levenskracht van jongeren nodig. Deze wisselwerking kan ons helpen om vruchtbaar om te gaan met ouderen én jongeren.

Trefwoorden: grijs, vergrijzing, wijsheid, voltooid leven, eerbied, ouderdom

- Nico Riemersma, Proefschrift: Bijbelse spiritualiteit in beelden, *Interpretatie* 20,5 (2012), 28-29.

Samenvatting

De auteur bespreekt het proefschrift van Anne-Marie Bos, *Elijah Looked and Behold Biblical Spirituality in Pictures* (Studies in Spirituality Supplement 23), Leuven: Peeters e.a. 2012. Het proefschrift draait om tekst en beelden van het bijbelverhaal van Elia op de Horeb (1 Koningen 19:1-18).

Trefwoorden: spiritualiteit, beelden, 1 Koningen 19:1-18

- Marcel Barnard, De theologische ambivalenties van het rood en het blauw, *Interpretatie* 20,5 (2012), 30-33.

Samenvatting

Marcel Barnard zet in bij zijn eerste kleurervaring bij het schilderij van Barnett Newman 'Who is afraid of Red, Yellow and Blue', om vervolgens te vertellen hoe een gedicht van Ida Gerhardt hem zelf tot een kleur-schildering en een gebed bracht, waarin hij de Godsnamen met kleuren associeerde. Rood en blauw zijn de kleuren waarom dit artikel draait.

Trefwoorden: kleur, rood en blauw, Barnett Newman, Giotto, Yves Klein.

- Annemarie van der Wilt, geloof in beeld en kleur, *Interpretatie* 20,5 (2012), 34-36.

Samenvatting

De auteur laat aan de hand van voorbeelden van haar liturgische kunst zien hoe kunst en geloof, bijbel en verbeelding elkaar kunnen beïnvloeden. Geloofsbeleving en interpretatie van bijbelverhalen worden verbeeld d.m.v. vorm en kleur. In de kunst wordt de kijker een instrument geboden om het bijbelverhaal en de theologische traditie verder te interpreteren en te komen tot een eigen verstaan daarvan. De kunstenaar beoogt kleurrijke en vruchtbare wisselwerking tussen traditie, geloof en kunst.

Trefwoorden: kunst, liturgie, kleur, kruis, paramenten

- Willien van Wieringen, Vrouw op oorlogspad. Begeerte als dodelijke wapen in bijbelboek Judit, *Interpretatie* 20,5 (2012), 37-39.

Samenvatting

Het Bijbelboek Judit is opgebouwd als een Grieks drama. In het derde bedrijf, het hoogtepunt van dit oorlogsdrama, bidt Judit tot God voor zij haar plan Holofernes te onthoofden ten uitvoer gaat brengen. Zij verwijst daarbij zonder namen te noemen naar de ontoring van Dina door Sichem en de wraak die daarop volgde (Genesis 34). Verkrachting is zowel het oorlogsgeweld waar vooral vrouwen slachtoffer van worden als een metafoor voor de schending van het volk Israël. In het derde bedrijf komen deze twee betekenislagen samen. Een legeraanvoerder en een vrouw uit het belegerde volk staan tegenover elkaar. De strijd wordt in bed beslist: de vrouw met het zwaard overwint de legeraanvoerder vol begeerte. Deze overwinning betekent ook de overwinning van de god van Israël op Nebukadnessar, de man die god wil zijn. De strijd is voor dat moment gestreden. En Judit? Zij heeft gekregen waarvoor zij gebeden heeft. Zowel voor haar persoonlijk als voor het volk waarvoor zij model staat.

Trefwoorden: Judit, Holofernes, oorlogspad, verkrachting, begeerte, gebed

- Evert van den Berg, Wie is God? *Elohiem* in Job, *Interpretatie* 20,5 (2012), 40-43.

Samenvatting

In Job wisselen Jhwh, (ha-)elohiem, (ha-)El, Eloah en Sjaddaj elkaar af als aanduiding van de 'godheid', zonder dat duidelijk is wat er achter deze variatie schuil gaat. In deze bijdrage wordt het verschil tussen Jhwh en *elohiem* verkend. Betoogd wordt dat de laatstgenoemde niet de God van Israël hoeft te zijn en dat de identiteit ervan veelal in het midden wordt gelaten. Mogelijk zijn *elohiem* lagere goden die zich in de schaduw van JHWH ophouden. Door deze onbepaaldheid wordt de raadselachtigheid van de 'boodschap' van dit boek versterkt.

Trefwoorden: Job, JHWH, God, goden, godheid

- Debat 'De kerk moet verkleuren', *Interpretatie* 20,5 (2012), 48.

Samenvatting

Piet de Vries en Johannes van den Akker debatteren over de stelling 'De kerk moet verkleuren'.

Interpretatie 20,6 - Verbinding

- Piet van Midden, Van je familie moet het hebben, *Interpretatie 20,6* (2012), 4-7.

Samenvatting

Samenlevingsvormen zijn niet een op een uit de bijbelse wereld over te brengen naar de onze. Het gezin van vader, moeder en kinderen is in de Bijbel vrijwel stevast onderdeel van een groter geheel, de *beet aav*, ‘vaderhuis’, *extended family*, waarin meerdere generaties samenwonen; en die weer samen *mispechot*, familieclans, vormen. Inwoning in een vaderhuis stelt voor rechten (gegarandeerd verblijf of terugkeer) en plichten (meewerken voor het inkomen). Individualiteit in onze zin van het woord bestaat niet: je bent een ‘wij’. De familieclans samen vormen de stam. De stammen van Israël zijn eigenlijk nooit één hecht volk Israël geworden.

Trefwoorden: vaderhuis, familie, familieclans, stam.

- Piet Veldhuizen, Vrijheid en verbinding. Een bijbelse basisbeweging, *Interpretatie 20,6* (2012), 9-11.

Samenvatting

Het woord ‘verbinding’ zelf komt niet in de Bijbel voor, maar naar de inhoud is het een belangrijk bijbels thema: mensen worden losgemaakt uit vanzelfsprekende verbanden, en uitgenodigd om in vrijheid en verantwoordelijkheid verbindingen aan te gaan met God, medemens en aarde. Die dubbele beweging van losmaking en het aangaan van verbondenheid staat aan de wieg van de ontwikkeling van het vrije individu in de westerse wereld. Maar terwijl de uitgangssituatie ooit was dat de enkele mens bevrijd moest worden uit het regime van collectief, is nu de nood dat het ‘overbevrijde’ individu een verregaand onverbonden bestaan heeft. Daarom is ‘verbinding’ een bij uitstek actueel bijbels-theologisch thema.

Trefwoorden: verbinding, individualisering, onverbondenheid, eenzaamheid, bevrijding

- Marcel Poorthuis, De heidenen en het heilig volk, *Interpretatie 20,6* (2012), 12-13.

Samenvatting

Een bezinning op het volkskarakter van Israël in contrast met de kerk heeft volop bijbelse aanknopingspunten. Een minder belichte zaak is de belofte aan Abraham en aan zijn nageslacht (Genesis 12,3). Op welke wijze verdisconteert het jodendom de gedachte dat in Abraham vele volkeren gezegend zullen worden? Vraag rijst of christenen op een of andere wijze tot de kinderen van Abraham worden gerekend en delen in die belofte? In het Nieuwe Testament lijkt dat de essentiële kwestie te zijn zowel bij Paulus als bij Matteüs. Ondanks de populaire voorstelling van de Abrahamitische oecumene lijkt het er op dat het christendom niet tot kinderen van Abraham worden gerekend volgens het jodendom. Of het zou moeten zijn als afstammeling van Esau, maar deze gedachte was oorspronkelijk op de Romeinse overheersing van toepassing en kan dus nauwelijks een element in de belofte aan Abraham worden genoemd. Conclusie moet wel zijn dat het jodendom niet veel ruimte biedt voor het eigene van het christendom, anders dan als Noachiet. Maar Noachiet geldt voor alle mensen en zegt niets specifiek uit over het christendom.

Trefwoorden: Israël, Abrahamitische oecumene, Noachidische geboden, Genesis 12,3

- Henk Roest, Opbreken en de tenten weer opslaan. De Schrift en hedendaagse nieuwe kerkvormen, *Interpretatie 20,6* (2012), 14-18.

Samenvatting

Henk de Roest bespreekt verschillende vormen van nieuwe kerkelijke gemeenschap in relatie tot bijbelse ideeën over kerkelijke gemeenschap. De gemeenschap in de woestijn, rond de tabernakel, de tempel en de gemeenschappen in de tijd van het Nieuwe Testament komen ter sprake. Kern van elke christelijke gemeenschap dient de gemeenschap rond de Maaltijd van de Heer te zijn.

Trefwoorden: Kerk, tent, tabernakel, nomadische spiritualiteit, maaltijd

- Rinse Reeling Brouwer, Ten boeken vol gesproken woord. Bij de verschijning van het laatste cahier van de *Bijbelse Theologie* van Frans Breukelman, *Interpretatie* 20,6 (2012), 20-23.

Samenvatting

Het theologisch werk van Frans Breukelman was, naar vorm en inhoud, geheel geconcentreerd op het spreken van het levende Woord, dat geroepen en gehoord wil worden. De bijbelse schrijvers waren naar zijn inzicht niet op de wijze van teksten aan het produceren, maar wat zij schreven diende tot klinken te komen. Zo was het met Breukelman zelf: hij was op zijn best, als hij in mondelinge voordracht, met grote improvisatiekunst, het geschrevene tot leven kon wekken. Toch is het gekomen tot een documentatie van het werk dat hij verrichte. In de reeks cahier *Bijbelse Theologie* heeft hij voor zijn overlijden in 1993 een drietal van zulke werkschriften voltooid, zeven anderen zijn verzorgd door nabije en verre leerlingen. De redacteurs zijn daarbij elk op eigen wijze te werk gegaan, zodat ons een breed palet voor ogen staat aan pogingen hoe deze bijbels-theologische benadering uitgegeven kan worden. Hoe weinig de meester ook een gesloten systeem voor ogen stond, toch vertoont de opbouw van de tien banden in vier hoofddelen wel degelijk een heldere structuur. Met de meest recente band, die over de finale van het evangelie naar Matteüs, is het project nu afgesloten. De receptiegeschiedenis kan een nieuwe fase ingaan.

Trefwoorden: Frans Breukelman, *Bijbelse Theologie*, Matteüs

- Frank Bosman, Lachen met de Bijbel (of niet), *Interpretatie* 20,6 (2012), 26-27.

Samenvatting

Humor is niet het eerste waar je aan denkt als je de Bijbel leest. Het gaat over trouw, oorlog en vrede, maar niet over lachen en mopjes. Toch is dat maar gedeeltelijk waar. Toegeven, in de Bijbel is humor vaker wel dan niet een teken van vijandelijkheid of spot en slechts af en toe van blijdschap. Maar wie dieper graaft, komt meer tegen: naamgrapjes, sarcasme en fijnzinnige ironie. In dit artikel een voorpublicatie van Bosmans boek 'God houdt wel van een geintje' (Meinema 2012).

Trefwoorden: Bijbel, humor, lachen, Psalm 2, Psalm 126, Prediker 7

- Dorothea Erbele- Kuster, Bijbelse vakken studeren in Brussel, *Interpretatie* 20,6 (2012), 28-29.

Samenvatting

Exegese - uitleg van bijbelse teksten – wordt aan de Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid (FPG) letterlijk in het hart van Europa beoefend. Er zijn zowel studenten als docenten van uiteenlopende achtergronden. Het onderricht in de exegese kenmerkt zich door 1. de aandacht voor literaire benaderingen, 2. het benadrukken van de Joodse achtergrond van bijbelse teksten en 3. het besef van het belang van hermeneutiek.

Trefwoorden: exegese, bijbelse vakken, literaire analyse, hermeneutiek, Jodendom, Brussel

- Elsbeth Gruteke, Kroniek 'Hallo, hoort u mij?' *Interpretatie* 20,6 (2012), 30-32.
- Verry Patty & Jan Post Hospers, Siwa Lima, de eenheid van polen bij de Molukkers. Abraham als voorouder, *Interpretatie* 20,6 (2012), 33-34.

Samenvatting

In dit artikel wordt de verbinding tussen land, identiteit en geloof voor Molukkers besproken. Abraham, Isaak en Jacob zijn geen heiligen van Israël, maar het voorgeslacht dat de dragende kracht is voor de identiteit en de toekomst van Israël. Dit beeld is voor Molukkers heel herkenbaar, omdat zij op een vergelijkbare wijze naar hun voorouders kijken. Molukkers voelen zich omringd door hun voorouders, en gaan ervan uit dat zij zich met hun leven bemoeien, zoals de geloofsgetuigen uit de Hebreënbrief. Ook met het land van henzelf, en hun voorouders voelen zij zich zeer verbonden. Het land waar je familie en grootouders geboren zijn is heilig, als oorsprong van je leven.

Trefwoorden: verbondenheid, voorgeslacht, Molukken, offerschaal,

- Nico Riemersma, Profeet en koning in parallelle in Lucas 1-2, *Interpretatie* 20,6 (2012), 36-39

Samenvatting

De auteur spreekt zijn verbazing uit over de kerkelijke gang door het Lucasevangelie heen in de periode van Advent, omdat het aan de manier waarop de auteur die we in kerk en academie Lucas noemen, het begin van zijn evangelie gecomponeerd heeft, weinig recht doet. Dit begin, die eerste twee hoofdstukken van het Lucasevangelie, zit prachtig in elkaar.

De ouverture bestaat – na de proloog (1:1-4) – uit vier delen, waarvan de eerste twee een parallellisme vormen en de tweede twee. In schema ziet dat er als volgt uit:

A	1:5-25	de aankondiging van de geboorte van Johannes
A'	1:26-56	de aankondiging van de geboorte van Jezus + de ontmoeting van Maria en Elisabet
B	1:57-80	de geboorte, besnijdenis, naamgeving en groei van Johannes
B'	2:1-52	de geboorte, besnijdenis, naamgeving en groei van Jezus

Trefwoorden: Lucas 1-2, ouverture, parallelle, Johannes profeet, Jezus koning

- Evert van den Berg, El en Eloah: een verkenning in Job, *Interpretatie* 20,6 (2012), 40-43.

Samenvatting

In Job komen behalve Elohiem en Sjaddaj drie aanduidingen van God voor: Jhwh, El en Eloah. In deze bijdrage wordt verkend hoe de laatstgenoemde twee aanduidingen zich tot elkaar verhouden. Naast overeenkomsten – beide worden ze als oud, wijs en als schepper voorgesteld – zijn er verschillen. El lijkt een oordelende god die Job als een object behandelt, Eloah staat eerder in een subjectieve relatie tot hem.

Trefwoorden: El, Eloah, God, goden, Job

- Debat tussen Matthijs Schuurman & Hans Jonker over *Is het wereldeinde in zicht?* *Interpretatie* 20,6 (2012), 48.

2011

Interpretatie 19,1 - Uitgesproken geheim

- Klaas Smelik, Het geheim van de schrijver: Verhaaltechniek in de geschiedenis van Jozef (Genesis 37-50), *Interpretatie* 19,1 (2011), 4-7.

Samenvatting

Auteurs spelen graag met de lezer. Zij geven de lezers informatie en houden tegelijk informatie achter. Soms weet de lezer meer dan de hoofdpersoon, op andere momenten is het juist andersom. Het is een verteltechniek die de bijbelschrijvers eveneens gebruiken. Soms weten wij meer dan de hoofdrolspeler. Die extra kennis betreft ons nauwer bij het verhaal. Op andere ogenblikken onthoudt de bijbelschrijver de lezer juist informatie, waardoor hij ons kan verrassen. Er is nog een derde mogelijkheid: de lezers beschikken over meer informatie dan de meeste personages in het verhaal, maar toch weer minder dan het hoofdpersonage. Deze aanpak geeft een nog sterker gevoel van betrokkenheid: wij leven mee met de andere personages die niet begrijpen wat hun overkomt, terwijl wij ons tegelijkertijd afvragen wat de hoofdpersoon van plan is. Deze techniek wordt in deze bijdrage toegelicht aan de hand van het verhaal over Jozef en zijn broers (Genesis 37-50).

In deze geheimzinnige vertelling bevinden wij ons als lezers in tussen de broers en Jozef. Wij weten wat er in het verleden gebeurd is, maar wat kunnen wij van Jozef verwachten in deze nieuwe situatie, en wat van zijn broers? De informatie die wij van de schrijver krijgen, is onvolledig en daardoor wordt de spanning gevoerd.

Trefwoorden: Genesis 37-50, Jozef en zijn broers

- Piet Schelling, Zolang ik zweeg, kwijnde mijn gebeente weg (Psalm 32:3), *Interpretatie* 19,1 (2011), 8-10.

Samenvatting

Het subject van de psalm staat in de eerste persoon enkelvoud. De dichter ontvouwt en beschrijft zichzelf als een mens van wie het leven verloopt van dieptepunt naar hoogtepunt, van beknelling naar bevrijding, van gejammer naar gejubel. Echter, de psalm overstijgt het puur individuele karakter. Het ik van de psalmist wordt al zingend het ik van de lezer en daardoor krijgt het lied een wij-karakter: een bovenindividueel lied.

De dichter vertelt over het zwijgen over zijn wandaden. Waarover hij exact zwijgt, zegt hij niet. Hij noemt de gebruikelijke woorden voor het bewandelen van verkeerde wegen: overtreding, zonde, ongerechtigheid, bedrog. Zwijgen impliceert hier verbergen en verdringen. Met het gevolg dat hij er ziek van wordt.

De dichter lijdt onder het geheim van zijn misdragingen. Het is alsof de hand van God op hem drukt – metafoor voor zware last. Zijn gebeente kwijnt weg en zijn merg verdort. Dat wil zeggen: alle levendigheid is verdwenen, het lijkt wel of hij dood is. Op de dag dat hij zijn geheim deelt met God – bekendmaken' en 'verbergen (met ontkenning) – schenkt God hem vergeving, wat bevrijding en genezing tot gevolg heeft.

Trefwoorden: Psalm 32, geheim, verdringing, onthulling, vergeving, genezing.

- Geert Van Oyen, Marcus geeft te denken en te doen: Overwegingen bij het 'Messiasgeheim', *Interpretatie* 19,1 (2011), 11-14.

Samenvatting

In 1901 schreef William Wrede een boek over het Messiasgeheim in het Marcusevangelie. Hij had gemerkt dat het portret dat Marcus van Jezus maakt verrassende kantjes heeft: Jezus staat weigerachtig tegenover de eretiteln die hem worden gegeven; hij verbiedt demonen zijn identiteit bekend te maken; hij wordt niet begrepen door de leerlingen; zijn onderricht openbaart en verhult tezelfdertijd. Een verklaring op het niveau van de historische Jezus is er volgens Wrede niet. Men moet het antwoord zoeken in de theologische visie van de vroege gemeente: omdat Jezus' messianiteit slechts na zijn dood en verrijzenis duidelijk is geworden, hebben de christenen de theorie bedacht dat Jezus zelf zijn identiteit heeft verborgen gehouden. In de twintigste eeuw werd de Marcusexegese bepaald door het debat over dit 'Messiasgeheim'. Daarbij zocht men de verklaring vooral in de mogelijke spanningen binnen Marcus' gemeente. Recente benaderingen exploreren nieuwe dimensies van de problematiek. Zo wordt enerzijds gewezen op de socio-culturele aspecten in het gebied rond de Middellandse Zee: de heersende codes rond 'eer en schande' verhelderen waarom Jezus zijn revolutionaire boodschap niet voluit heeft verkondigd. En anderzijds heeft de lezergerichte exegese er toe bijgedragen dat men de betekenis van de paradoxale boodschap van Marcus ook voor de praktische levenswijze van elke dag heeft verduidelijkt.

Trefwoorden: Marcus, Messiasgeheim, paradoxen, Wrede, mystiek en praxis

- Theo Korteweg, De vroege kerk: een woord voor de wereld of geheimleer voor ingewijden? *Interpretatie* 19,1 (2011), 15-17.

Samenvatting

Theo Korteweg betoogt dat in uit de vroege kerk afkomstige teksten dikwijls de indruk wordt gewekt alsof de snelle verbreiding van het christendom in de eerste eeuwen het directe resultaat zou zijn van de missionaire prediking, die sinds het optreden van de door Jezus uitgezonden apostelen over de hele wereld zou zijn uitgegaan. In werkelijkheid weten we, behalve in het geval van de apostel Paulus, over de vroegchristelijke missie bijzonder weinig. Wel wordt er bij de vroege kerkvaders algemeen de nadruk op gelegd dat de christelijke geloofswaarheid (het *kêrugma tês alêtheias*) aan alle mensen zonder enige terughouding verkondigd moet worden. Daarin onderscheidt het christendom zich van de veelmeer voor een kleine elite bestemde antieke filosofie en van de mysteriereligies. Anderzijds kent de christelijke waarheid ook een verborgen dimensie die voor de eenmaal ingewijden bestemd is. Zonder deze mystieke achtergrond zou het *kêrugma*, volgens een uitspraak van Basilius de Grote uit de vierde eeuw, maar een 'kaal woord' zijn.

Trefwoorden: Kerugma, verkondiging, missie, geheimleer, esoterie, mysterie, inwijding

- Marieke den Braber, Mag God (een) geheim zijn? *Interpretatie* 19,1 (2011), 18-20.

Samenvatting

In dit artikel beschrijft Marieke den Braber hoe ons menselijk beeld van God bepaald wordt door geheimen. De Bijbel geeft aan dat God voor mensen maar ten dele te kennen is. Hij blijft in wezen geheim. De gemeenschap van gelovigen heeft verschillend gereageerd op het mysterie van God, door het juist onbenaderbaar, of heel persoonlijk te maken. In het de eucharistie komt het beleven van het geheim 'God' het meest pregnant naar voren. Maar ook daar blijft God een mysterie. God is te kennen in de dingen die ons nabij komen en nabij zijn, de Bijbel en de natuur. Daar is God te kennen, in menselijke taal, in menselijke maat.

Trefwoorden: God, geheim, mysterie, transcendentie, onkenbaarheid

- Eeuwout van der Linden, Kappen met oorlog. Plant een boom, *Interpretatie* 19,1 (2011), 27-28.

Samenvatting

Dit artikel is een aanvulling op een eerdere bijdrage van Ine van den Eynde over de oorlogswetgeving uit Deuteronomium 20. Zo wordt er aandacht besteed aan het bijbelse vervolg van deze tekst in 2 Koningen 3, waarin Israël de tactiek van de verschroeide aarde hanteert. Een verdere actualisering wordt aangebracht door Deuteronomium 20 in verband te brengen met hedendaagse klimaatproblemen. Het boek van Harald Welzer: *De klimaatoorlogen. Waarom in de 21e eeuw gevochten wordt* is daarbij een leidraad. Aan de hand van een aantal voorbeelden – de Vietnamoorlog, en de oorlogen in Darfur en Afghanistan – worden de spanningsvelden tussen oorlog en vrede, milieu en economie beschreven. Niet alleen zijn recente oorlogen in toenemende mate de veroorzakers van ecologische ellende, de ontwijking van het ecologische evenwicht in een bepaald gebied kan op zijn beurt weer leiden tot klimaatoorlogen.

Voor de bijbelschrijvers, die de huidige klimaatproblemen en de ecologische inzichten niet kenden, telde iedere boom en ieder mens. De bepalingen uit de Tora laten zich nooit probleemloos vertalen in onze moderne context. De richting van handelen is zonder meer actueel. Wat je ook doet, vernietigt het leven voor jezelf en voor de generaties na je niet!

Trefwoorden: Deuteronomium, oorlogswetgeving, bomen, klimaatoorlogen, milieu

- Eddy van den Brink, Ester, een politieke thriller, *Interpretatie* 19,1 (2011), 24-26.

Samenvatting

Het boek Ester draait om vier personen.

Bulderend verstoot koning Xerxes zijn vrouw, omdat zij weigerde zijn bevel op te volgen. Hij blijkt een redelijk zwakke vorst, die niet goed door heeft wat er gaande is rondom zijn troon. Die bijna ironische kijk op de oppermachtige koning doet vermoeden, dat Mordechai de auteur is van het boek.

Minister Mordechai, op de hoogte van alles wat zich in de regering afspeelt, wordt van een perfect geassimileerde Israëliet plotseling een Joodse leider en profeet, als er gevaar dreigt voor het Joodse volk. Dat gevaar dreigt als de antisemiet Haman minister-president wordt en zijn macht gebruikt om onmiddellijk de *Endlösung der Judenfrage* te gaan organiseren. De losse verhaallijnen van de koning, Mordechai, Ester en Haman worden nu gebundeld tot een razendsnelle ontknoping.

Zo draait het verhaal uiteindelijk om Mordechais nichtje Ester, door zijn manipulatie argeloos koningin geworden. Zij moet plotseling staan voor haar Joodse identiteit en haar leven wagen om haar volk te redden en doet dat omzichtig, koninklijk en succesrijk. Dat is de zin van het boek Ester, en daarvoor is ze koningin geworden.

Trefwoorden: Ester, Mordechai, Haman, Xerxes

Interpretatie 19,2 - Rechtspraak

- Niek Schuman, Rechtspraak en rechtsmetafoor in Oud-Israël, *Interpretatie 19,2* (2011), 4-6

Samenvatting

De gang van zaken bij de uitoefening van de rechtspraak in de wereld van het Oude Testament is niet in alle opzichten duidelijk. We weten dat er vaak priesters bij betrokken zijn geweest; dat ligt in een cultuur die doordrenkt was van religie ook wel voor de hand. Ook de koning heeft er een rol in gespeeld; maar dat geldt dan weer alleen voor de eigenlijke koningentijd (ongeveer 1000-600 vóór Christus). Maar aan de basis van alle rechtspraak in Oud-Israël ligt de uitoefening van het recht door de stamoudsten en hun vertegenwoordigers in dorpen en steden. Zij waren vanouds verantwoordelijk voor de handhaving van het recht. Hun optreden was in principe altijd openbaar, vaak 'in de poort' van de betreffende woonplaats.

Naast de eigenlijke *rechtspraak* vinden we in het Oude Testament veel sporen van het *rechtsprincipe*: gerechtigheid als orde(ning). Veel psalmen grijpen op dit principe terug, vooral de klaagpsalmen van wie zich al dan niet letterlijk onrecht voelt. Het boek Job is in zijn geheel te beschouwen als een rechtsgeding, dat zich afspeelt tussen Job, zijn 'vrienden' en uiteindelijk de Eeuwige zelf. De uitkomst ervan is, dat Job in het gelijk wordt gesteld.

Trefwoorden: rechtspraak, stammenrecht, godsoordeel, gerechtigheid en recht, oog om oog, Deuteronomium 25, Psalm 109, Job.

- Arian Verheij, Verdelen of heersen: *Sjafat* in het Oude Testament, *Interpretatie 19,2* (2011), 7-8

Samenvatting

De Hebreeuwse wortel *sjafat* wordt meestal opgevat als *rechtspreken*. Bij nadere beschouwing van deze van origine Noordwest-Semitische term blijkt echter dat de werkelijke betekenis meer met *leiden/aanvoeren/heersen* te maken heeft. Arian Verheij bepleit op basis daarvan een andere benaming voor het bijbelboek, dat in de NBV nu met *Rechters* wordt aangegeven en in protestantse vertalingen met *Richteren*, en wel met 'Leiders' of 'Aanvoerders'.

Trefwoorden: Rechters, Richteren, Genesis 19, leiders, leiden, heersen.

- Bert Aalbers, Heeft Jezus een eerlijk proces gehad? *Interpretatie 19,2* (2011), 9-12

Samenvatting

De auteur beperkt zich in dit artikel over het proces tegen Jezus zich tot het evangelie van Matteüs. Het valt op dat de evangelist veel woorden, termen, uitdrukkingen ontleend aan de *rechtspraak* gebruikt of de gedachte daaraan oproept. In het proces tegen Jezus worden allerlei geldende rechtsregels met voeten getreden. Gaandeweg wordt duidelijk dat de evangelist Jezus typeert als de lijdende rechtvaardige die onschuldig veroordeeld wordt. Daarbij spelen zowel Jesaja 50 en 53 als Psalm 22 een belangrijke rol.

Trefwoorden: proces tegen Jezus, Matteüs, Psalmen, Jesaja 50, Jesaja 53, rechtspraak

- Leo Mock, Tussen bijbels recht en gerechtigheid, *Interpretatie 19,2* (2011), 13-15

Samenvatting

Verlangen naar rechtvaardigheid en recht is een diep menselijk verlangen, in elke cultuur en elk tijdvak. In de Tenach draait het om de kernbegrippen recht (*misjpat*) en rechtvaardigheid (*tsedaka*) – waarbij recht iets meer een bestraffend element in zich draagt dan rechtvaardigheid. Toch bevat het bijbelse 'recht' ook rechtvaardigheid al in zich, en vinden we beide begrippen veelvuldig gecombineerd: 'rechtvaardig recht'. In sommige Tenachteksten wordt recht gecombineerd met liefdadigheid/liefde (*chèsèd*), waarheid (*èmèt*), vrede (*sjalom*), en barmhartigheid (*rachamim*). Bij de rabbijnen worden recht en rechtvaardigheid/liefdadigheid meer tegenover elkaar gesteld, met de derde kernwaarde vrede als harmoniserend begrip. Waarheidsvinding enerzijds en rechtvaardigheid anderzijds moeten een goede balans opleveren. Want er is een absolute Waarheid en een menselijke waarheid. Rabbijnen zagen in dat elke samenleving wetten en rechtspraak nodig heeft, en zagen zichzelf ook als (religieuze) rechters.

Trefwoorden: recht, rechtvaardigheid, waarheid, vrede, harmonie, rabbijnse rechtspraak

- Dick Boer, Geen bijbelverhaal, wel een bijbels verhaal: Brechts 'Kaukasische Krijtkring', *Interpretatie* 19,2 (2011), 16-18

Samenvatting

Brechts 'De Kaukasische krijtkring' verschilt nogal van het verhaal van het Salomonsoordeel. De echte moeder is niet de biologische moeder, maar de sociale. En rechter Azdak blijkt drankzuchtig en omkoopbaar. Maar hij is de redder van de armen – als de richters in Israël. Net als zij is hij er even, in het voorbijgaan. De omstandigheden zijn er niet naar dat het recht blijvend zegeviert. Aan de toeschouwers de taak Azdak te 'gedenken' en hun verantwoordelijkheid te nemen de omstandigheden zo te veranderen dat het recht van de arme algemene geldigheid krijgt. Het stuk is niet gebaseerd op een bijbelverhaal. Maar het is wel bijbels: het woord van de rechtvaardige rechter te horen om het te doen.

Trefwoorden: Bertolt Brecht, De Kaukasische Krijtkring, Salomo, Gerechtigheid, 1 Koningen 3, Richteren

- Nico Riemersma, De zondaar gerechtvaardigd: Context, structuur en eenheid van Lucas 18:9-14, *Interpretatie* 19,2 (2011), 21-24

Samenvatting

Wanneer je naar de gelijkenis van de farizeeër en tollenaar kijkt (18:10-14) en deze aanlegt tegen de aanleiding voor Jezus om deze parabel te vertellen (18:9), dan valt op dat het in de aanleiding om *een* groep gaat, terwijl de gelijkenis om *twee* figuren draait. Dat brengt de auteur tot de kernvraag van zijn artikel: Wat wil deze parabel duidelijk maken aan hen 'die van zichzelf overtuigd zijn dat zij rechtvaardig zijn en die de rest minachten'? In dit artikel schenkt hij allereerst aandacht aan de plaats van de perikoop in de grotere context. De passage maakt deel uit van een eenheid (17:11-18:34) die met Jeruzalem begint en eindigt. Het thema van deze eenheid is het koninkrijk van God en de daarbijbehorende gerechtigheid. Daarna bespreekt hij de structuur van de parabel: A (18:10), B (18:11-12), B' (18:13) en A' (18:14). In de inleiding (18:11) komt aan de orde dat de gelijkenis bestemd is voor een niet nader bepaalde groep van mensen met een sterk dichotomisch wereldbeeld: zij als rechtvaardigen, de rest zondaren. In de gelijkenis zet Jezus twee gestalten tegenover elkaar: een farizeeër en een tollenaar. Aan het begin verschillen ze niet van elkaar, maar aan het eind worden ze door Jezus van elkaar onderscheiden in die zin dat de tollenaar gerechtvaardigd naar huis gaat in tegenstelling tot de farizeeër. Een verklaring daarvoor geeft Jezus aan het slot. Het gebed van de farizeeër, waarin hij hooghartig afstand neemt van de rest, wordt als verhoging geïdentificeerd, het gebed van de tollenaar, waarin hij zichzelf op de laatste plaats zet, als vernedering. met recht door Joop Smit een schokkend en provocerend eindoordeel genoemd.

Essentieel voor de clue zijn de woorden 'rechtvaardig' aan het begin en 'gerechtvaardigd' aan het slot. Er vindt een omkering plaats. Waar de niet nader bepaalde groep zichzelf voor rechtvaardig houdt, daar blijkt dat woord in de parabel toegekend te worden aan de eerder geminachte. De parabel als een verhaal van omkering van gebruikelijke sociale oordelen is een oproep om te leren omdenken.

Trefwoorden: Lucas 18:9-14, gelijkenis, parabel, farizeeër, tollenaar, rechtvaardig, zondaar, rechtvaardiging.

- Piet van Veldhuizen, Gehoorzaamheid is niet genoeg: Over Noach in de schaduw van Abraham, *Interpretatie* 19,2 (2011), 25-27

Samenvatting

In de christelijke traditie wordt Noach geëerd als een lichtend voorbeeld van geloof en gehoorzaamheid. De joodse exegese wordt sinds Rashi gekenmerkt door een kritische waardering van de man die de zondvloed overleefde: hij redde alleen zichzelf. Hij wordt in scherp contrast gezet met Abraham die in zijn voorspraak voor de inwoners van Sodom tot het uiterste gaat.

Trefwoorden: zondvloed, Noach, Abraham, Rashi, verantwoordelijkheid, joodse exegese, gehoorzaamheid

- Willien van Wieringen, Nieuwe wegen of diaspora? Genderperspectief in beweging, *Interpretatie* 19,1 (2011), 28-29

Samenvatting

De bijdrage bevraagt drie van elkaar verschillende uitgaven op hun betekenis slinkende terrein van de feministische geöriënteerde bijbelwetenschap: het eerste van tweeëntwintig delen 'Die Bibel und die Frauen, Eine exegetisch-kulturgeschichtliche Enzyklopädie' (Stuttgart: 2010), 'Als scherven spreken. Over God in het leven van alledag' van Kuze Biezeveld (Zoetermeer, 2009) en de website www.zustervannu.nl van zr. Saers.

Alle drie zijn het belangrijke publicaties: als document van een doorleefde theologie, als voedingsbodem voor nieuwe onderzoeksterreinen geworteld in de feministische traditie, en als exploratie van een modern podium. Het vak, dat van naam is is gewisseld van vrouwenstudies, via feministische theologie naar genderstudies, is volwassen geworden en gaat verschillende wegen.

Trefwoorden: Feministische theologie, Genderstudies, Kune Biezeveld, Vrouwenstudies, Exegese, Bijbel

Interpretatie 19,3 - Vorsten

- Bart Koet, De droom van Salomo (1 Koningen 3): Een schriftuurlijke cursus 'koningschap', *Interpretatie* 19,3 (2011), 4-6

Samenvatting

Wat heeft een koning nodig om een goede heerser te zijn? In 1 Koningen 3:13-15 wordt deze vraag gethematiseerd en wel in een droomverhaal. Droomverhalen hebben vaak een bijzondere rol. Aan het begin van zijn koningschap krijgt de jonge Salomo een bijzondere droom. Na een offer op de hoogte van Gibeon blijft hij daar slapen. In de nacht verschijnt de Heer in een droom aan de jonge koning. God zegt: 'Vraag! Wat zal ik je geven?' Salomo vraagt iets waardoor hij zijn koninklijke taak aan zal kunnen: 'Geef jouw dienaar een luisterend hart om jouw volk te (kunnen) rechtdoen, om inzicht te hebben tussen goed en kwaad.'

Nadat Salomo zijn eigen profiel als koning geschetst heeft, volgt direct daarop een praktijkvoorbeeld. In 1 Koningen 3:16-28 vertelt de bijbelschrijver hoe het luisterend hart de koning helpt een schier onmogelijke rechtszaak tot een goed einde te brengen, wanneer er twee vrouwen naar de koning toekomen met een van de moeilijkste vragen die er kan zijn: wie is de echte moeder? Dit verhaal over Salomo is narratieve pedagogiek en leert ons dat goed kunnen luisteren pas echt koninklijk is.

Trefwoorden: Salomo, 1 Koningen 3, dromen, koningschap, luisteren, narratieve pedagogiek

- Jan Fokkelman, Koning David, *Interpretatie* 19,3 (2011), 7-9

Margetekst

Talloze koningen passeren in de boeken Samuël en Koningen de revue. Het kleurrijkst portret krijgt David, maar daar zag het in het begin (1 Samuël 16) niet naar uit. Wat maakt David nu tot een goede koning?

Eerste alinea

Van alle koningen die ons in de boeken Samuël en Koningen worden voorgesteld, krijgt David wel het kleurrijkste portret. Hij is de hoofdpersoon in ongeveer veertig literaire eenheden en in drie ervan die ons poëzie bieden, treedt hij op als zanger.

Op weg naar het koningschap van David verspilt de schrijver van Samuël geen tijd, maar schotelt ons direct een paradox voor. In I Samuël 16 horen we hoe de oude profeet naar Betlehem wordt gestuurd om nog onder het vigerende regime van Saul een nieuwe koning te zalven. Hij zit een sacrale maaltijd voor en vader Isai toont hem zijn zeven zonen; van enkele horen we zelfs de eigennaam. Zeven is een mooi, ja heilig getal, denken wij, en de profeet meent de juiste kandidaat al te zien, tot driemaal toe, maar wordt gecorrigeerd door zijn Heer: 'De mens kijkt naar het uiterlijk, maar JHWH kijkt naar het hart!' Waarop de

vader een achtste zoon tevoorschijn laat komen, achter de schapen vandaan. De schrijver presteert het de naam van het joch geheim te houden tot zijn laatste vers (16:13).

De paradox schuilt erin dat het lang anonieme, bijna overgeslagen nakomertje de ware blijkt te zijn, de kandidaat van God. Hij wordt in die positie getild door het literaire patroon 7 + 1. Een heilig getal is mooi, maar soms wordt het overtroffen door een verrassend surplus dat een wenk van transcendentie bevat. En op dit punt aangekomen, waag ik het twee verbanden met de poetica te leggen. De klassieke dichtkunst hanteert de acht als het centrale normatieve getal in de versbouw. Tientallen psalmen scoren in het originele Hebreeuws precies het hele getal 8 als gemiddeld aantal lettergrepen per colon (en worden geflankeerd door gedichten waarvan de prosodie geregeld door de precieze 7 of 9 wordt bepaald). En ten tweede. Meer dan de helft van alle psalmen heeft 'van David' als opschrift. Dat hoeft niet persé een aanduiding van auteurschap te betekenen, maar kan worden opgevat als 'David waardig' – een oordeel uitgesproken toen het bijbelse Israël veel later aan kanonvorming toe kwam.¹

Trefwoorden: koning David, 1 Samuël

- Piet van Veldhuizen, Luister en ontluistering: Koning Salomo volgens 1 Koningen 1-12, *Interpretatie* 19,3 (2011), 10-12

Samenvatting

Bij koning Salomo hebben we doorgaans vooral positieve associaties: wijsheid, tempelbouw, luister, vroomheid. Het enige minpunt zou dan zijn dat hij zich via zijn grenzeloos grote aantal vrouwen zou gaan inlaten met allerlei vreemde goden. In dit artikel wordt erop gewezen dat het verhaal van 1 Koningen 1-11 weliswaar in expliciete termen veel positiefs over Salomo te melden heeft, maar dat er in de vertelling ook allerlei signalen zijn die erop wijzen dat Salomo vanaf het begin een soort mateloosheid kent waarmee het niet goed kan aflopen.

Trefwoorden: 1 Koningen 1-12, Salomo, koningschap, Egypte, woud van de Libanon, vredevorst

- Matthijs de Jong, Jezus, de dienende koning, *Interpretatie* 19,3 (2011), 13-15

Samenvatting

Het beeld van Jezus als koning hangt samen met de voorstelling van Jezus als de messias. De invulling van zijn koningschap wordt in de vroegste christelijke geschriften beschreven in het licht van zijn kruisdood. Zijn missie als messias wordt uitdrukkelijk als een niet politieke gepresenteerd en ingevuld met het beeld van Jezus als de lijdende rechtvaardige bij uitstek, die zijn lijden en sterven accepteerde in gehoorzaamheid aan God. Tegelijkertijd wordt zijn koningschap gedefinieerd als een hemels koningschap dat begon met zijn opstanding en verheerlijking en dat bij zijn (weder)komst ook op aarde zijn beslag zal krijgen. Het beeld van de 'lijdende en dienende koning' volgt dus uit de vroegchristelijke invulling van Jezus' koningschap in het licht van zijn dood.

Trefwoorden: Jezus, messias, koning, lijden, dienen, lijdende rechtvaardige, koningschap

- Maarten den Dulk, Herodes en Herodias, *Interpretatie* 19,3 (2011), 16-19

Samenvatting

Het verhaal over de moord op Johannes de Doper is vanuit de eerste eeuw niet alleen overgeleverd door het evangelie naar Marcus, maar ook in het werk van de Joodse historicus Flavius Josephus. De vergelijking van beide versies laat zien dat Josephus het verhaal inkadert in de internationale, politieke verhoudingen. De moord op Johannes markeert het begin van het einde van de Herodesdynastie. Het Marcusevangelie daarentegen stelt het verhaal in het kader van de beweging van Jezus. Het optreden van Johannes markeert het begin van het koningschap van God. Het evangelie zoekt daarbij in op de relatie van Herodes, Herodias en haar dochter en op hun persoonlijke verantwoordelijkheid.

Kernwoorden: Johannes de Doper, Herodes, Herodias, Marcus 6:14-29, Flavius Josephus, verjaardag

- Bettine Siertsema, Saul als tragische held, *Interpretatie* 19,3 (2011), 22-24

Samenvatting

In het toneelstuk *Sauls dood* geeft Abel Herzberg koning Saul de allure van een tragische held. Zijn tegenstrever is niet zozeer David, in wie hij zelfs een diep begrip ontmoet, als wel de harde profeet Samuel. Saul is zich bewust van zijn tekort maar groeit juist in zijn vertwijfeling tot vorstelijke grootsheid. In zijn donkerste uur vindt hij verzoening met zijn eigen verscheurdheid, en voelt zich, ook in zijn twijfel, gezien en aanvaard door God. Herzbergs portret getuigt van grote sympathie voor Saul, zonder tegen de door de Bijbel geschetste feiten in te gaan.

Kernwoorden: Saul, David, verwerping, twijfel, 1 Samuël

- Aart van Drie, De heilige kus, *Interpretatie* 19,3 (2011), 25-27

Samenvatting

Paulus geeft in een aantal van zijn brieven de opdracht: ‘Groet elkaar met een heilige kus’ (Rom. 16:16; 1 Kor. 16:20; 2 Kor. 13:12; 1 Tess. 5:26. Zie ook 1 Petr. 5:14). De heilige kus heeft diverse functies gehad in het vroege christendom. Twee worden er behandeld. De heilige kus heeft de functie gehad van het doorgeven van de heilige Geest. Deze functie vindt voornamelijk plaats binnen de liturgie, zoals bij de wijding van een bisschop, de bediening van de doop en de viering van het heilig avondmaal. De tweede functie die behandeld wordt is in overeenstemming met het gebruik van de begroetingskus in de Grieks-Romeinse wereld. De heilige kus is in dat opzicht een bevestiging van familiebanden. Door de heilige kus wordt de geestelijke verwantschap tussen christenen tot uiting gebracht. Het uitwisselen van de heilige kus kan een erotische lading krijgen. Tegenwoordig is terughoudendheid van de kerk op dit terrein gepast.

Kernwoorden: Heilige Geest, heilige kus, kus, Paulus, vroege kerk

Interpretatie 19,4 - List en bedrog

- Joep Dubbink, Soms moet het, God doet het ook: Nuttige leugens in Tenach, *Interpretatie* 19,4 (2011), 4-7.

Samenvatting

De leugen uit nood is in het Oude Testament veelvuldig aanwezig. De leugen maakt soms naadloos deel uit van de vertelling, zonder dat er aparte aandacht aan wordt besteed, of de verteller er negatief over oordeelt. Dat roept vragen op van ethici, die om begrijpelijke redenen huiverig zijn om een leugen om welke reden dan ook toe te staan. Het levert ook problemen op voor exegeten die de bijbelse personages graag als voorbeeld zouden willen opvoeren. Maar de bijbelse werkelijkheid blijkt rauwer en minder ideaal ethici en exegeten wensen.

Er zijn zelfs situaties waarin God creatief omspringt met de waarheid. Wanneer hij dat nodig acht om zijn doelen te bereiken, houdt hij informatie achter of verstrekt bewust verkeerde informatie, bijvoorbeeld via zijn profeten. Dat de moderne lezer daar problemen mee ondervindt, komt omdat deze veelal een formeel-juridisch waarheidsbegrip hanteert. Het bijbelse waarheidsbegrip heeft eerder betrekking op de inhoud en de uitwerking van wat gezegd wordt gericht: bevordert het de gemeenschap, of niet? In die zin wordt *sjèqèr*, ‘leugen’, ook in de bijbel zeer negatief gewaardeerd, maar wat precies leugen is, is minder duidelijk dan op het eerste gezicht lijkt.

Trefwoorden: leugenprofeet, liegen, (nood)leugen, waarheid, godsbeeld, ethiek, Rachab

- Piet van Midden, List en bedrog als *Leitmotiv* in Rechters, *Interpretatie* 19,4 (2011), 8-10.

Samenvatting

Het boek Rechters is onlosmakelijk verbonden met het boek Jozua, en wel als ‘spiegelboek’. Rechters is de omgekeerde wereld van Jozua: waar in Jozua alles volgens de Tora verloopt, wordt in Rechters een hellend vlak getekend. ‘List en bedrog’ is daarbij een vast *Leitmotiv*. De rechters zijn eerder anti-helden dan helden en hebben allerlei trucage nodig om hun doel te bereiken. Daarbij gaat het van kwaad tot erger – in kwalitatieve en kwantitatieve zin. Van een ‘grap’ die op een moord uitloopt, via geschonden gastvriendschap naar het opbreken van de broederschap tot massale broedermoord aan toe. Simson spant

in negatieve zin de kroon. Hij brengt geen redding, vrijwel alleen ondergang. Hem worden de ogen uitgestoken, hij wordt in koperen boeien geslagen, tegen de achtergrond van een verwoeste tempel. Daarbij geven de richters een goed beeld van het koningschap, dat van David af alleen maar bergafwaarts gaat, uitlopend op Zedekia, wie precies overkomt wat met Simson gebeurt.

Trefwoorden: Rechters, list en bedrog, gastvriendschap, broedermoord, Simson, anti-held

- Nico Riemersma, Slim bezig - de duivel: De duivel/satan in Lucas-Handelingen, *Interpretatie* 19,4 (2011), 11-13.

Samenvatting

Als de duivel en de satan om iets bekend staan, dan is dat list en bedrog. Het Griekse woord (*dolos*), dat zowel list als bedrog kan betekenen, komt in Lucas-Acta echter maar een keer voor, te weten in Handelingen 13:8. Woorden die tot hetzelfde semantische veld behoren: 'misleiden' en 'verleiden' ontbreken in Lucas. Een vergelijkbaar werkwoord dat Lucas wel kent, in verband met de duivel, is 'verzoeken' of nog liever: 'beproeven'. Wat de duivel probeert, is om mensen op een slimme manier, gebruikmakend van de moeilijke omstandigheden waarin zij verkeren, tot afvalligen te maken. Het klassieke voorbeeld daarvan is het verhaal dat bekend staat als 'de verzoeking in de woestijn' (Lucas 4:1-13). In de middelste verzoeking (4:5-8) gaat het om de verzoeking om op een makkelijke manier de macht over de wereld (=het Romeinse Rijk) te krijgen. Een slimme lezer zal zien dat de keizer en de duivel hier met elkaar vereenzelvigd worden.

Dat de satan in Lucas-Handelingen vooral een tegenstander is van de Heilige Geest, wordt duidelijk wie Lucas 4:1-13, Handelingen 5:1-11 en 13:6-12 bijeen leest.

Trefwoorden: duivel, satan, list, bedrog, slim, verzoeken, Romeinse Rijk, Lucas 4:1-13.

- Sam Janse, Een vrouw die ver gaat: List en bedrog in Judit, *Interpretatie* 19,4 (2011), 14-16.

Samenvatting

In het boek Judit nemen list en bedrog een duidelijke plaats in. De generaal Holofernes wil Judit verleiden/bedriegen, maar wordt zelf verleid/bedrogen. Ironie speelt in de gesprekken die Judit in het vijandelijke kamp voert een opvallende rol: haar woorden zitten vol dubbele bodems die de personen in het verhaal niet begrijpen, maar de lezer die de afloop kent wel.

Judits list en bedrog zijn nauw verbonden met Gods handelen. God zelf is degene die, zij het ook door middel van Judit, Israëls vijanden door list ten onder brengt (9:10,13). De motieven van de heilige oorlog zijn daarbij niet over het hoofd te zien. Tussen de narratieve momenten van de arrogantie van de vijand (aan het begin) en zijn beschaming (aan het eind) staan verblinding en bedrog. Dit alles opdat God zijn bedreigde volk Israël redt.

Kernwoorden: Apocriefen, Judit, Holofernes, heilige oorlog, list, bedrog, verleiding, ironie

- Leo Mock, 'Zij is niet in de hemel?' Over waarheid en onwaarheid bij de rabbijnen, *Interpretatie* 19,4 (2011), 17-19.

Samenvatting

Hoewel er één waarheid bestaat bij God, leren de rabbijnen dat God deze waarheid in context van de wereld, als het ware kapot gooit op aarde. Een proces, waarin waarheid vele facetten kent, ontstaat. Krampachtig vasthouden aan één waarheid die andere waarheden uitsluit kan bedreigend zijn. Waarheid kan een zelfstandig leven gaan leiden, als een uit de hand gelopen proces, als een Golem die zich tegen zijn schepper keert. Waarheid dient daarom altijd in relatie met mensen gestalte te krijgen. Op die manier ontstaan meer visies naast elkaar die allemaal waar(achtig) zijn en elkaar niet hoeven uit te sluiten. Verschillende ogenschijnlijk tegengestelde standpunten zijn elk waar, bekeken vanuit de eigen optiek, de eigen innerlijke logica. Op het meta-niveau blijft er één waarheid bestaan, maar deze omvat – wonderlijk genoeg – de vele aardse facetten van de waarheid. Het is de consequentie van een schepping, waarbij het vele uit het ene ontstaat. Soms is het in menselijke context een ogenschijnlijke onwaarheid, die tot een hogere waarheid leidt.

Trefwoorden: jodendom, rabbijnen, legende van Golem, waarheid, onwaarheid, Aäron

- Maarten den Dulk, Wat is de clou van Genesis 1-4, *Interpretatie* 19,4 (2011), 23-25.

Samenvatting

In dit artikel wordt Genesis 1-4 niet gelezen als een verhaal over het begin van mens en wereld, maar als fundamenteel en praktisch onderwijs om te leren leven. Het zogenaamde scheppingsverhaal biedt een verklaring van het sabbatsgebod als gebod om actief en ontspannen te leven van dag tot dag. De verhalen over het paradijs en het Kaïnsgezicht geven onderricht in de problematiek van het leren om samen te leven. Hoe leren mensen? Aan welke leer geven ze zich over? Ten einde te kunnen leren, moeten mensen in ieder geval tijd en plaats vrij houden voor onderwijs. Doen ze dat niet dan vallen ze ten prooi aan de wetten van de genadeloze strijd om het bestaan.

Trefwoorden: scheppingsverhaal, sabbatsgebod, praktisch onderwijs, leren

- Evert van den Berg, Salomo en Joas in priesterlijk perspectief, *Interpretatie* 19,4 (2011), 26-28.

Samenvatting

In het testament dat David zijn zoon en opvolger Salomo in 1 Koningen 2:1-3 meegeeft, treffen we de uitdrukking ‘in acht nemen wat in acht genomen moet worden’ aan. Deze zinswending komt negentien keer in de Hebreeuwse Bijbel voor en blijkt bij nader onderzoek steeds een sacrale inhoud te hebben. Zo moet Salomo in acht nemen wat van God in acht genomen moet worden.

Een tegenvoorbeeld lijkt het voorkomen in de troonsbestijginggeschiedenis van Joas in 2 Koningen 11:6 en 7, waar ze inhoudt dat soldaten de wacht moeten houden bij het paleis en de tempel. Het betrokken hoofdstuk is echter van priesterlijke oorsprong en is later in het deuteronomistisch geschiedwerk ingevoegd. Zo staat de jonge koning ‘volgens de regel’, weer een priesterlijke uitdrukking, bij de zuil en ontvangt hij de ‘getuigenis’, naar alle waarschijnlijkheid een priesterlijke aanduiding voor een Torarol. Mede daardoor heeft deze troonsbestijging het karakter van een liturgische plechtigheid.

Zowel Salomo als Joas krijgt dus een gewijde opdracht. Salomo moet de Tora in acht nemen, Joas ontvangt een kopie daarvan, naar aangenomen mag worden als richtlijn voor zijn regering. Daardoor krijgt beider regering een sacraal stempel.

Kernwoorden: 1 Koningen 2, 2 Koningen 11, Salomo, Joas, in acht nemen, getuigenis, regel, priesterlijke traditie

- Aart van Drie, 144.000 mannelijke maagden, *Interpretatie* 19,4 (2011), 29-31.

Samenvatting

In Openbaring 14:1-4 beschrijft Johannes een visioen waarin hij het Lam ziet staan met 144.000 vrijgekochten. Het zijn degenen die zich niet met vrouwen hebben afgegeven maar maagdelijk zijn gebleven. Twee interpretaties van dit tekstgedeelte die niet eenduidig pleiten voor seksuele onthouding worden behandeld. In de eerste interpretatie wordt de betekenis van de maagdelijkheid gezocht in de huwelijksmetafoor die in de bijbel veelvuldig toegepast wordt voor de relatie tussen God en zijn volk. De tweede interpretatie duidt de mannelijke maagden in de politieke en sociale context van het Romeinse Rijk. Een strenge huwelijkswetgeving werd in het Romeinse Rijk toegepast om het geboortepercentage en het ideaal van de patriarchale familie veilig te stellen. Het visioen van de honderdvierenveertigduizend laat zien dat de vrijgekochten niet hoeven te voldoen aan de genderrollen die het Romeinse Rijk oplegt. Deze lezing kan een bevrijdende functie hebben.

Kernwoorden: Openbaring, visioen, maagd, genderrol, huwelijk, seksuele onthouding, Romeinse Rijk

Interpretatie 19,5 - God en het lot

- Klaas Spronk, Een spijtig en inspirerend verhaal: Genesis 6-9 en het Gilgamesh epos, *Interpretatie* 19,5 (2011), 4-6

Samenvatting

De rol van God in het verhaal van de zondvloed roept vragen op: Hoe kan het dat hij spijt had van zijn scheppingswerk? Had hij niet op een minder extreme manier kunnen ingrijpen? In het overeenkomstige verhaal over de vloed in het Gilgamesh epos wordt uitgebreider op deze kwesties ingegaan. De negatieve rol wordt daarin gespeeld door de oppergod Ellil, de positieve door Ea, de god van de wijsheid. In Genesis 6-9 zijn beide rollen verenigd in die van JHWH. Dat houdt in dat hij hier niet getekend wordt als een almachtige en alwetende god. Hij is verrast door de hardnekkigheid van het kwaad, maar hij laat zich daardoor niet van de wijs brengen. Met de aanwijzingen die hij na de vloed aan Noach geeft helpt hij de mensen een eigen houding ten opzicht van dat kwaad te vinden.

Als een rode draad loopt door het verhaal de verwijzing naar de naam Noach, die zich in het Hebreeuws laat verbinden met de kernwoorden 'troosten', 'spijt hebben', 'genade' en 'rust vinden'.

Kernwoorden: Genesis 6-9, zondvloed, Gilgamesh epos, Noach, theodicee, spijt hebben, troosten

- Adri van der Wal, Jeremia's spookbeeld van een verwoest land (Jeremia 4:23-31), *Interpretatie* 19,5 (2011), 7-9

Samenvatting

De passage Jeremia 4:23vv, deel uitmakend van Jeremia's vroegste prediking in de hoofdstukken 2-6, tekent de dreigende ondergang van Juda en Jeruzalem in kosmische proporties. Er is een nauwe verwantschap met Genesis 1:2. De context maakt duidelijk dat Jeremia hier geen voldongen feit schildert, maar een werkelijkheid die nog te voorkomen valt. Dat mag afgeleid worden uit uitspraken in 4:1-4.14 en 5:1, waar de profeet zinspeelt op bekering en vergeving.

Jeremia 4:23-31 is een nadere uitwerking van uitspraken in 4:7 en 4:19-21. De profeet verwacht dus dat het dreigende oordeel voltrokken wordt via oorlogshandelingen. Vanuit 4:19 is voelbaar hoezeer de profeet geworsteld heeft met zijn profetische boodschappen. De uitspraken in 4:8 en 4:28 die de onvermijdelijkheid van het oordeel over Juda en Jeruzalem schetsen, kunnen worden beschouwd als latere toevoegingen aan de tekst. Jeremia 4:27 toont aan dat het dreigende oordeel geen definitief einde van Juda en Jeruzalem betekent.

Kernwoorden: Jeremia 4:23-31, Genesis 1:2, verwoesting, chaos, schepping omgekeerd, oordeel

- Aarnoud Jobsen, Het einde komt! Een donderpreek in Ezechiël 7, *Interpretatie* 19,5 (2011), 10-12

Samenvatting

Ezechiël is een van woede doortrokken tekst, waarin de profeet zich namens God richt tot de eerste ballingen, die in 597 v. Chr. zijn gedeporteerd naar Babel. Zij zijn de eerste hoorders van deze tekst, waarin de profeet spreekt over 'de aardbodem van Israël'. Deze aardbodem verwijst naar het economisch gebruik van het land. De woede van de profeet richt zich tegen economisch wanbeleid, corruptie en een arrogante politieke houding. Er komt een einde aan deze samenleving waarvan Jeruzalem het centrum vormt. De eerste ballingen hebben al aan den lijve ervaren wat het betekent om slachtoffer van politiek geweld te zijn. Hun wordt alle hoop ontnomen dat er terugkeer naar Jeruzalem mogelijk is. Er zullen nog meer rampen over Israël komen. De Heer schakelt daarbij de vijand van Israël in als degene die deze rampen zal uitvoeren.

Het Godsbeeld in Ezechiël 7 is ambivalent. Aan de ene kant kondigt hij aan het wangedrag te vergelden, aan de andere kant blijft Hij tot en met betrokken op Israël. De bedoeling van de van woede doortrokken tekst is dat de hoorders tot inkeer komen en de Heer erkennen als hun God, een God die ook buiten Israël zijn macht blijft behouden.

De tekst staat in een lange traditie. De profetische aankondigingen van 'de dag van de Heer' als een dag van wraak krijgen buiten hun directe historische context een apocalyptische toonzetting, waarbij de notie van het Laatste Oordeel steeds belangrijker wordt. Het Godsbeeld krijgt dan angstaanjagende trekken.

Kernwoorden

Ezechiël 7, deportatie, woede, einde, dag des Heren, dies irae, laatste oordeel.

- Hans Snoek, Het boek Job: een stapeling van paradoxen, *Interpretatie* 19,5 (2011), 13-15

Samenvatting

‘God óf lot’ lijkt een overzichtelijke tegenstelling. Toch kiest de Bijbel niet eenduidig voor de ene of de andere benadering. Dit blijkt onder meer uit Job 1, waar de alwetende verteller schetst hoe God de satan stimuleert om Job te beproeven, terwijl Job de indruk heeft dat hij getroffen wordt door het lot. Nog interessanter is Job 4-5, waar Elifaz een kaleisdocopische hoeveelheid verklaringen van tegenspoed schetst. God heeft het gezag om mensen te slaan en te helen. Elders in zijn rede merkt Elifaz echter op dat een mens geboren is voor moeite, hetgeen suggereert dat het lot een belangrijke verklaring voor tegenspoed is. Naast deze visies op God én lot, verdedigt Elifaz ook nog eens de stelling dat boosdoeners het lijden aan zichzelf te danken hebben. Al met al redeneert Elifaz dus niet vanuit het principe ‘God óf lot’, maar vanuit de overtuiging dat er verschillende verklaringen voor het lijden zijn. Deze visie doet wat betreft Elifaz (en wellicht ook wat betreft de verteller van deze rede) blijkbaar meer recht aan de complexiteit van het lijden, dan het te eenvoudige dilemma ‘God óf lot’.

Trefwoorden: Job, Elifaz, God of lot, lijden, tegenspoed

- Maarten den Dulk, Teken en tijd: Marcus 13, *Interpretatie* 19,5 (2011), 16-18

Samenvatting

In hoofdstuk 13 van het Marcusevangelie bereidt Jezus zijn leerlingen voor op de grote oorlog tussen Rome en Jeruzalem. Die oorlog zou uitlopen op de mensonterende catastrofe voor de Joodse bevolking, het verlies van de politieke zelfstandigheid en de vernietiging van het religieuze centrum, de tempel. Wat krijgen de leerlingen daarover te horen? Dat het één van die noodlottige rampen is, zoals die nu eenmaal gebeuren? Of dat het een oordeel is dat anderen treft en waarvan je je maar beter kan distantiëren? Of wil Jezus hier woorden spreken tot het hart van Israël om haar te bemoedigen in leven en in sterven? Hoe richt het Marcusevangelie onze blik op Jeruzalem in tijden van nood? We volgen de gang van de tekst van Marcus 13 en wel in de vorm van een vrije, actualiserende bewerking.

Trefwoorden: Marcus 13, val van Jeruzalem, tempel van Jeruzalem

- Nico Riemersma, Genealogie en Genesis 5: Henoeh en Noach, *Interpretatie* 19,5 (2011), 22-24

Samenvatting

Bijbelse geslachtslijsten worden bij het bijbellezen meestal overgeslagen. Dat een geslachtslijst zoals Genesis 5 wel degelijk het bestuderen waard blijkt te zijn, laat Nico Riemersma zien. Hij richt zich op de afwijkingen van de standaardvorm. De aandacht gaat met name uit naar Henoeh (5:21-24) en Noach (5:32).

De clou doet zich voor rond de verwekking van de eersteling. Bij iemand als Jered lezen we voorafgaande aan de verwekking als daarna dat hij leefde. Dat is bij Henoeh anders. Van hem zegt de verteller voorafgaand aan de verwekking dat hij leefde, maar daarna wordt gezegd dat hij wandelde met God. Kortom, de verwekking van de eersteling heeft een ander mens van hem gemaakt. Als de verteller vervolgens zegt dat God hem opnam, dan zal de lezer begrijpen dat hier het geloof stem krijgt dat mensen die voor Gods aangezicht leven, de dood niet zullen zien.

Bij Noach is de omgekeerde beweging zichtbaar. Voor de verwekking van zijn drie zonen wandelde Noach met God wandelde. Die zegswijze treft de lezer niet ook 'na de vloed' (9:28-29) aan. In plaats daarvan staat er dat hij leefde. Het zal duidelijk zijn: het gebeuren van de vloed heeft bij Noach voor een diepgaande verandering gezorgd, precies omgekeerd aan Henoeh.

Waar de verwekking van de eersteling als ook de verwekking van de andere zonen en dochters Henoeh deed veranderen van iemand die eerst 'gewoon' leefde om daarna met God te wandelen, daar is het bij Noach de vloed die hem van zijn wandelen met God afbrengt om daarna 'gewoon' te leven.

Trefwoorden: Genesis 5, geslachtslijst, genealogie, Henoeh, Noach, wandelen met God, opname in de hemel, hemelvaart

- Willien van Wieringen, Humor en heiligheid: Is het lachen met Simson (Rechters 13-16)? *Interpretatie* 19,5 (2011), 25-28

Samenvatting

Kunnen humor en heiligheid elkaar vinden? Beantwoording van de vraag vereist bewustwording van het perspectief dat wordt gehanteerd: het binnenperspectief, waarbij iets of iemand als heilig wordt gecategoriseerd, of het buitenperspectief, waarbij heiligheid geen bestaande categorie vormt. Aan de hand van Rechters 13-16 (het levensverhaal van Simson) wordt onderzocht of in de Heilige Schrift humor is te vinden. Dat blijkt zo te zijn, het verhaal is zelfs in zijn geheel als satire op te vatten, functionerend als adempauze in het geheel van bijbelverhalen over richters en koningen. De humor zit niet alleen in passages, maar ook in een verhaallijn. Door de ingrepen van de verteller kan de lezer van toen en van nu de tekst zelf met humor benaderen, zonder dat deze aan heiligheid inboet.

Humor is te vinden in de heilige tekst die de Bijbel is voor de *inner circle*. Er is een voorwaarde voor het herkennen ervan: de lezer/es moet niet alleen bekend zijn met de Bijbelse verhalen, z/hij moet ook de humor willen herkennen. Waarmee meteen erkend wordt dat zoiets alledaags als lachen in relatie kan worden gebracht met heiligheid, zonder dat het heilige karakter van het object wordt aangetast.

Kernwoorden: Humor, heiligheid, rechters, Simson, Delila, het heilige, gender, satire

- Piet van Veldhuizen, Amsterdamse ideologie. Over de bundel ‘God als koekenbakker’, *Interpretatie* 19,5, (2011), 29-31

Samenvatting

De ‘Amsterdamse school’ is een stroming in de bijbelse theologie en exegese-beoefening die sterk gestempeld is door de dialectische theologie van Karl Barth en het denken van Miskotte. In 2010 verscheen een bundel met bijdragen van auteurs uit deze kring, over het bijbelse begrip ‘schepping’. Ze reageren kritisch op de huidige tendens om ‘schepping’ met ‘natuur’ te vereenzelvigen. Maar ze lijken geen oor te hebben voor de vragen waaruit die tendens voortkomt. Ook de boektitel verraadt dat met *dédain* gekeken wordt naar mensen die bij ‘schepping’ denken aan het ontstaan van de aarde of aan de natuur. De vraag is, of de Amsterdamse school, ooit begonnen als anti-ideologische beweging, niet zelf in een ideologische woordenwereld gevangen is geraakt, waardoor ze de vragen van de tijd niet meer kan horen.

Trefwoorden: schepping, natuur, Amsterdamse school, Frans Breukelman, bijbelse theologie

Interpretatie 19,6 - Bijbelse hufters

- Piet van Veldhuizen, Schoftentuig! Over ‘goddelozen’ als bijbels trefwoord, *Interpretatie* 19,6 (2011), 5-7

Samenvatting

Het Hebreeuwse woord *rasja* wordt in Nederlandse vertalingen veelal met ‘goddeloze’ weergegeven. Het gaat om een moedwillige boosdoener, het tegengestelde van de *tsaddik*, de rechtvaardige. Maar veel hedendaagse lezers associëren de term ‘goddeloze’ met ‘ongelovige’. Waar de bijbelse auteur zijn diepe afkeer van hufterigheid uitspreekt, lijkt het in de Nederlandse tekst dat er opgeroepen wordt tot geweld tegen ongelovigen. Dat is een uiterst onwenselijke situatie. Het is echter niet gemakkelijk om een alternatief te vinden dat met dezelfde hartgrondigheid kan worden uitgesproken, terwijl de teksten (*rasja* komt vooral voor in Psalmen, Job en Spreuken, dus in pittige teksten in versvorm) dat wel vereisen. ‘Hufters’ komt heel dicht in de buurt.

Trefwoorden: goddeloze, boosdoener, hufter, ongelovige, bijbelvertaling

- Piet van Midden, Mijn vader is een koning - en ik ben niet veel beter ..., *Interpretatie* 19,6 (2011), 8-11

Samenvatting

Het boek Rechters gaat *over* richters, maar *om* koningen. In een opgaande lijn dromen de richters van meer dan een lokaal leiderschap. Ook de kleintjes. Het culmineert in het verhaal over Abimelek. ‘Mijn vader is koning’ betekent dat en in die naam krijgt de lezer informatie achteraf over de die vader: Gideon

– Jerubbaäl. Waar de richter in hem ophoudt en de koning in hem wordt geboren gaat het hopeloos fout. Abimelek maakt die dromen waar. Hij wordt conform de koningswet uit Deuteronomium 17 uit het midden van zijn broeders gekozen, maar ze zijn boefjes en boefjesmaat. Er is geen *chèsed* en geen *èmèt*, broederlijke solidariteit. Daarmee is het koningschap tot mislukken gedoemd: het scheidt een nieuw soort broederschap, een boevenmaatschap, die uit is op hegemonie en dus op moord en doodslag. Uiteraard is het in retrospectief verteld: de kliek rondom de koningen van Israël en Juda heeft model gestaan voor de fatale ‘broederschap’ rond Israëls modelkoning Abimelek. Daarenboven is koningschap niet alleen gevaarlijk maar ook volstrekt nutteloos, leert de fabel van Jotam ons. Als met het uitsteken van de ogen van Simson het licht uitgaat over het tot mislukken gedoemde koningschap, wordt vervolgens in het tweede deel van het boek Rechters in bijna messiaanse zin gedroomd van een koning naar het model van David, die de broeders niet tegen elkaar opzette, zoals Abimelek, maar juist verbond: ‘Was er maar een koning in die dagen geweest, dan...’

Trefwoorden: Rechters 9, Abimelech, koning, koningschap, Sichem, fabel van Jotam

- Adriaan Soeting, Grof gedrag van Jezus (Marcus 7:24-30), *Interpretatie* 19,6 (2011), 12-14

Samenvatting

Het gesprek van Jezus met de Syrofenicische vrouw (in Marcus 7:24-30) is aanstootgevend. Een vrouw vraagt Jezus om haar zieke dochter te genezen, op grond van de roep die van hem is uitgegaan. Jezus reageert met beledigende opmerkingen. Men heeft het aanstootgevend karakter van Jezus’ reactie altijd gevoeld. Matteüs, die het verhaal van Marcus overneemt, vervormt Jezus’ reactie door er een geloofstest van te maken (Mat. 15:28). Commentaren trachten Jezus’ ruwe bejegening – hij vergelijkt de vrouw en haar dochter met honden – te verzachten en wijzen erop dat Jezus van ‘hondjes’ spreekt. Het zou om ‘schoothondjes’ gaan. Er zijn nog andere pogingen aangewend om Jezus’ woorden acceptabel te maken. Het feit echter dat Jezus niet-Joden met ‘honden’ vergelijkt en daarentegen zijn volksgenoten ‘kinderen’ noemt die voorgaan, roept de gedachte op aan de afschuwelijke slogan: ‘Eigen volk eerst!’ Het slagvaardig antwoord van de intelligente Griekse vrouw brengt Jezus op andere gedachten, namelijk die van de universaliteit van het goddelijk heil, zoals Marcus die verderop in zijn evangelie uitwerkt (11:13; 13:10).

Kernwoorden: Marcus, Jezus, Syrofenicische vrouw, grof, universaliteit

- Maarten den Dulk, Het paradijsverhaal: breuk of ontwikkeling? *Interpretatie* 19,6 (2011), 18-20

Samenvatting

Het paradijsverhaal in Genesis wordt door Karel Deurloo uitgelegd als het verhaal over de verbondsbreuk en door Ellen van Wolde als een gelijkenis van de ontwikkeling van de mens. In dit artikel wordt een poging gedaan om recht te doen aan beide inzichten en om niettemin door het dilemma heen te komen. Daartoe wordt het paradijsverhaal verstaan als een doorlopend verhaal over de wijze waarop mensen ‘leren’. Het blijkt dan dat in dit verhaal op narratieve wijze het leerproces van de Tora verhelderd wordt en dat er tegelijk melding wordt gemaakt van de confrontatie met een andere leerwijze, die het Tora-onderwijs onderuit haalt. Zowel ontwikkeling als breuk tekenen dit verhaal.

Trefwoorden: Genesis 2-3, paradijs, zondeval, menswording, Adam en Eva

Interpretatie 19,7 - Handicaps

- Nico Riemersma, Een blinde die het heil toch zal zien (Lucas 18:35-43), *Interpretatie* 19,7 (2011), 4-6

Samenvatting

Het artikel zet in met de vraag met wat voor blindheid we hier te maken. Gaat het om fysieke blindheid of hebben we hier van doen met een vorm van spirituele blindheid. Met behulp van Lucas 2:30 en 3:6 probeert de auteur het dilemma te boven te komen. Daarna volgt een onderzoek naar de relatie met Lucas 17:11-18:34 en naar de structuur van 18:35-43. Lucas 18:35-43 bevat twee rondes (18:35-40a en

18:40b-43). De eerste (*kyrie*) ronde wordt gekenmerkt door het onderzoek van de blinde naar wat er precies aan de hand is, hetgeen ten slotte leidt tot het aandacht vragen van de blinde voor zijn situatie. De tweede (*gloria*) ronde staat in het kader van het herstel van het zicht. De man kent meer problemen dan alleen zijn blindheid. Het zijn problemen die het gevolg zijn van zijn blindheid. Wat in het verhaal opvalt, is allereerst de vasthoudende manier waarop de blinde man contact zoekt te maken met Jezus als ook zijn uiteindelijke hulpvraag. Hij vraagt Jezus niet om een aalmoes (zie Hand. 3:2), maar dat hij weer zal kunnen zien. Zoveel vertrouwen heeft hij blijkbaar in Jezus. Dat de blinde weer kan zien, gebeurt doordat hij gehoor geeft aan Jezus oproep. Of deze verandering echt zo opvallend is als op eerste gezicht lijkt? Gaat het niet vaker zo bij veranderingen? Ze vinden plaats, wanneer er ook heel bewust een stap in die richting gezet wordt.

Trefwoorden: Lucas, blinde, blindheid, zien, redding, heil, handicap, kyrië, gloria.

- Dick Stap, Zonde en gezondheid. Een subjectieve uitleg van Johannes 9:1-7, *Interpretatie* 19,7 (2011), 7-10

Samenvatting

Elke chronisch zieke is genoodzaakt om met beperkingen om te gaan. Veel zieken doen dat door hun leven te ontwerpen door middel van keuzes die hen daaraan aanpassen. Zo ontstaat een zelfontwerp dat georiënteerd is op het ziek zijn. Jezus vraagt aan de blindgeborene echter om zich te oriënteren op gezondheid (Johannes 9). Op weg naar Siloam geeft de blindgeborene daaraan gehoor. Hij is een messiaanse gestalte van bevrijding omdat hij zich gaandeweg diepgaand realiseert, dat de Eeuwige élk zelfontwerp doorbreekt wanneer Hij zich in Jezus tegenwoordig stelt. Voor de aangepaste gehandicapte betekent dit, dat gezondheid toch een onvermoede optie wordt.

Trefwoorden: Johannes 9, blindgeborene, handicap, chronische ziekte, zonde, gezondheid

- Jan Delhaas, Verstandelijk beperkte mensen de lulletjes van kerk en samenleving? *Interpretatie* 19,7 (2011), 11-14

Samenvatting

De samenleving beschouwt mensen met een verstandelijk beperking als burger, maar zet hen achteraan. De vraag is of dat in de kerk als geloofsgemeenschap anders is. Volgens de auteur kan het kerkmodel van Paulus in 1 Korintiërs 12 helpen. In dat model is elk lid op een uitzonderlijke manier doorgeefluik van de Geest. De communicatie tussen de verschillende lichaamdelen is daarbij cruciaal. Alleen door overvloedige aandacht, zorg en respect voor de zwakst lijkende leden wordt hun charisma ontdekt als geschenk aan het geheel. Inclusieve praktijken kunnen als voorbeeld dienen. De auteur beschrijft zijn persoonlijke ervaring als geestelijk verzorger.

Trefwoorden: verstandelijk beperking, inclusie, sociale integratie; 1 Korintiërs 12; lichaam van Christus, gemeenteopbouw.

- Henk Abma, De zegen van Jakob: mank aan het postmodernisme, *Interpretatie* 19,7 (2011), 15-18

Samenvatting

Postmodern, beter postklassiek, wil zeggen: de ene greep – die van eeuwige waarheden – is ons niet langer gegeven. Zien, soms even, want alles is fragment. Vandaar een puntsgewijze verkenning van de tweeling (Jacob en Ezau) en hun strijd: in de joodse traditie, de beeldende kunst, bij twee joodse schrijvers uitlopend op een dichtbundel van Toon Tellegen, waarin een man vecht met een engel. Het perspectief van de zegen (Genesis 32:22-32) als een vooral pijnlijke genade, brengt ons bij Karl Barth, waarna het thema zich nog een keer spiegelt in een gedicht van Derek Walcott, een multiculturele specialist bij uitstek op het gebied van open wonden en hun genezing.

Trefwoorden: Genesis 32, Jakobs worsteling aan de Jabbok, Keilson, Arnoni, Epstein, Tellegen, Walcott

- Marian Geurtsen, Een doekje voor het bloeden: Maandverband in de Bijbel, *Interpretatie* 19,7 (2011), 22-24

Samenvatting

Maandverband in de bijbel? Hoe kom je op het spoor van iets dat zo met taboes is omgeven als maandverband? En dat nog wel in de Bijbel? Het is al bijna onmogelijk om iets te vinden over maandverband in de 19^e eeuw, laat staan zover terug als in bijbelse teksten.

In de boeken van het Eerste Testament komt wel enkele malen een verwijzing voor naar doeken of lappen van een menstruerende. Het deuterocanonieke gebed van Esther (Est-aanvulling C: 8, 27 in de NBV) benoemt haar hoofddoek (of haarband) als een ereteken, net zo walgelijk als een menstruatiedoek. In dezelfde lijn lijkt mij dat Jesaja verwijst naar maandverband in Jesaja 64:5: oude lappen die vrouwen gebruikten om menstruatiedoek op te vangen. Een speurtocht langs de betekenissen van de hebreeuwse woordgroep *begeed idim* (periodieke lap, periodendoek) is tegelijkertijd een rondgang langs de diverse vertaalkeuzes die gemaakt zijn in de loop van de eeuwen: van 'wegwerpelijk kleding' (Statenvertaling) via 'bezoedeld kleding' (NBG '51) en 'stondendoek' (Willibrord '75) tot het zo neutrale 'kleding van een menstruerende vrouw' (NBV). De verlegenheid van de vertalers rond intieme vrouwenaangelegenheden blijkt ook vandaag nog allerminst afgedaan.

Trefwoorden: maandverband, Jesaja 64:5

- Marieke den Braber, Wie is de heks? 1 Samuël 28:3-25, *Interpretatie* 19,7 (2011), 25-27

Samenvatting

Heksen werden in Europa lange tijd vervolgd. Het waren vaak gewone mensen, maar zij werden verondersteld bijzondere banden met de duivel te onderhouden. De Bijbel kent het woord 'heks' niet. Toch is de vrouw van Endor uit 1 Samuel 28 wel zo de geschiedenis in gegaan. Dit omdat zij zou communiceren met een dode, Samuël. Het blijkt echter dat het maar de vraag is of zij dit werkelijk gedaan heeft. En daarmee komt de titel 'heks' voor de vrouw van Endor op losse schroeven te staan. Net zoals deze titel zeer onterecht aan vele mannen en vrouwen werd toegekend in de 16^e en 17^e eeuw in Europa.

Trefwoorden: 1 Samuel 28, Saul, Samuël, Endor, heks

- Piet van Veldhuizen, Elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad: Een ominieuze zinnetje in Matteüs 6:25-34, *Interpretatie* 19,7 (2011), 28-31

Samenvatting

Piet van Veldhuizen vraagt zich waarom een perikoop die ogenschijnlijk oproept tot onbezorgd vertrouwen in Gods vaderlijke goedheid (Matteüs 6:25-34), afgesloten wordt met dat negatief gestemde zinnetje 'elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad', terwijl op het eerste gezicht een slotzin als 'tel uw zegeningen' meer op zijn plaats zou zijn. Vertalingen kiezen er dikwijls voor om het woordje 'kwaad' af te zwakken tot 'moeite' of 'last', maar noch het betreffende woord *kakia*, noch het tekstverband wordt daarmee recht gedaan. De auteur komt teruglezend tot de conclusie dat dit stuk van de Bergrede de hoorder weliswaar wil ontslaan van de *struggle for life*, maar alleen om al zijn 'bezorgdheid' te richten op de dagelijkse keuzes om Gods goede orde te laten gelden. Aan die keuzes tegen het kwaad heeft een mens elke dag de handen vol.

Trefwoorden: Matteüs 6, Bergrede, kwaad, bezorgdheid.

Interpretatie 19,8 - Eenzaamheid

- Aarnoud Jobsen, Twee eenzame profeten: Jeremia en Ezechiël, *Interpretatie* 19,8 (2011), 4-6

Samenvatting

De eenzaamheid van de profeten Jeremia en Ezechiël hangt nauw samen met de totale toewijding aan hun profetische opdracht. Deze profeten brengen een uiterst radicale boodschap in een crisistijd. Immoreel gedrag en arrogant misbruik van godsdienst heeft deze crisis mede veroorzaakt. Het doel van de profetische boodschap is dat de toehoorders tot inkeer komen en hun gedrag radicaal veranderen. De eenzaamheid die de profeten zelf ervaren, is een teken van de eenzaamheid die hun toehoorders zullen ervaren op het moment dat het onheil zich over hen voltrekt. Tijdens zijn leven hoeft een profeet zelden op positieve respons te rekenen. Een profeet kent niet of nauwelijks medestanders. Van persoonlijk levensgeluk in een familie- of vriendenkring is vaak geen sprake. Zo vergaat het in ieder geval de profeet Jeremia en in wezen ook Ezechiël. Profetie vraagt de prijs van de eenzaamheid, van een radicale impopulariteit, soms van lichamelijke en geestelijke marteling. De hoge prijs die de profeet betaalt, blijkt vaak later een bewijs voor zijn integriteit als profeet.

Trefwoorden: Jeremia, Ezechiël, eenzaamheid, isolement, oordeelsprofetie, impopulair

- Piet Schelling, Als een vogel op het dak: Over eenzaamheid in Psalmen, *Interpretatie* 19,8 (2011), 7-9

Samenvatting

In Psalmen, met name in de klaagliederen, komt meer dan eens de eenzame aan het woord. Eenzaamheid wordt niet als een thema behandeld. Nee, de dichters spreken erover vanuit de persoonlijke context en situatie. Daardoor is het ongepast systematisch over eenzaamheid te spreken. Mensen verschillen, omstandigheden verschillen. Het is de context die de ervaring van eenzaamheid inhoud geeft.

Eenzaamheid staat in Psalmen niet op zichzelf. Zij neemt bezit van mensen en groepen door wat hen wordt aangedaan of wat hen overkomt. Aan eenzaamheid gaat doorgaans het verlies van verbondenheid vooraf. Iemand wordt beschimpt, vergeten, klein gemaakt, aan de kant gezet, verlaten – en die negatieve ervaring brengt hem in een isolement. Hij komt alleen te staan, zonder steun, zonder hulp. En dát maakt hem eenzaam.

In dat proces dat eindigt in eenzaamheid kunnen zowel God als mensen een rol spelen. De ervaring van eenzaamheid veronderstelt een eerdere ervaring van verbondenheid. Als de verbinding tussen mensen wordt doorgesneden, komt een mens buiten de gemeenschap te staan. Als in het leven van een mens God verdwijnt, voelt hij zich verlaten door hemel en aarde, zoals de dichter van Psalm 22 indringend in beeld brengt.

Ondanks de verlatenheid blijft de eenzame hopen op ommekeer. Hij beroept zich op de barmhartigheid van Gods naam, de ultieme uiting van Aanwezigheid.

Trefwoorden: Psalmen, eenzaamheid, Godverlatenheid, Psalm 22, klaagliederen.

- Piet van Veldhuizen, Een man alleen: De eunuch in Jesaja en Handelingen, *Interpretatie* 19,8 (2011), 10-12

Samenvatting

Een onvruchtbaar gemaakte man, een eunuch, was in het bijbels-israëlitische gedoemd om in eenzaamheid ten onder te gaan. Voor zo iemand was geen plek in Israël, en ook was hij afgesneden van de toekomst, want hij zou geen kinderen hebben die zijn naam zouden gedenken. Maar Jesaja 56 spreekt van hoop voor de eunuch die God vreest: hij zal in Gods huis een gedachtenis hebben, 'beter dan zonen en dochters'. In dit artikel wordt het verhaal over Filippus en de eunuch in Handelingen 8 gelezen in het licht van deze Jesajatekst. De godvrezende eunuch blijft daar enkele perikopen eerder steken, in Jesaja 53, waar hij zich herkent in de lijdende knecht die zonder gedachtenis van de aardbodem verdwijnt. Filippus introduceert dan Jezus als precies zo'n figuur en opent het perspectief op een nieuwe gemeenschap waarin 'mensen zonder geslacht' niet in eenzaamheid ten onder gaan.

Trefwoorden: Handelingen 8, Jesaja 53, Filippus, eunuch, kamerling, lijdende knecht des Heren

- Bettine Siertsema, Bijbelteksten als troost en steun, *Interpretatie* 19,8 (2011), 13-16

Samenvatting

In dit artikel wordt onderzocht welke bijbelteksten in de extreme situatie van het concentratiekamp door gevangenen worden gebruikt om zichzelf geestelijk op de been te houden, en hoe die teksten gebruikt worden. Bij protestanten blijken de nieuwtestamentische brieven populair. Ze kiezen daaruit korte slagzinnen (of vormen zelf langere teksten om tot dergelijke slogans), die soms als een soort mantra gaan functioneren. De strekking van die steekzinnen is de uiteindelijke macht van God en/of de geborgenheid bij Hem. Ook citaten uit de Psalmen, en zeker niet alleen uit Psalm 23, worden op die manier aangewend. De citaten worden opgevat als belofte, die tegelijk als bemoediging en als bede werkt. Minder vaak komt het voor dat men zich bijbelcitaten te binnen brengt om zichzelf te vermanen. Zowel protestanten als katholieken identificeren zich soms met de lijdende Christus. Joodse auteurs gebruiken zelden een enkel vers maar een heel verhaal of een profetie. Zij verwijzen daar meestal naar in het kader van de viering van religieuze feesten. De belangrijkste functie is de herkenning van het eigen lot in het desbetreffende verhaalgebeuren. Het deel uitmaken van de gemeenschap van het joodse volk staat daarbij centraler dan de individuele relatie tot God.

Trefwoorden: Bijbelgebruik, concentratiekamp, troost, bemoediging, vermaning, Brieven, Psalmen.

- Reinoud Oosting, De herbouw van de stad Jeruzalem in Jesaja 40-55, *Interpretatie* 19,8 (2011), 20-22

Samenvatting

Er is een toenemende belangstelling voor de literaire kenmerken van de Bijbel. De grote aandacht voor de literaire vormgeving heeft tot gevolg dat niet altijd recht wordt gedaan aan de taalkundige kenmerken van bijbelse teksten. Om aan de verschillende aspecten van een tekst recht te doen, is het van belang eerst te letten op de taalkundige aanwijzingen in de tekst, en daarna te kijken naar de literaire opbouw en de theologische betekenis van de tekst. Deze benadering vraagt meer tijd en geduld, maar levert ook meer op. Het nut van deze aanpak blijkt uit de bestudering van de herbouw van de stad Jeruzalem in Jesaja 40-55. De taalkundige analyse van Jesaja 44:28 laat zien dat Jeruzalem herbouwd zal worden als een heilige stad. Uit de literaire opbouw van Jesaja 40-55 blijkt dat de terugkeer van de ballingen naar Sion in volle gang is, maar dat de stad Jeruzalem nog steeds in puin ligt. Deze tegenstelling maakt duidelijk dat er theologisch iets op het spel staat in dit gedeelte. Namelijk, de vraag of God zijn belofte dat de stad Jeruzalem herbouwd zal worden, waar zal maken.

Kernwoorden: Jesaja 40-55, Jesaja 44:28, Sion, Jeruzalem, herbouw van de stad, terugkeer naar Sion

- Adri van der Wal, De marginalisering van een profeet: Hoe men probeerde Amos het zwijgen op te leggen, *Interpretatie* 19,8 (2011), 23-25

Samenvatting

Menige profeet in Israël betaalde persoonlijk een flinke prijs voor zijn optreden als spreker-namens-God. Ook Amos. Israëls profeten stelden als sprekers-namens-God een diagnose van de samenleving van hun dagen. De profeet Amos, vermoedelijk opgetreden omstreeks 760 v. Chr., houdt de elite van het Noord- of Tienstammenrijk kritisch een spiegel voor. Hij bekritiseert op indringende wijze vele aspecten van hun manier van leven. Deze kritiek wordt niet geapprecieerd. Met als gevolg dat Amos, die mogelijk uit het Noordrijk zelf afkomstig was, naar het Zuidrijk Juda wordt verwezen. Het verhaal in Am. 7:10-17 laat zien dat hij niet langer wordt getolereerd in het Noordrijk. Men legt de spreker het zwijgen op om zijn woorden.

Amos' in het Noordrijk gesproken woorden zijn waarschijnlijk na de verwoesting van Samaria (ca. 720 v. Chr.) meegenomen door mensen die naar het Zuidrijk gevlucht zijn. Daar zijn zij later van toepassing gemaakt op de situatie aldaar. Een spoor van Amos' woorden vinden we in de verkondiging van de profeet Jeremia.

Kernwoorden: Amos, profeet, marginalisering, Noordrijk/Tienstammenrijk, Jeremia

- Adriaan Soeting, Onze zuster Febe, de diaken, *Interpretatie* 19,8 (2011), 26-28

Samenvatting

Vertalingen hebben ertoe bijgedragen, dat Paulus voor vrouwonvriendelijk gehouden wordt. Teksten in zijn brieven, die het tegendeel aantonen zijn vaak geheel of gedeeltelijk onjuist vertaald. Dat geldt ook voor de omschrijving van de functies van Febe, een vrouw genoemd in Paulus' Brief aan de Romeinen 16:2. Uit de context blijkt dat Febe een bemiddelde en weldoende vrouw moet zijn geweest, die een ambt bekleedde in de christelijke gemeente in haar woonplaats Kenchreeën, een havenstad van Korinte, namelijk dat van *diakonos*. 'Dienares' als vertaling van *diakonos* is een understatement.

Paulus was goed met haar bekend. Hij noemt als haar functie: *prostatis*, 'presidente' of 'beschermvrouw' van een gemeenschap. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat ook vrouwen in de Oudheid de leidende functie konden bekleden die beschreven wordt als *prostatis*. In Rom. 16:2 is de vertaling 'beschermvrouw' aan te bevelen.

Trefwoorden: Brief aan de Romeinen, medewerker van Paulus, Febe, diaken, beschermvrouw

- Nico Riemersma, In gesprek met Arie Zwiep over Handelingen 2:36, *Interpretatie* 19,8 (2011), 29-31

Samenvatting

Arie Zwiep publiceerde onlangs een bundel met tekstkritische, exegetische en bijbels-theologische studies naar de eerste hoofdstukken van Handelingen onder de titel *Christ, the Spirit and the Community of God* (WUNT 2/293, Tübingen 2010). Nico Riemersma nam voor de Lucaswerkplaats, een studiegezelschap van Nederlandse en Vlaamse onderzoekers die zich bezighouden met Lucas en Handelingen, het een na laatste artikel in deze bundel onder de loep, dat als titel draagt '*Jesus Made Both Lord and Christ (Acts 2:36): Some Reflections on the Altitude of Lukan Christology*'. In dit artikel staat Petrus' conclusie aan het slot van zijn redevoering op de Pinksterdag centraal: 'Daarom moet het gehele huis van Israël zeker weten dat God hem tot Heer en tot Christus heeft gemaakt, deze Jezus die u gekruisigd hebt' (Hand. 2:36). Zwiep meent dat we, als we de titel 'Heer' in het Lucasevangelie tegenkomen, met *retroactive alignment of the past* (Paul Ricoeur) van doen hebben. Nico Riemersma betwist de lezing en geeft daarvoor verschillende argumenten. Ten laatste vraagt hij aandacht voor het woord 'zeker' in Handelingen 2:36. Jezus is vanaf het begin Heer en Christus (zie Lucas 2:11). Tot zéker weten dat Hij dat is, komt het door/met zijn hemelvaart/verhoging.

Trefwoorden: Handelingen 2, christologie, Jezus, Heer, Christus, hemelvaart, verhoging